

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Dovilės Jakštaitės,
IV kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Atstovavimo civiliniame procese prigimtis

Vadovas: asist. Mindaugas Žolynas

Recenzentas: lekt. dr. Rimantas Simaitis

Vilnius, 2007

TURINYS

IVADAS	3
I DALIS. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESĖ ISTORINĖ ANALIZĖ	7
1.1. Atstovavimas romėnų civiliniame procese.....	7
1.2. Atstovavimo civiliniame procese vystymosi istorinė apžvalga Lietuvoje.....	9
1.2.1. <i>Atstovavimo civiliniame procese reglamentavimas Lietuvos Statutuose</i>	10
1.2.2. <i>Atstovavimo civiliniame procese reglamentavimas Lietuvoje 1840 – 1940 m.</i>	12
1.2.3. <i>Atstovavimo civiliniame procese reglamentavimas Lietuvoje 1940 – 1990 m.</i>	17
1.2.4. <i>Atstovavimo civiliniame procese reglamentavimo pokyčiai nuo 1990 m.</i>	18
2 DALIS. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESĖ SAMPRATA	23
2.1. Atstovavimo civiliniame procese tikslai ir reikšmė.....	23
2.2. Atstovavimo civiliniame procese požymiai ir apibrėžimas.....	25
2.3. Atstovavimo civiliniame procese ir atstovavimo civilinėje teisėje ryšys ir jo vieta teisės sistemoje.....	29
3 DALIS. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESĖ TEISINIS SANTYKIS	35
3.1. Atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio struktūra.....	35
3.1.1. <i>Vidinis atstovavimo civiliniame procese teisinis santykis</i>	36
3.1.2. <i>Išorinis atstovavimo civiliniame procese teisinis santykis</i>	39
3.2. Asmens tapimo atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio subjektu prielaidos.....	41
3.2.1. <i>Atstovaujamas</i>	46
3.2.2. <i>Atstovas</i>	48
3.2.3. <i>Teismas</i>	62
3.3. Atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio objektas.....	64
3.4. Atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio turinys.....	65
3.4.1. <i>Įgalinimų teisinė prigimtis</i>	65
3.4.2. <i>Įgalinimų apimtis</i>	67
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	69
SANTRAUKA	71
LITERATŪROS SĄRAŠAS	72

IVADAS

Temos aktualumas. Vienas iš svarbiausių demokratinės ir teisinės valstybės elementų – asmens teisių ir teisėtų interesų gynyba. Su šios vertybės užtikrinimo siekiu tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose¹ įtvirtintas asmens teisių ir teisėtų interesų gynybos bei atstovavimo institutas. Procesinis atstovavimas sudaro tinkamas sąlygas užtikrinančias teisinės valstybės formuluojamų tikslų ir esminių principų: gynybos prieinamumo, universalumo, teisės į teisingą teismo procesą, šalių lygiateisiškumo, dispozityvumo, teisės būti išklaustyta įgyvendinimą.

Modernioje visuomenėje teisinių paslaugų poreikis didėja, atsiranda naujų ginčo sričių, reikalaujančių specializuotų žinių, bylos tampa sudėtingesnės, todėl asmenys savo bylų vedimą vis dažniau patiki profesionaliems atstovams. Teisiniu požiūriu kvalifikuoto atstovo dalyvavimas civiliniame procese sąlygoja šalims tinkamą savo interesų gynimą, užtikrina greitesnę teismo proceso eigą, išsamesnį įrodymų ištyrimą ir galiausiai teisingo sprendimo priėmimą. Tačiau profesionalaus atstovavimo būtinumas įpareigoja valstybę ne tik deklaruoti atstovavimo galimybę, bet ir sukurti efektyvią teisinės pagalbos sistemą, užtikrinančią teisinių paslaugų prieinamumą visiems visuomenės nariams. Sudėtingėjant visuomeniniams santykiams ir atsirandant naujoms jų rūšims, įstatymų leidėjas priverstas nuolat tobulinti ir keisti įvairių sričių teisinį reglamentavimą. Tam reikalingos ne tik ekonominės, socialinės, bet ir teisinės sferos pažinimas bei įvertinimas.

Lyginamoji mokslinė atstovavimo instituto analizė svarbi ne tik teisės mokslui, bet dar svarbiau Lietuvos valstybei, jos piliečiams, siekiantiems civilizuotai, efektingai ir teisingai išspręsti ginčą, apginti teises ir interesus su atstovo pagalba. Taigi, atstovavimo institutas civiliniame procese yra esminiai aktuali tyrimo sfera.

Istoriniame, kodifikuotos teisės laikmetyje (XVI-XXI a.), t.y. nuo Pirmojo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statuto, atstovavimo institutui Lietuvoje darė ir daro įtaką tiek vakarų, tiek rytų valstybių teisės tradicijos. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, atstovavimą civiliniame procese bei atstovų teisinį statusą įtvirtinančios teisės normos buvo dažnai keičiamos ir pildomos ieškant tinkamiausios alternatyvos, ar net konfliktuojant

---

¹ 1948 m. gruodžio 10 d. JT Generalinės Asamblėjos priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 8 str. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497; Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 str. 3 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288; 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 13 str. Valstybės žinios, 1995, Nr.40-987; Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 1 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992, Nr. 33-1014; Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340, 5 str; Valstybės žinios, 2002, Nr.17-649, 4 str.

skirtingiems interesams. 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau - LR CPK)² įvesta nemažai naujovių atstovavimo srityje, tačiau, nežiūrint to, keletas aktualių klausimų liko nesureguliuoti. Lieka neaiškūs kai kurie atstovo procesinės padėties, leidimo veikti civiliniame procese, įgalinimų įforminimo, įgalinimų tęstinumo ir kiti klausimai. Tai daro neigiamą įtaką teisminės gynybos garantijų sistemai, menkina teisingumo vykdymo kokybę. Teisės normų keitimas, keitimo priešastys ir pasekmės neišvengiamai reikalauja nuoseklaus mokslinio pagrindimo ir analizės.

Žmogaus teisių gynybą užtikrinantiems institutams (taigi ir atstovavimui civiliniame procese) tenka ypatingas vaidmuo kuriant šiuolaikinę teisinę valstybę³. Teisinio atstovavimo objektas nepaliaujamai reikalauja teisės mokslo atstovų, nevyriausybinių organizacijų, įstatymų leidėjų, teisių gynėjų dėmesio. Tenka pastebėti, kad atstovavimas civiliniame procese analizuojamas didaktiniuose leidiniuose tiek, kiek reikalinga civilinio proceso teisės studijoms, detaliau nesigilinant į su šiuo institutu susijusią platesnę problematiką. Todėl išsamus atstovavimo civiliniame procese istorinės raidos, sampratos, požymių, sąsajų su atstovavimu materialinėje teisėje, susiklosčiusių teisinių santykių tyrimas prisidėtų prie tolesnio teisės sistemos tobulinimo.

Tyrimo objektas yra atstovavimo institutas Lietuvos civilinio proceso teisėje, jo istorinė raida, samprata, atstovavimo teisinių santykių ypatumai.

Analizę tikslinga pradėti nuo atstovavimo instituto vystymosi istorinės apžvalgos. Daugelyje Europos valstybių pamatinis atstovavimo institutas paveldėtas iš romėnų teisės. Trumpai apžvelgus šį klasikinį teisės vystymosi periodą, pereinama prie atstovavimo raidos Lietuvos civiliniame procese. Istorinio lyginimo perspektyva suteikia galimybę geriau suprasti ir įvertinti analizuojamo instituto privalumus ir trūkumus.

Atstovavimo, kaip teisinio santykio, tyrimo tikslingumas paaiškinamas tuo, kad tik per teisinį santykį galima atskleisti teisės efektyvumą, konkrečių teisės normų atspindį realiuose visuomeniniuose santykiuose. Atstovavimo teisinio santykio apibendrinimas padės giliau atskleisti pačio atstovavimo reiškinių esmę.

Tezėse palyginami kitų kontinentinei teisės tradicijai priskiriamų užsienio valstybių (Vokietijos, Austrijos, Rusijos,) svarbiausi atstovavimo civiliniame procese aspektai.

---

² Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340 (su pakeitimais ir papildymais).

³ VAIŠVILA, A. Atvira visuomenė ir teisinė valstybė. *Teisės problemos*. 1998, nr.1, p.48.

Tyrimo tikslas - išsamiai atskleisti ir sistemiškai apžvelgti atstovavimo civiliniame procese aspektus, surasti esamus teisinio reglamentavimo trūkumus ir pateikti pasiūlymus.

Tyrimo uždaviniai:

1. aptarti atstovavimo civiliniame procese atsiradimo prielaidas, istorinį vystymąsi ir atitinkamuose raidos etapuose išryškėjusius jo ypatumus;
2. atskleisti tyrimo objekto prigimtį, esminius atstovavimo civiliniame procese požymius, pateikti atstovavimo civiliniame procese apibrėžimą;
3. išanalizuoti pagrindinius atstovavimo civilinio procesinio teisinio santykio turinį bei elementus;
4. ištirti atstovavimo civiliniame procese subjektinę sudėtį ir nustatyti atstovo procesinę padėtį šiuolaikiniame civiliniame procese;
5. apibūdinti atstovavimo teisinio santykio objektą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinė-istorinė apžvalga, dalyko tiriama dalis, išvados, santrauka bei naudotos literatūros sąrašas.

Pirmojoje darbo dalyje atliktas atstovavimo civiliniame procese raidos istorinis tyrimas, šio instituto prigimtis, atsiradimo prielaidos, evoliucija. Toliau pereinama prie atstovavimo raidos Lietuvos civiliniame procese reglamentavimo Lietuvos Statutuose; 1840 - 1940 m.; 1940 - 1990 m. ir 1990 - 2006 m. Antroje dalyje pateikiama atstovavimo šiuolaikiniame civiliniame procese sampratos analizė. Aptariamieji atstovavimo civiliniame procese tikslai ir reikšmė, išskiriami pagrindiniai požymiai, pateikiama atstovavimo civiliniame procese definicija, analizuojamas atstovavimo civiliniame procese ir atstovavimo civilinėje teisėje ryšys, išskiriant panašumus bei skirtumus. Trečioje darbo dalyje – sudėtinga atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio struktūra, išskiriant bei apibūdinant vidinį ir išorinį teisinius santykius, detalizuojami konkretūs atstovavimo teisinius santykius sudarantys elementai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

Tyrimo šaltiniai. Pagrindinis tyrimo šaltinis - LR CPK bei jo pagrindu susiklosčiusi teismų praktika. Kiti svarbūs šaltiniai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, ir kai kurie kiti teisės aktai. Siekiant atskleisti įstatymų leidėjo ketinimus, buvo naudojamosi įstatymų projektais, jų aiškinamaisiais raštais bei Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių stenogramomis.

Apžvelgiant atstovavimo raidą Lietuvoje, darbe analizuojami įvairiais valstybės raidos etapais galioję atstovavimą civiliniame procese reglamentavę teisės aktai, pavyzdžiui, tarpukario Lietuvoje galiojęs 1864 m. Rusijos civilinės teisenos įstatymas, 1933 m. Teismų

santvarkos įstatymas, iki 2003 m. sausio 1 d. galiojęs 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas ir kt.

Darbe naudojami tarptautiniai ir užsienio šalių (Vokietijos, Austrijos, Rusijos ir kt.) teisės aktais, reglamentuojančiais atstovavimo civiliniame procese teisinius santykius.

Siekiant atskleisti atstovavimo civiliniame procese sampratą, remiausi mokslinėmis monografijomis, teisės aktų komentarais, vadovėliais, moksliniais straipsniais. Lietuvoje su atstovavimo institutu susijusius klausimus analizavo Vl. Mačys, P. Rasimavičius, V. Mikelėnas, V. Nekrošius ir kt. Naudingas ir išsamus I. Nekrošiaus, V. Nekrošiaus ir S. Vėlyvio romėnų teisės vadovėlis, kuriame aprašytas atstovavimo institutas romėnų civiliniame procese. S. Vansevičiaus straipsnyje analizuojamas atstovavimas ir gynyba LDK teisėje. Tarpukario Lietuvoje atstovavimą civiliniame procese plačiai apibūdino Vl. Mačys, K. Šalkauskis, A. Krikščiukaitis, Z. Toluišis. Atstovavimo teisinį santykį konstitucinės teisės plotmėje analizavo M. Romeris. Lietuvos advokatūros raidą įvairiais laikotarpiais tyrinėjo S. Dvareckas, A. Dziegoraitis, K. Lipeika, M. Kukaitis ir kt.

Informaciją apie atstovavimą tarybiniame civiliniame procese, radau Tarybinio civilinio proceso vadovėlyje, LTSR civilinio proceso kodekso komentare.

J. Vasiliauskas – išsamiai apibūdino piliečių neveiksnumo procesines pasekmes, S. Vėlyvis analizavo civilinio procesinio veiksnumo klausimus.

Šiuolaikinio atstovavimo civiliniame procese klausimus analizavo V. Mikelėnas ir V. Nekrošius. Atstovavimo instituto įtaka aptariama V. Nekrošiaus monografijoje. Atstovavimo civiliniame procese institutą išsamiai analizavo Rusijos procesualistai. Didžiausią indėlį aptariamo instituto analizei turėjo S. A. Chalatovo darbai. Latvių mokslininkas J. A. Rozenbergas atliko išsamią atstovavimo kaip visiškai savarankiško išimtinai civilinio proceso teisės instituto analizę. Pakankamai išsamius aptariamo instituto tyrimus randame ir Vokietijos bei Austrijos bendruosiuose civiliniam procesui skirtuose vadovėliuose ir civilinio proceso įstatymų komentaruose.

1 DALIS. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESSE ISTORINĖ ANALIZĖ

1.1. Atstovavimas romėnų civiliniame procese

Dauguma Europos valstybių, XVI-XIX a. pradėjusios kurti savo teisės kodeksus, atstovavimo civiliniame procese pagrindus perėmė iš romėnų teisės, todėl svarbu apžvelgti šio instituto vystymosi raidą ir ypatumus.

Legisakcioninio proceso laikotarpiu romėnų teisėje šalys negalėjo kitiems asmenims pavesti savo interesų gynimo. Galiojo taisyklė, kad „niekam pagal įstatymą nesuteikta teisė dalyvauti procese svetimo vardu“. Tačiau būta ir išimčių. Procesinis atstovavimas buvo suteiktas *pro popula* (visuomeninio skundo) ir *pro tutela* (globos) atvejais⁴. Hostilijos įstatymas (apie 175 m. pr.m.e.) leido teisme atstovauti už asmenį, kuris pateko į nelaisvę ar buvo išvykęs valstybės reikalais. Šiais atvejais atstovus skirdavo pretorius⁵. Iš pradžių leistas tik netiesioginis atstovavimas, t.y. atstovo veikimas ne atstovaujamojo, o savo vardu ir savo sąskaita. Ši atstovavimo forma buvo taikoma fiziniams asmenims, negalintiems asmeniškai ginti savo teisių dėl sveikatos, lyties ar amžiaus, kuriuos atstovavo globėjai, bei juridiniams asmenims (miestų bendrijoms ir korporacijoms), kuriuos atstovavo miestų bendrijų agentai. Juridinių asmenų procesuose atstovas buvo vadinamas *actor*⁶.

Pilnojo atstovavimo idėja Romoje atsirado vystantis formuliariniam procesui. Buvo dviejų rūšių procesiniai atstovai: kognitoriai (*cognitores*) ir prokuratoriai (*procuratores*). Kognitoriumi buvo formalus atstovas, veikiantis tik konkrečioje civilinėje byloje. Jį skirdavo atstovaujamas dalyvaujant priešingai šaliai ir pretoriui. Tokiu būdu paskirtas atstovas visiškai pakeitė procese atstovaujamąjį, tačiau visos proceso eigoje atsiradusios teisinės pasekmės tekdavo atstovaujajam. Prokuratorius buvo skiriamas nesilaikant griežtų formalumų ir galbūt net nežinant priešingai šaliai. Prokuratorius pats savo iniciatyva galėjo įstoti į procesą dėl kito asmens interesų, net neturėdamas tam jokių įgalinimų. Tai dažniausiai buvo susiję su išvykusių asmenų interesų gynimu⁷. Prokuratorius, norėdamas veikti ieškovo pusėje, turėjo teismui pateikti užtikrinimą, kurį sudarė trys sąlygos: 1) atstovaujamas patvirtins tokio proceso vedimą; 2) atstovaujamas antrą kartą su tuo pačiu ieškiniu nesikreips į teismą; 3) nebus taikoma apgaulė santykiuose su kita šalimi. Pralaimėjus bylą, prokuratorius turėjo

⁴ NEKROŠIUS, I; NEKROŠIUS, V; VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vija, 1996, p. 61.

⁵ GERRARD, P. F. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidykla, 1933, III t., p.308.

⁶ НОВИЦКИЙ, И.Б; ПЕРЕТЕРСКИЙ, И.С. *Римское частное право*. Москва, 1998, с.72.

⁷ *Cit. op.* 4, p.62.

atsakovui atlyginti visas su procesu susijusias išlaidas. Asmenys, ginantys kito asmens teises be pavedimo buvo vadinami defensoriais (*defensor*). Nuo IV a. šie asmenys tapo imperatoriaus tarnautojais, ginančiais neturtingų asmenų interesus teisme⁸.

Igaliojimai romėnų teisėje buvo skirstomi į specialiuosius ir bendruosius. Specialusis igaliojimas nuo bendrojo skyrėsi tuo, kad jame tiksliai nurodyta atstovų teisių apimtis⁹. Galima teigti, kad romėnų formulariniame procese atsirado ir šiandien gyvuojanti igaliojimų klasifikacija.

Klasikinės epochos pabaigoje Romoje atsirado dar viena prokuratorių rūšis – tai viešai užregistruoti prokuratoriai. Atstovaujamas tokį atstovą paskirdavo žodžiu, tai buvo įrašoma į teismo protokolą, išsiunčiamas raštiškas pranešimas priešingai šaliai. Analogiškai buvo skiriami agentai ir miestų bendrijų atstovai¹⁰.

Pagal romėnų teisę atstovais galėjo būti tik visiškai veiksnūs asmenys. Prie ribotai veiksmių asmenų buvo priskiriami: 1) praradę garbę asmenys (žmonos, pažeidusios santuokinę ištikimybę, našlės, ištekėjusios antrą kartą nepraėjus gedulo laikotarpiui, gladiatoriai, aktoriai, deklamatoriai, kovotojai su žvėrimis, asmenys, nuteisti už įžeidimą, vagystes, atleisti iš tarnybos ir pan.); 2) moterys, kareiviai, dvasininkai, trijų aukščiausiųjų luomų atstovai, bei turintys garbingus titulus imperatoriaus pareigūnai.

Ypatingą vietą romėnų teisėje užėmė bylų vedimo proceso profesionalai, t.y. advokatai (*advocatus, patronus, causidicus*) ir oratoriai (*oratores*). Advokatais buvo vadinami asmenys, kuriems teisinės pagalbos teikimas buvo jų profesinė veikla. Jie dalyvaudavo kartu su savo atstovaujama šalimi teisiniame bylos nagrinėjime ir teikdavo patarimus teisės srityje. Lygiaverčiai su advokatais egzistavo dar viena teisininkų grupė – juriskonsultai (*jurisperiti*), kurie taip pat teikė teisinius patarimus, sprendė įvairius ginčijamus klausimus, tačiau tai jie dažniausiai darė raštu. Juriskonsultų raštiškos užantspauduotos nuomonės dėl konkrečios bylos, buvo vadinamos *responsa*. Imperijos laikais šioms nuomonėms net buvo suteikta įstatymo galia. Klasikinės jurisprudencijos nuopolio laikotarpiu juriskonsultai susiliejo su advokatais ir minėtų skirtumų nebeliko¹¹.

Visus advokatus jungė kolegija, pavaldi teismo prezidentui. Narystė kolegijoje buvo privaloma sąlyga siekiant advokato vardo. Pretoriaus ediktas advokatais neleido tapti kurtiems ir jaunesniems nei 17 metų asmenims. Už atitinkamų su naryste kolegijoje susijusių taisyklių

⁸ СОЛОГУБЕВА, Е.В. *Римский гражданский процесс*. Москва: МГУ, 2002, с.139.

⁹ *Ibidem*, p.137.

¹⁰ *Ibidem*, p.139.

¹¹ *Ibidem*, p.139-140.

pažeidimą, kolegijos advokatams buvo taikoma drausminė atsakomybė. Advokato ir kliento teisinis santykis buvo sureguliuotas pavedimo sutartimi (*mandatum*). Šios sutarties dalyku buvo neatlygintinis atitinkamų procesinių veiksmų atlikimas. Jei advokatas nevykdavo pavedimo sutarties ar ją vykdavo netinkamai, šalis turėjo teisę reikalauti atlyginti žalą. Nors advokatų paslaugos ir buvo nemokamos, dėkingi klientai pasibaigus bylai gera valia kartais dovanodavo jiems dovanas. Šis paprotys ilgainiui tapo savaime suprantamu ir pamažu advokatų veikla tapo viena iš geriausiai apmokamų profesijų¹². Advokatai nebuvo laikomi tikraisiais šalių atstovais procese, o buvo kviečiami į teismą tik padėti savo patarimais bei kalbomis. Tikraisiais atstovais civiliniame procese buvo laikomi prokuroriai ir kognitoriai. Advokato veikla buvo laikoma laisvuju menu (*arts liberalis*) ir apsiribodavo tik bylos teisinio aspekto išaiškinimu šalims ir teismui.

Įstatyminiame atstovavime išskirtos dvi atstovų grupės: tutoriai (*tutores*) ir kuratoriai (*curatores*). Tutoriai - ribotai veiksmių asmenų atstovai, kurie vedavo bylas atstovaujamojo vardu. Kuratoriai rūpindavosi turtu asmenų, negalinčių jo valdyti, taip pat bešeimininkiu turtu, esant reikalui vedavo su šiuo turtu susijusias bylas teisme¹³.

Apibendrinant galima pasakyti, kad procesinis atstovavimas romėnų teisėje vystėsi nuo privalomojo link neprivalomojo. Nors atstovavimo instituto užuomazgų randama ir legisakcioniniame procese, tačiau jo „tikrasis gimimas“ įvyko formulariniame civiliniame procese. Jo evoliucija pasireiškė tuo, kad šalys civiliniame procese įgijo teisę pasirinkti, ar savo bylą vesti patiems ar naudotis kitų asmenų pagalba; žymiai išsiplėtus subjektų, galinčių būti atstovais teisme ratui, asmenims buvo sudarytos sąlygos pasirinkti atstovą pagal individualius poreikius (finansines galimybes, bylos pobūdį ir pan.). Romėnų teisėje susiformavę atstovavimo civiliniame procese pagrindai išliko aktualūs iki pat šių dienų.

1.2. Atstovavimo civiliniame procese vystymosi istorinė apžvalga Lietuvoje

Pagrindinės atstovavimo instituto nuostatos į Lietuvos rašytinę teisę atkeliavo iš romėnų teisės. Atstovavimo instituto analizė istoriniu aspektu leidžia išsamiau atskleisti pagrindinius šio instituto bruožus. Teisinės valstybės sąlygomis atstovavimo instituto reikšmė didėja, todėl analizė bus efektyvesnė žinant šio instituto atsiradimo priešistorę, jo taikymo ypatumus, privalumus ir trūkumus atitinkamais raidos etapais.

---

¹² *Cit.op.8*, p.145-147.

¹³ *Cit.op.8*, p.142-143.

1.2.1. Atstovavimo civiliniame procese reglamentavimas Lietuvos Statutuose

Iki XVI a. pagrindiniu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau - LDK) teisės šaltiniu buvo laikomi vietos papročiai. Unifikuoti teisės normas didžiulės valstybės teritorijoje buvo sudėtinga¹⁴. Tačiau valstybės valdymui centralizuoti ir teritorijos vienybei stiprinti reikėjo susistemintos teisės. Atsiradus Lietuvos Statutams paprotinės teisės reikšmė mažėjo, o teisės normų aktas tapo pagrindiniu teisės šaltiniu.

Visi trys Lietuvos Statutai perėmė romėnų teisės elementus. Pirmą kartą prokurorius minimas 1529 m. Pirmajame Lietuvos Statute. Devintame straipsnyje „dėl dvarų, dėl nuostolių, dėl smurtavimų joks svetimšalis neturi prokuratoriumi būti, nei kalbėti mūsų, valdovo, akivaizdoje nei žemės teisme, o tik kuris būtų įsikūręs Didžiojoje Kunigaikštystėje. O kai dėl garbės, jei kas kieno garbę apšmeižtų, tokioje byloje kiekvienas turi sau turėti prokurorių, kokį įmanytų gauti, nors ir neįsikūrusį Didžiojoje Kunigaikštystėje“¹⁵. Prokuratoriaus (gynėjo) paslaugomis daugiausiai naudojosi aukštuomenė, netgi pati karalienė Bona¹⁶, todėl manoma, kad prokuroriai užėmė gana svarbią vietą to meto visuomenėje.

Pagal Pirmojo Statuto 8 straipsnį, bylos šalis vietoje savęs į teismą galėjo siųsti kitą asmenį. Atstovas pilnai turėjo atsakyti už atstovaujimą, o atstovaujamas buvo atleidžiamas nuo dalyvavimo byloje ir nuo pareigos laikytis atitinkamų teismo nustatytų taisyklių. Nors atstovas visiškai pakeisdavo atstovaujimą byloje, veikti kito asmens vardu kaip kognitoriai ar prokuroriai romėnų teisėje, jis negalėjo.

Pirmasis Lietuvos Statutas nenumatė kaip atstovas atsiskaitydavo su atstovaujamoju, taip pat nenumatė atstovavimo be pavidimo galimybes. Tais atvejais, kai atstovas sąmoningai veikdavo teisme su suklastotu įgaliojimu ir, jei buvo įrodomas toks faktas, atstovas buvo baudžiamas kaip klastotojas, t.y. sudeginant¹⁷. Šalis, norėjusi paskirti atstovą, turėjo atvykti į teismą ir pavesti atstovui savo bylos vedimą. Panaši procedūra buvo taikoma ir romėnų teisėje, kur kognitoriai buvo skiriami atstovais teisme žodžiu.

1566 m. Antrojo Lietuvos Statuto 32 str. numatė, kad kiekvienas asmuo, kuris dėl kokių nors priežasčių negali asmeniškai dalyvauti teisminiame bylos nagrinėjime, turi teisę turėti atstovą (prokurorių). Prokurorius galėjo veikti tik turėdamas atstovaujamojo suteiktą mandatą. Atstovu galėjo būti ir neturintis teisinių žinių asmuo. Antrasis Statutas išskyrė dvi

¹⁴ MACHOVENKO, J. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniai*. Vilnius: Justitia, 2000, p.9.

¹⁵ *Lietuvos statutas 1529*. Vilnius: Artflora, 2002, p.170.

¹⁶ VALIKONYTĖ, I; LAZUTKA, S; GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas 1529 m.* Vilnius: Vaga, 2001, p.310.

¹⁷ *Cit.op.* 15, p. 170.

procesinių atstovų kategorijas: profesionalūs (prokuratoriai), ir neprofesionalūs (kiti atstovai), bei išplėtė asmenų, negalinčių tapti prokuratoriais ratą. Jais negalėjo būti užsieniečiai, teisėjai, pateisėjai, teismo raštininkai ir dvasininkai. Nors bylose, kuriose grėsė mirties bausmė, prokuratoriumi galėjo būti ir užsienietis. Antrasis Statutas pabrėžė, kad prokuratorius privalo sąmoningai ginti savo atstovaujamojo teises ir interesus, nes už veiką, nukreiptą prieš kliento interesus, prokuratorius bajoras buvo baudžiamas garbės atėmimu, o ne bajoras – mirties bausme¹⁸.

Pagal Antrojo Statuto 32 str., rašytinis įgaliojimas turėjo būti įrašytas į teismo knygą ir iš jos atstovui išduodamas išrašas¹⁹. Tuo būdu, Antrajame Statute atsirado pažangesnis rašytinis įgaliojimų suteikimo būdas. Taip pat galima išvengti atskiro prokuratorių luomo formavimosi užuomazgas. S. Vansevičiaus²⁰, M. Apanavičiaus, S. Dvarecko nuomone²¹, prokuratoriai laikytini advokatais. Šiai nuomonei nepitaria I. Valikonytė²² teigdama, kad prokuratorius klaidingai prilyginamas dabartiniam advokatui: nuo paprotinės teisės laikų Lietuvoje žinomas gynėjas dėl Magdeburgo teisės ir Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio teisminės praktikos įtakos pradedamas vadinti prokuratoriumi. Prokuratoriaus instituto įtvirtinimas Statutuose parodo, kad VI a. visuomenė turėjo daugiau galimybių ginti savo teises bei interesus, ir tai turėjo įtakos tolesnei atstovavimo instituto raidai.

1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas įveda naujovių atstovavimo srityje. 56 str. išskiria du pagrindinius įgalinimų įforminimo būdus: 1) įgalinimai galėjo būti suteikiami raštu valdovo kanceliarijoje, žemės ar pilies teismo raštinėje. 2) išimtinis, kai atstovaujamas dėl ligos ar gyvenimo atokiau nuo teismo, negalėjo įforminti įgalinimų. Šiuo atveju asmenys, išsiųsdavo teismui laišką, kurio patvirtinimas priklausė nuo atstovaujamojo luomo. Trečiasis Statutas įtvirtino ir žodinį įgalinimo suteikimo būdą teismo posėdžio metu. Naujai numatytas ir specialusis įgaliojimas. Teismui pateikti naujus įrodymus, raštus, imti pinigus ir išduoti kvitus apie jų gavimą advokatas galėjo tik tuomet, kai turėjo atstovaujamojo išduotą specialųjį įgaliojimą²³.

---

¹⁸ Teisės etiudai 2. *Teisė ir persitvarkymas*. VANSEVIČIUS, S. Atstovavimas ir gynyba Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės teisėje. Vilnius: Mintis, 1987, p. 269.

¹⁹ *Ibidem*, p. 269.

²⁰ VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai teisiniai institutai*. Vilnius, 1998, p. 59.

²¹ APANAIVIČIUS, M; DVARECKAS, S. *Teismas ir teisėjumas Lietuvos TSR*. Vilnius, 1984, p.160.

²² VALIKONYTĖ, I. Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha. *Prokuratorius XVI a. pirmoje pusėje: bylos šalies pavaduotojas, kalbovas ar „teisėjumo riteris“*. Pranešimo medžiaga konferencijoje.

²³ *Статут Вялікага Княства Лیتовскага 1588 Тэксты. Даведнік. Каментаръи*. Минск; Беларуская саветская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1989, с. 392.

Trečiojo Statuto 57 str. numatė svarbią naujovę, tai nemokama teisinė pagalba. Neturtingiems asmenims, našlėms ir našlaičiams jų prašymu teismas turėdavo paskirti prokuratorių, kuris privalėjo nemokamai atstovauti šių asmenų interesus teisme.

Apibendrinant, LDK Statutai buvo vertingi, ne tik dėl Lietuvos teisės kodifikavimo. Jie padėjo tuo metu pažangius pamatus tolesniam Lietuvos atstovavimo instituto kūrimui.

1.2.2. Atstovavimo civiliniame procese reglamentavimas Lietuvoje 1840 -1940 m.

Lietuvos Statutai galiojo iki 1840 m., kol pradėtas taikyti 1832 m. Rusijos imperijos įstatymų XV tomų sąvadas. 1885 m. šis sąvadas buvo papildytas XVI tomu, skirtu teismo procesui²⁴. 1918 m. įtvirtinus Lietuvos valstybingumą, prasidėjo naujas Lietuvos valstybės ir teisės raidos etapas. Civilinį procesą tarpukario Lietuvoje reglamentavo 1864 m. Rusijos civilinės teisenos įstatymas (toliau – Rusijos CTĮ)²⁵, kuris buvo ne kartą keičiamas bei pildomas. Šiandien jis pripažintas kaip Prancūzijos 1806 m. civilinio proceso kodekso pavyzdžiu, kuris tuo laikotarpiu buvo laikomas pažangiausiu Europoje civilinio proceso įstatymu, nes, pasak V. Nekrošiaus, atitiko ne tik visas liberalizmo keliamas idėjas, bet ir naujosios ekonominės santvarkos poreikius²⁶.

Atstovavimo civiliniame procese institutui svarbiu materialinės teisės šaltiniu buvo Rusijos Civilinių įstatymų sąvado X tomas²⁷, kuriame buvo išdėstytos pagrindinės privatinės teisės normos. Iš nacionalinių teisės aktų, reglamentavusių kai kurias atstovavimo teismuose taisykles, paminėtinas 1918 m. Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas²⁸, kurį 1933 m. pakeitė Teismų santvarkos įstatymas²⁹, smarkiai įtakojęs advokatūros organizacinę veiklą. Pagrindiniai šio įstatymo principai išliko ir 1990 m. bei vėliau priimtuose įstatymuose.

Rusijos CTĮ pakankamai dėmesio skirta atstovavimo civiliniame procese institutui. Subjekto galimybė turėti savo atstovą byloje buvo siejama su jo procesiniu veiksmumu. Kiekvienam asmeniui įstatymu buvo suteikta teisė vesti savo bylą pačiam arba per atstovą (14,16,17 str.). Procesinio veiksmumo apribojimais Rusijos CTĮ (19 str.) buvo taikomi nepilnamečiams ir asmenims, kuriems buvo įsteigta globa (už juos civiliniame procese veikė jų

²⁴ ANDRIULIS, V; MAKSIMAITIS, M; PAKALNIŠKIS, V, *et al.* Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002, p. 276 -278.

²⁵ BUTKYS, Č. *Civilinės teisenos įstatymas*. Kaunas, 1938.

²⁶ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 55.

²⁷ ŠALKAUSKIS, K. *Civiliniai įstatymai (X tomas, I dalis)*. Kaunas, 1933.

²⁸ Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 2/3-26.

²⁹ Vyriausybės žinios, 1933, Nr. 419-2900.

tėvai arba globėjai), nusikaltėliams, netekusiems savo pilietinių teisių įsiteisėjusiu teismo sprendimu (18 str.) (toks asmuo negalėjo nei pats vesti bylos, nei pavesti jos atstovui), globojamiems dėl turto išėikvojimo asmenims (20str.) (už juos civiliniame procese veikė konkurso valdyba), testamentu vykdytojams (25str.) (jų procesinio veiksnumo apimtis buvo ribojama testamente testatoriaus išreikšta valia). Juridiniams asmenims, išskyrus „prekybos namus, turinčius savo firmą“ (26,27 str.) (jų interesus galėjo atstovauti tik atstovai). Rusijos CTĮ nevarėjo įstatyminio atstovavimo sąvokos, o tik nurodė atvejus, kada asmenys negalėjo patys ginti savo interesų teisme.

Nei Rusijos CTĮ, nei to meto teisės mokslininkai nepateikė atstovavimo civiliniame procese apibrėžimo. Lietuvių enciklopedijos I tome atstovas apibūdinamas kaip asmuo, kuris įgyvendina kito asmens procesines teises arba vykdo procesines pareigas to asmens vardu³⁰. Tarpukario Lietuvos civilinio proceso doktrina atstovavimo srityje pripažino reprezentacinę teoriją, kurią suformavo R. Jheringas. Pagal jį, atstovas yra subjektas, išreiškiantis savo valią ir atliekantis procesinius veiksmus, sukeliančius teises pasekmes atstovaujamojo teisinėje sferoje³¹. Ta pati reprezentacinė teorija atstovavimo klausimu taikoma ir šiandieninėje Lietuvos civilinėje bei civilinio proceso teisėje.

Net ir turėdami atstovą, asmenys kartu su juo galėjo dalyvauti byloje, t.y. buvo numatyta atstovaujamojo lygiagretaus dalyvavimo byloje galimybė. Atstovaujamojo procesinis veiksnumas, t.y. galėjimas savo veiksmais įgyti civilines procesines teises ir pareigas, nesikeisdavo nuo to fakto, kad byloje buvo paskiriamas atstovas. Vadovaujantis Rusijos CTĮ 44 str. atstovauti teisme taip pat turėjo teisę tėvai vaikus, vaikai tėvus, vyras savo moterį, bendrininkai vieni kitus, įgaliotiniai, kurie valdydavo kito asmens turtą ar įmonę bei taikos teismuose kiekvienas asmuo turėjo teisę vesti ne daugiau kaip 3 bylas per metus. Taigi, asmenų, turinčių teisę atstovauti teisme sąrašas buvo pakankamai platus.

Z.Toluišis tokią liberalią atstovavimo reglamentaciją kritikavo: „be advokatų yra daug asmenų, kurie užsiima advokatavimu, neturėdami jokių teisių. Tie asmenys rašo prašymus, duoda patarimus, dažniausiai stengdamiesi išnaudoti ir suklaidinti žmones³². Tai, kad advokatai tarpukario Lietuvoje užėmė svarbiausią vietą visų procesinių atstovų tarpe, advokatas A. Dziegoraitis pirmosios nepriklausomos Lietuvos Respublikos advokatūrą vadina reikšminga

---

³⁰ *Lietuvių enciklopedija*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, I t, p.381.

³¹ JHERING, R. *Der Geist des romischen Rechts*. Leipzig, 1866, IV t, s.221.

³² TOLUIŠIS, Z. *Lietuvos teismų sutvarkymas*. Kaunas, 1926, p.43-44.

integralia ir veiksminga to laikotarpio teisingumo įgyvendinimo sistemos grandimi³³.

Tarpukariu Advokatūros raidoje išskirtini du periodai: 1) 1918 -1933 m., kai advokatai vadovavosi carinės Rusijos įstatymais ir vis dažniau priimamais savais norminiais aktais; 2) 1933 -1940 m., priėmus Teismų santvarkos įstatymą iki Lietuvos okupacijos ir aneksijos³⁴. Advokatai buvo skirstomi į prisiekusiuosius ir privatinius advokatus. Prisiekusieji advokatai buvo laikomi aukščiausios kategorijos atstovais. Jie turėjo teisę vesti bylas visuose Lietuvos teismuose. Tuo metu galiojęs Rusijos teismų įstaigų sutvarkymo įstatymo 354 str. numatė šias pripažinimo prisiekusiuoju advokatu sąlygas: Lietuvos pilietybė, ne jaunesni kaip 25 metų asmenys, aukštasis teisinis išsilavinimas ar atitinkamų egzaminų išlaikymas ir 5 metų darbo teisme stažas arba 7,5 metų prisiekusiojo advokato padėjėjo praktikos stažas, nepriekaištingas elgesys bei aukštas teisinio išprusimo lygis. Šiuos praktinio darbo terminus kritiškai vertino V. Mačys, teigdamas, kad numatytas 5 ir 7,5 metų stažas yra per ilgas ir tokio dydžio stažo reikalavimo nėra nei vienoje valstybėje³⁵.

Aukščiausiasis prisiekusiųjų advokatų organas buvo Advokatų taryba, išrinkta pirmajame advokatų susirinkime 1920 m.³⁶ Ji buvo atsakinga už naujų prisiekusiųjų advokatų priėmimą, jų veiklos organizavimą, atleidimą už įvairius nusižengimus ir pan. Po 1933 m. tarybos veiklą reguliavo Lietuvos Teismų santvarkos įstatymas.

Pagal Rusijos teismų įstaigų sutvarkymo įstatymą, asmenims, norintiems tapti privatiniais advokatais nebuvo būtini aukštasis teisinis išsilavinimas ir praktinio darbo stažas. Norint tapti advokatu, reikėjo pateikti apygardos teismui ar Vyriausiajam Tribunalui prašymą, o jį patenkinus buvo išduodamas liudijimas vieneriems metams, kuris kasmet turėjo būti atnaujinamas. Šį liudijimą galėjo panaikinti tik teisingumo ministras. Privatiniai advokatai galėjo vesti civilines bylas tik toje teismo apygardoje, kurioje išduotas šis liudijimas. Privatiniai advokatai iš esmės turėjo prisiekusiųjų advokatų statusą, išskyrus tai, kad jie neprivalėjo vesti beturčių asmenų civilinių bylų ir ginti kaltinamųjų³⁷.

A. Krikščiukaitis rašė, kad „esant nepavydėtinoms valdininkų ekonominėms gyvenimo sąlygoms, dauguma kiek apsitrynusių inteligentų traukėsi į laisvas profesijas. Prisiekusiųjų advokatų tuo metu buvo maža. Ne visi dar buvo grįžę iš Rusijos. Čia atsirado pelninga ir patogi

---

³³ DZIEGORAITIS, A; DZIEGORAITIS, V. Advokatas civilinėje byloje: praeities ir dabarties fragmentai. *Justitia*, 1999, nr. 5-6.

³⁴ DVARECKAS, S. *Lietuvos teismai 1918–1940 m.: mokomoji priemonė*. Vilnius, 1997, p.43-44.

³⁵ MAČYS, Vl. Teismų darbo palengvinimo ir sutvarkymo reikalu. *Teisė*, 1922, nr.4, p.33.

³⁶ KAIREVIČIUS, J. Per 85 metus advokatūra išliko Lietuvos demokratijos vertybė. *Lietuvos advokatūra*. 2003, nr. 4, p.2-3.

³⁷ KRIKŠČIUKAITIS, A. *Lietuvos teismai 1918 -1928*. Kaunas, 1930, p.46.

dirva privatei advokatūrai. Visi, kas prieš karą tarnavo ar valsčiaus teismo raštininkais, ar teismų kanceliarijos tarnautojais, arba buvę vokiečių vertėjais, laikė save tinkamais įstatymų aiškintojais, šalių gynėjais ir ėmėsi privatinį advokatų profesijos.(...) Taip susidarė iš neperdaugiausia nusimanančių teisės srityje buvusių rusų kanceliarijos valdininkų privatinį advokatų institutas³⁸. Ne kartą kritikuota privatinį advokatų veikla, akcentuojant nepakankamą jų kvalifikaciją, teikiamų paslaugų kokybę, priartino prie atitinkamų apribojimų šiai atstovų kategorijai, o galiausiai ir prie visiško privatinį advokatų luomo panaikinimo.

1933 m. priėmus Teismų santvarkos įstatymą, panaikintas prisiekusiųjų advokatų ir privatinį advokatų institutas. Advokatais automatiškai tapo prisiekusiųjų advokatų padėjėjai. Privatiniai advokatai tapo privačiais gynėjais. Teismų santvarkos įstatymas numatė griežtas asmenų pripažinimo advokatais sąlygas: LR pilietybė, ne jaunesni nei 25 metai amžius bei aukštasis teisinis išsilavinimas ir egzamino išlaikymas (214 str.)³⁹. Be egzaminų į advokatus buvo priimami asmenys, įgiję Lietuvos valstybinio universiteto teisių mokslo docento arba profesoriaus vardą (289 str.).

Dar vienas labai svarbus žingsnis atstovavimo reglamentacijos srityje buvo tai, kad 1933 m. Teismų santvarkos įstatymas iš Prisiekusiųjų advokatų tarybos atėmė teisę priimti advokatus, šią teisę suteikdamas Teisingumo ministru. Tokiu būdu Lietuvos advokatūra buvo suvalstybinta, ko pasekoje iš laisvos korporacijos buvo atimta teisė laisvai spręsti savo reikalus.

Rusijos CTĮ 45 ir 246 str. reglamentavo kategorijas asmenų, kuriems buvo draudžiama būti atstovais teisme. Tai nepilnamečiai, vienuoliai, studentai ir klausytojai, einantieji savo mokslo kursą, kol jį išeis, išskyrus tik tas bylas, kuriose jie atstovauja savo tėvų, brolių ar seserų interesus, vietos Apygardos Teismo pirmininkas, Apylinkės teisėjai tos apylinkės, kurioje vedama dvasininkų teismo sprendimu, netekusieji visų pilietinių teisių ir pareigų ir t.t. Bylose, vedamose Apygardos teismuose ir Vyriausiajame Tribunole, negalėjo būti atstovais neraštingi asmenys (Rusijos CTĮ 246 str.). Taigi, didelė dalis būti atstovu, kaip ir šiuolaikiniame civiliniame procese, buvo susijusi su asmens neveiksnumu ar ribotu veiksnumu, o kita dalis asmenų negalėjo atstovauti dėl savo tarnybinės padėties.

Įgalinimų atstovauti apylinkių teismuose suteikimo reglamentavimas tarpukario laikotarpiu buvo pakankami lankstus. Rusijos CTĮ 46 str. nurodė, kad šalys žodžiu arba raštu galėjo pranešti apylinkės teisėjui apie jų pasirinktus įgaliotinius, išduoti savo įgaliotiniui įgaliojimą, paliudytą nustatyta tvarka. Kolegialiuose teismuose įgaliojimas žodžiu galėjo būti duotas tik

---

³⁸ *Cit op.* 37, p.32.

³⁹ Vyriausybės žinios, 1933, Nr.419-2900.

prisiekusiajam advokatui (po 1933 m. Teismų santvarkos įstatymo – advokatui). Žodinis įgaliojimas buvo įrašomas į protokolą ir atstovaujamojo pasirašomas. Rašytinis įgaliojimas galėjo būti: 1) sudarytas pas notarą pareikštiniu būdu, kai šalys žodžiu išreikšdavo įgaliojimo turinį notarui, kuris patikrinęs šalių veiksnumą sudarydavo rašytinį įgaliojimą, 2) įgaliojimas sudarytas raštu, kuriame įgaliotojo parašas paliudytas apylinkės teismo, notaro, policijos arba valsčiaus viršaičio.

Tarpukario Lietuvos teisės doktrinoje egzistavo nuomonė, kad įgaliojimas yra sutartis. V. Augulis teigė, kad įgaliotojas, norėdamas paskirti asmenį vesti savo bylą ar padaryti kokį teisinį veiksmą, turėjo gauti įgaliotinio sutikimą, todėl pats įgaliojimas įgaliotojo ir įgaliotinio sudaromas laisvu susitarimu buvo laikomas įgaliojimo sutartimi⁴⁰. Pagal M. Romerį „...įgaliojimas sudaro sutarties santykį: šia sutartimi, vadinama įgaliojimu, vienas asmuo, įgaliotinis, jam sutinkant, gauna iš kito asmens, įgaliotojo, galią veikti už jį“⁴¹. Taigi, skirtingai nei šiuolaikiniame civiliniame procese ir teiseje, įgaliojimas buvo laikomas ne vienašaliu, o dvišaliu sandoriu ir jam sudaryti reikėjo dviejų šalių, įgaliotojo ir įgaliotinio, valios išreiškimo.

Įgaliojimo termino klausimas pagal Rusijos CTĮ priklausė nuo įgaliotinio valios. Jei terminas įgaliojime nenurodytas, buvo laikoma, kad jis sudarytas neapibrėžtam laikotarpiui. Įgaliojimas nepasibaigdavo net ir pasibaigus ieškinio senaties terminui, jeigu jis nepanaikintas įgaliotojo. Perįgaliojimas buvo galimas tik tuomet, kai tai nurodyta įgaliojime. Perįgaliojimas asmuo įgydavo tokias pat teises, kurias turėjo įgaliotinis ir veikdavo įgaliotojo vardu lygiai taip pat kaip ir įgaliotinis. Paliudyti perįgaliojimą notaras galėdavo tik patikrinęs įgaliojimo originalą⁴². Perįgaliojimas buvo galimas ir tuo atveju, kai „reikalas verčia būtinai tai daryti, kad nepadarytų įgaliotiniui nuostolių, pavyzdžiui, įgaliotiniui susirgus ar kur išvažiavus“⁴³.

Tarpukario Lietuvos civiliniuose ir civilinio proceso įstatymuose atstovavimo institutas buvo plačiai reglamentuotas. Atstovas civiliniame procese buvo laikomas savarankišku subjektu, turinčiu atitinkamas teises ir pareigas. Su atstovo dalyvavimu civiliniame procese įstatymų leidėjas siejo atitinkamų teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą ir pasibaigimą. Didelę įtaką taikant ne visuomet Lietuvos teisei sistemai tinkamas Rusijos civilinių ir civilinio proceso įstatymų nuostatas turėjo Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas, kuris savo sprendimais formavo vieningą teismų praktiką. Teisės doktrinos atstovų nuomonės buvo labai svarbios teisėkūros procesui: K. Šalkauskio, Z. Toluišio, V. Augulio ir kitų žymių tarpukario Lietuvos teisininkų

⁴⁰ AUGULIS, V. *Visiems žinotini teisės dalykai*. Kaunas, 1933, p.82.

⁴¹ ROMERIS, M. *Reprezentacija ir mandatas*. Kaunas, 1927, p.4.

⁴² *Cit.op.* 27, p.507.

⁴³ *Cit.op.* 40, p.90.

darbai nepraradę aktualumo ir šiandien analizuojant įvairias civilinio proceso problemas.

1.2.3. Atstovavimo civiliniame procese reglamentavimas Lietuvoje 1940-1990 m.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, neteko galios visi tarpukario Lietuvoje galioję civiliniai ir civilinio proceso įstatymai. 1940 m. lapkričio 6 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku buvo nuspręsta „laikiniai, iki bus išleisti visasąjunginiai kodeksai, leisti taikyti Lietuvos teritorijoje šiuos RTFSR kodeksus: baudžiamąjį, baudžiamąjį procesinį, civilinį, civilinį procesinį, darbo įstatymų kodeksą ir santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksą“⁴⁴.

1923 m. CPK galiojo kaip laikinas teisės aktas, nes Tarybų Sąjungoje ilgą laiką buvo planuota sukurti bendrus sąjunginius kodeksus. Šis kodeksas nuolat buvo keičiamas ir pildomas. SSRS Aukščiausioji Taryba 1961 m. priėmė TSR Sąjungos ir sąjunginių respublikų civilinio proceso įstatymų pagrindus⁴⁵ (toliau – Pagrindai). Jais vadovaujantis buvo parengtas ir Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1964 m. patvirtintas Lietuvos TSR civilinio proceso kodeksas⁴⁶ (1964 m. CPK). Šis kodeksas įsigaliojo Lietuvoje 1965 m. ir galiojo iki pat 2003 m. sausio 1 d.

Lyginant su 1923 m. CPK, 1964 m. CPK įvesta naujovių procesinio atstovavimo institute. Visų pirma, šalių ir trečiųjų asmenų atstovai buvo priskirti prie dalyvaujančių byloje asmenų, taigi įgijo visas dalyvaujančių byloje asmenų teises ir pareigas (1964 m. CPK 30 str.). Antra svarbi naujovė - išplėstas asmenų, galinčių būti atstovais pagal pavedimą ratas. To meto civilinio proceso doktrina išskyrė atskirą procesinio atstovavimo rūšį, t.y. visuomeninį atstovavimą: a) profesinių sąjungų atstovavimą darbininkų ir tarnautojų interesams; b) kitų organizacijų atstovavimą savo narių interesams⁴⁷.

Tiek pagal 1923 m., tiek pagal 1964 m. CPK pagrindiniu procesinio atstovavimo subjektu buvo laikomas advokatas. 1940 m. pradėta kurti tarybinė advokatūra, panaikintas iki tol veikęs advokatų ir privačių gynėjų institutas. Iki 1961 m. advokatūros veiklą Lietuvoje reglamentavo 1939 m. TSRS advokatūros nuostatai. Nauji Lietuvos TSR advokatūros nuostatai buvo patvirtinti 1980 m. lapkričio 26 d. (toliau – Advokatūros nuostatai)⁴⁸.

---

⁴⁴ 1940 m. lapkričio 6 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas Dėl laikino taikymo RTFSR baudžiamųjų, civilinių ir darbo įstatymų Lietuvos, Latvijos ir Estijos Tarybų Socialistinių Respublikų teritorijoje. RTFSR civilinis procesinis kodeksas. Kaunas: Lietuvos TSR Tesingumo liaudies komisariato leidinys, 1940, p.3-4.

⁴⁵ Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1961, Nr.35.

⁴⁶ 1964 m. liepos 7 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos patvirtintas Lietuvos TSR civilinio proceso kodeksas. Vilnius: Mintis, 1983.

⁴⁷ Tarybinė civilinio proceso teisė. Ats. red. ŽERUOLIS J. Vilnius: Mintis, 1983, p.78.

⁴⁸ Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1980, Nr.33.

Pagal šiuos nuostatus Lietuvos TSR Advokatų kolegijos organai buvo visuotinis Advokatų kolegijos narių susirinkimas, vykdomasis organas – advokatų kolegijos prezidiumas, kontrolės – revizijos komisija (Advokatūros nuostatų 4 str.). Advokatų kolegijos pagrindinės funkcijos buvo organizuoti juridines konsultacijas ir vadovauti jų veiklai, skirti į darbą ir koordinuoti juridinių konsultacijų vedėjų veiklą, priimti į advokatų kolegiją naujus narius, tvarkyti advokatų kolegijos lėšas, atstovauti valstybinėse ir visuomeninėse organizacijose ir t.t. (Advokatūros nuostatų 7 str.).

Advokatų skaičius tarybinio laikotarpio Lietuvoje buvo griežtai ribojamas. Asmenys, norėdami vesti bylą teisme per advokatą, sudarydavo pavedimo sutartį ne su konkrečiu advokatu, o su juridine konsultacija. Juridinės konsultacijos vedėjas skirstydavo darbą tarp advokatų, atsižvelgdamas į jų kvalifikaciją ir individualius kreipimusis (Advokatūros nuostatų 17 str.). Lietuvos TSR advokatų kolegijos nariais buvo priimami TSRS piliečiai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip dvejų metų teisininko specialybės darbo stažą. Neturint reikiamo darbo stažo, reikėjo atlikti nuo šešių mėnesių iki vienerių metų stažuotę Lietuvos TSR advokatų kolegijoje.

Taigi, sovietiniu laikotarpiu advokatūra buvo praktiškai vienintelis žmogaus teisių ir teisėtų interesų apsaugos garantas, todėl jos vaidmuo nelengvais mūsų valstybei metais buvo ypač reikšmingas. Per 50 okupacijos metų nebuvo nuslopintos Lietuvos advokatūros tautiškumo ir kovos už demokratiją idėjos, taip pat žmogaus teisių gynybos dvasia⁴⁹.

1.2.4. Atstovavimo civiliniame procese reglamentavimo pokyčiai nuo 1990 m.

1990 m. kovo 11 d. atkurta Lietuvos nepriklausomybė ir patvirtintas Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas, kuriuo nustatyta, kad Lietuvoje ir toliau galioja tie iki šiol veikę Lietuvoje įstatymai bei kiti teisės aktai, neprieštaraujantys Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui (toliau – Laikinasis Pagrindinis Įstatymas)⁵⁰. Lietuvoje liko galioti 1964 m. LR CPK, kuris iki pat 1994 m. procesinį atstovavimą reglamentavo alogiškai kaip ir sovietmečiu.

Pagal Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 123 str., teisinę pagalbą piliečiams ir organizacijoms teikė Lietuvos Respublikos advokatūra. Tačiau jau tais pačiais metais priimant Lietuvos Respublikos įmonių įstatymą, Seimas įvedė dar vieną alternatyvią subjektų teikiančių teisinę

⁴⁹ KUKAITIS, M. Lietuvos advokatūros jubiliejus. *Justitia*, 2000, nr. 1.

⁵⁰ ANDRIULIS, V; MAKSIMAITIS, M; PAKALNIŠKIS, V, et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 500.

pagalbą grupę – teisininkus, turinčius Teisingumo ministerijos išduotą licenciją verstis teisininko praktika⁵¹. 1990 m. rugpjūčio 29 d. potvarkiu Lietuvos Respublikos Vyriausybė nustatė, kad leidimus (licenciją) verstis teisininko praktika išduoda LR teisingumo ministerija ir patvirtino tipinę leidimo (licencijos) formą⁵². Toks žingsnis turėjo didelę reikšmę tolesnei atstovavimo sistemos plėtotei Lietuvoje.

1992 m. rugsėjo 16 d. priimto Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo⁵³ įsigaliojimas iš esmės pertvarkė iki to laiko veikusį sovietinės advokatūros modelį Lietuvoje. E. Jarašiūnas pristatydamas šio įstatymo projektą Seime pagrįstai teigė, kad būtinumą lemia tai, kad, vykdant teisinę reformą, pagal atitinkamą koncepciją turi veikti visi teisėsaugos organai. Būtina ir teisinę gynybą suderinti su naujais reikalavimais⁵⁴.

Šiame svarbiame antrajame periode (kai galiojo 1992 m. rugsėjo 16 d. priimtas Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas; ir 1994 m. rugsėjo 20 d. priimtas įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pakeitimo ir papildymo“) nebeliko buvusių juridinių konsultacijų: remiantis Advokatūros įstatymo 45 str., po vieną dirbantys advokatai steigė biurus, kartu dirbantys advokatai – kontorą. Jie turėjo juridinio asmens teises, jų steigimo tvarką nustatė Lietuvos advokatūros statutas. Advokato ir kliento santykius dėl teisinės pagalbos suteikimo grindė advokato ir kliento pasirašyta sutartis.

Remiantis galiojusiū įstatymu, advokatas, teikdamas teisinę pagalbą, atstovavo šaliai civilinėje byloje, buvo gynėju ar atstovu baudžiamojoje byloje, rengė teisinius dokumentus, kliento pavedimu atliko kitus teisinius veiksmus. Verstis advokato praktika galėjo tik asmuo, įrašytas į Lietuvos Respublikos advokatų sąrašą. Advokatu buvo pripažįstamas Lietuvos Respublikos pilietis, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, ne mažesni kaip 3 metų advokato padėjėjo praktiką (asmenims, turintiems 5 metų teisinio darbo stažą buvo taikomas tik 1 metų advokato padėjėjo praktikos reikalavimas) bei išlaikė advokato egzaminus. Asmenis, išlaikiusius advokato egzaminą arba priimtus dirbti advokatais be advokato padėjėjo praktikos ir egzaminų, į Lietuvos Respublikos advokatų sąrašą įrašydavo Lietuvos advokatų taryba.

Advokatūros veiklai tvarkyti advokatai kasmet rinkosi į Lietuvos Respublikos advokatų susirinkimą (konferenciją). Advokatūros veiklai organizuoti ir koordinuoti advokatai rinko Lietuvos advokatų tarybą ir revizijos komisiją trejiems metams. Advokatų drausmės byloms

---

⁵¹ Valstybės žinios, 1990, Nr.14-395, 13 str.

⁵² Valstybės žinios, 1990, Nr.26-635.

⁵³ Valstybės žinios, 1992, Nr.30-911.

⁵⁴ 1990 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos Seimo šimtas dešimtojo posėdžio stenograma Nr.12 <http://www3.lrs.lt/cgiim/preps2?Condition1>.

nagrinėti Lietuvos Respublikos advokatų susirinkimas (konferencija) trejiems metams rinko advokatų drausmės teismą. Įstatymas pakankamai detalai reglamentavo advokatų susirinkimo, advokatų tarybos, revizijos komisijos, advokatų drausmės teismo sudarymo tvarką ir veiklą.

Taigi, advokatūros įstatymu buvo įsteigtas laisvas ir nepriklausomas Lietuvos advokatų savivaldos organas, turėjęs užtikrinti konstitucinę teisę gintis, savo veikloje deklaruojantis advokato veiklos laisvę ir savarankiškumą, advokatų tarpusavio santykių demokratiškumą ir kolegiskiškumą, įstatymų ir profesinės etikos taisyklių laikymąsi.

Tačiau 1993 m. Teisingumo ministerija priekaištavo Lietuvos advokatų tarybai dėl to, kad ji specialiai nedidina advokatų skaičiaus, saugodama advokatus nuo tarpusavio konkurencijos⁵⁵.

1994 m. rugsėjo 20 d. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pakeitimu⁵⁶ nustatyta kitokia pripažinimo advokatu tvarka. Šiam advokatūros formavimosi periodui būdingas advokatūros nepriklausomumo ir savarankiškumo apribojimas, tam tikras šio instituto suvalstybinimas, kadangi teisingumo ministrui perduota ne tik teisė įrašyti asmenis į advokatų sąrašą ir priimti priesaiką, bet ir sudaryti advokato egzaminų komisiją, siūlyti advokatų tarybai iškelti advokatui drausmės bylą. Nuo 1994 m., apribojus Advokatų tarybos teises, galimybė formuoti ir kitaip daryti įtaką advokatūrai buvo suteikta teisingumo ministrui bei visų instancijų teismams. Šio įstatymo priėmimui priešinosi Lietuvos advokatų taryba, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, tuometiniai Lietuvos Respublikos Seimo nariai Z. Šličytė, E. Jarašiūnas⁵⁷. Z. Šličytė teigė, kad belieka tik nusistebėti, kad advokatūros suvalstybinimas yra lyginamas su monopolijos sugriovimu. Kaip tiksliai laisvos organizacijos suvalstybinimas yra praeities valstybinio monopolio sukūrimas⁵⁸.

Procesinio atstovavimo institutas iš esmės buvo reformuotas tik 1994 m. lapkričio 8 d. įstatymu⁵⁹, kuriuo padaryti žymūs pakeitimai 1964 m. LR CPK. Svarbiausia naujovė ta, kad be advokatų, teisė atstovauti suteikta advokatų padėjėjams bei asmenims turintiems Teisingumo ministerijos išduotą licenciją verstis teisininko praktika. Tai galutinai suformavo dvi pagrindines subjektų galinčių būti atstovais teisme pagal pavedimą grupes. Kitas svarbus pakeitimas, kad buvo atimta teismo diskrecijos teisė spręsti, ar leisti asmeniui būti atstovu pagal pavedimą, tuo įvedant praktiškai nekontroliuojamą sąrašą asmenų, galinčių būti atstovais teisme pagal pavedimą. Po minėto pakeitimo atstovu civiliniame procese galėjo tapti bet koks

⁵⁵ LIPEIKA, K. Advokatūros padėtis po nepriklausomybės atstatymo Lietuvoje. *Teisės problemos*, 1997, nr.1.

⁵⁶ Valstybės žinios, 1993, Nr. 70-1311.

⁵⁷ *Cit. op.* 55.

⁵⁸ 1994 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos Seimo septyniadešimtojo posėdžio stenograma Nr.154 <http://www3.lrs.lt/cgibim/preps2?Condition1=238860&Condition2>

⁵⁹ Valstybės žinios, 1994, Nr. 89-1705(su pakeitimais ir papildymais).

veiksnius fizinis asmuo, pateikęs atstovaujamojo valią patvirtinantį atitinkamą dokumentą. Toks neribotas subjektų, galinčių būti atstovais teisme pagal pavedimą ratas padidino atstovaujamojų pasirinkimo galimybes, kita vertus atsiliepė teikiamų paslaugų ar pagalbos kokybei. 1995 m. balandžio 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Licencijų verstis teisininko praktika išdavimo nuostatus⁶⁰. Licencija išduodama asmeniui turinčiam aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, ne mažesnę kaip dviejų paskutiniųjų metų teisinio darbo stažą ir išlaikiusiam materialinės bei procesinės teisės egzaminą.

Šiais nuostatais taip pat buvo nustatyta, kad licencija yra išduodama neribotam laikui. Po keleto mėnesių, minėti nuostatai buvo pripažinti netekusiais galios, o vietoj jų patvirtintos Licencijų užsiimti teisininko praktika išdavimo taisyklės⁶¹. Jos išplėtė asmenų galinčių įsigyti licenciją sąrašą, nes vietoj universitetinio teisinio išsilavinimo buvo įvestas teisinio išsilavinimo reikalavimas. Taip pat naujovė, kad informacija apie licencijų išdavimą ar panaikinimą turėjo būti skelbiama „Valstybės žiniuose“. 1997 m. rugsėjo 25 d. Įmonių įstatymo redakcijoje⁶² nebeliko normos, įtvirtinančios galimybę su licencija verstis teisininko praktika, t.y. valstybė pasuko kitu keliu, nusprendė eliminuoti arba iki minimumo sumažinti asmenų turinčių licencijas teisę užsiimti teisininko veikla. Toks įstatymų kaitaliojimas rodė neapsisprendimą dėl teisines paslaugas teikiančių subjektų rato.

1998 m. spalio 1 d. įsigaliojęs Advokatūros įstatymas⁶³ numatė, kad Lietuvos advokatūra yra nepriklausoma Lietuvos teisinės sistemos dalis. Advokatas yra nepriklausomas savo kliento patarėjas ir atstovas teisės klausimais. Įstatymas numatė, kad asmenys, šio įstatymo įsigaliojimo dieną buvę advokatų sąrašė, laikomi įrašytais į praktikuojančių advokatų sąrašą ir ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo įstatymo įsigaliojimo privalėjo apdrausti savo civilinę atsakomybę ir pateikti Lietuvos advokatų tarybai tai įrodančius dokumentus.

2003 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujasis LR CPK⁶⁴, iš esmės reformavęs atstovavimo institutą civiliniame procese. Svarbiausia naujovė, kad buvo susiaurintas sąrašas asmenų galinčių būti atstovais teisme pagal pavedimą, atsirado naujas proceso dalyvis – kuratorius, pakito atstovavimo juridiniams asmenims nuostatos, atsirado nauji procesinių dokumentų įteikimo atstovams ir advokatams būdai, išlaidos advokato ir advokato padėjėjo pagalbai apmokėti priskirtos prie bylinėjimosi išlaidų.

---

⁶⁰ Valstybės žinios, 1995, Nr.31-722.

⁶¹ Valstybės žinios, 1995, Nr.89-2001.

⁶² Valstybės žinios, 1997, Nr.96-2419.

⁶³ Valstybės žinios, 1998, Nr.64-1841.

⁶⁴ Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340 (su pakeitimais ir papildymais).

Naujajame 2004 m. kovo 18 d. Advokatūros įstatyme⁶⁵ nepagrįstai suteikta galimybė tapti advokatu asmenims, turintiems 5 metų teisinio darbo stažą, lėmė advokatais pripažintų asmenų skaičiaus didėjimą ir advokatų padėjėjų ir asmenų, laikančių advokatų kvalifikacinį egzaminą, skaičiaus mažėjimą. Šią Advokatūros įstatymo normą, galima vertinti kritiškai. Dauguma pripažintų advokatais asmenų, neturėdami tikslo artimiausiu metu verstis advokato praktika, į praktikuojančių advokatų sąrašą neįrašomi ir praktine veikla nesiverčia, tačiau, turėdami reikalaujamą 5 metų teisinio darbo stažą, lengvatinė tvarka pripažįstami advokatais, įgijo galimybę verstis advokato praktika ateityje. Taigi, advokato veiklos ėmėsi asmenys, neįgiję nei praktinio supratimo apie advokato teikiamų paslaugų pobūdį bei atstovavimo teismuose ypatumus, nei apie advokato etiką, advokato bendravimą su klientais bei advokato tarpusavio santykius. Tai paskatino sugrįžti prie tos pačios problemos kaip ir 1998 metais – užtikrinti tinkamą asmens teisių bei teisėtų interesų atstovavimą ir gynimą.

Įvertinus aptarto įstatymo normas galima teigti, kad Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. birželio 5 d. teisinės sistemos reformos metmenyse⁶⁶ suformuoti tikslai yra pasiekti: atstovauti asmenims teismuose turi teisę, su nedidelėmis išimtimis, tik advokatai, o teisinį išsilavinimą turintiems asmenims sudarytos lengvatinės sąlygos tapti advokatu. Kadangi atstovavimo teismuose institutas itin reikšmingas asmenų teisėms ir teisėtiems interesams įgyvendinti, vykdyti teisingumą bei daryti įtaką aiškinant įstatymus ir juos įgyvendinant, atstovauti teismuose pavesta profesionaliems asmenims – advokatams, atitinkantiems aukštus išsilavinimo, praktinio darbo, asmeninių savybių kriterijus ir kt.

---

⁶⁵ Valstybės žinios, 2004, Nr.50-1632.

⁶⁶ Valstybės žinios, 1998, Nr.61-1736.

2 DALIS. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESSE SAMPRATA

2.1. Atstovavimo civiliniame procese tikslai ir reikšmė

Pagal LR CPK 51 str. asmenys gali vesti savo bylas teisme patys arba per atstovą. Atstovavimas - tai specifinė veiklos rūšis, reikalaujanti ne tik laiko, bet ir specialių teisės žinių. Proceso šalys ir kiti dalyvaujantys byloje asmenys dažniausiai tokių žinių neturi. Todėl norėdami geriau apginti savo teises ir interesus, jie kviečiasi į pagalbą advokatus ar kitus asmenis – atstovus. Asmenų teisių ir įstatymo saugomų interesų apsauga ir gynimas nėra vienintelis atstovavimo tikslas. Atstovai, įgyvendindami kooperacijos civiliniame procese principą, taip pat padeda teismui priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą byloje. Prof. V. Nekrošiaus teigimu, „tik teisiniu požiūriu kvalifikuotas šalies atstovas gali tinkamai įgyvendinti šalies pareigą rūpintis proceso skatinimu, laiku, atsižvelgdamas į procesinę situaciją, pateikti įrodymus ir reikalavimus byloje, taikyti paprastesnius procesinių dokumentų įteikimo būdus ir pan. Pagaliau teisiniu požiūriu išprususiems atstovams yra paprasčiau įvertinti bylos situaciją ir susitarti dėl taikos sutarties sudarymo, visas ambicijas paliekant nuošalyje“⁶⁷. Procesinio atstovavimo institutas sudaro tinkamas sąlygas kvalifikuotai įgyvendinti civiliniam procesui keliamus tikslus byloje, t. y. atstovavimas teisme taip pat yra ir pagalba teismui vykdyti teisingumą. Atstovo dalyvavimas procese padidina tikimybę, kad byla bus nagrinėjama sąžiningai ir teisingai. Dėl to atstovavimas laikomas viena iš teisės į tinkamą procesą garantijų⁶⁸.

Kai kuriais atvejais atstovavimas civilinėje byloje tampa būtinu, nes fiziniai asmenys savarankiškai nepajėgūs įgyvendinti savo teisių ir pareigų dėl procesinio veiksnio trūkumo. Neveiksnių, ribotai veiksnių asmenų interesus teisme gina jų įstatyminiai atstovai – tėvai (įtėviai), globėjai, rūpintojai.

Įsigaliojus naujiesiems Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui (toliau – LR CK)⁶⁹ ir LR CPK, numatyti keli atvejai, kai visiškai veiksnus asmuo, norėdamas įgyvendinti savo procesines teises ir pareigas, yra priverstas naudotis atstovo paslaugomis. Civilinėje byloje būtinas advokato dalyvavimas priverstinio akcijų (dalių, pajų) pardavimo (LR CK 2 knygos IX skyrius) ir juridinio asmens veiklos tyrimo (LR CK 2 knygos X skyrius) bylose. Šių bylų išskirtinumas susijęs su viešuoju interesu. Būtinai advokato dalyvavimas numatytas ir LR

⁶⁷ NEKROŠIUS, V. *cit.op.* 26, p.80-81.

⁶⁸ Valstybės žinios, 2000, Nr.96-3016, 6 str.

⁶⁹ Valstybės žinios, 2000, Nr.74-2262 (su pakeitimais ir papildymais).

CPK 347 str. 3 dalyje, kai kasacinį skundą (su keliomis išimtimis) surašo advokatas.

Savarankiškas kreipimasis į teismą ir bylos vedimas be minimalių teisinių žinių dažnai tampa problematišku ne tik besikreipiančiam asmeniui, bet ir teismui. Susiduriama su tokiomis problemomis, kaip netinkamas situacijos teisinis kvalifikavimas, klaidingas reikšmingų bylai faktinių aplinkybių nurodymas, tinkamų įrodymų pateikimo trūkumas, reikalavimų ir atsikirtimų neprofesionalus pagrindimas, teisės aktų neišmanymas ir netinkamas jų pritaikymas. Taigi, tik profesionalūs teisininkai – advokatai ir jų padėjėjai, gali tinkamai ir kokybiškai apginti pažeistas teises.

Teisės į teisingą teismo procesą principas reikalauja, kad valstybė, garantuodama teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos, kartu užtikrintų, kad teismo procesas vyktų sąžiningai, operatyviai, kvalifikuotai, kad būtų gerbiamos šalių teisės, o bylą nagrinėtų nešališkas ir neutralus teisėjas⁷⁰. Atstovavimo reikalingumas susijęs su viešuoju interesu, kurio ištakos civiliniame procese glūdi reikalavime užtikrinti faktinį šalių lygiateisiškumą teismo nagrinėjimo metu. Advokatai teikdami teises paslaugas ne tik padeda asmenims įgyvendinti jų teises teismo ir priešingos šalies akivaizdoje, bet ir, įgyvendinant kooperacijos principą, padeda teismui išvengti galimų klaidų vykdant teisingumą civilinėse bylose.

Profesionalaus atstovavimo būtinumas įpareigoja valstybę ne tik deklaruoti atstovavimo galimybę, bet šį institutą padaryti efektyviu. Nuo atstovavimo profesionalumo lygio priklauso koncentruotumo principo⁷¹ įgyvendinimas. Bylos vedimas dalyvaujant profesionaliems atstovams garantuoja greitą proceso baigtį. LR CPK 2 str. kaip vieną iš civilinio proceso tikslų numato kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių. Įgyvendinant šį tikslą LR CPK numato nemažai priemonių: greitesnį procesinių dokumentų įteikimo būdą (įteikimas atstovui, įteikimas advokatams (LR CPK 118, 119 str.)); posėdžio pirmininkas neaiškina šaliai teisių ir pareigų, jei ji tinkamai atstovaujama (LR CPK 161 str.); atstovavimo išlaidų priskyrimas prie bylinėjimosi išlaidų užtikrina greitesnį jų priteisimą iš procesą pralaimėjusios šalies ir pan. Taigi, atstovavimo instituto reikšmė, įgyvendinant koncentruotumo principą civiliniame procese, yra didelė.

Atstovavimas reikšmingas ir rungtyniškumo bei dispozityvumo principų įgyvendinimui. Rungtyniškumo principas verčia šalį dinamiškai disponuoti turima procesine medžiaga, reaguojant į kitos šalies argumentus. Šalis turi teisę ne tik išsakyti savo poziciją, bet tai padaryti

---

⁷⁰ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t, p.152.

⁷¹ NEKROŠIUS, V., *cit. op.* 26, p. 80.

kuo įtaigiau. Tik profesionalus ir patyręs teisininkas gali sėkmingai įvertinti bylos eigą, bei geriausiai pasirinkti teisių gynimo metodus. Vadovaujantis dispozityvumo principu, šalys gali laisvai disponuoti joms priklausančiomis teisėmis. Tačiau, kad sėkmingai jomis disponuoti, turi jas žinoti, išmanyti bei sugebėti jas tinkamai pritaikyti. Neprofesionaliems asmenims tai yra pakankamai sudėtinga.

Pasak V. Nekrošiaus, nuo atstovo turimų teisinių žinių, teisinės jo kvalifikacijos priklauso ne tik proceso sėkmė, bet ir galimybė tinkamai įgyvendinti civiliniam procesui keliamus tikslus⁷². Civilinio proceso teisės vadovėlyje jis išskiria tokius procesinio atstovavimo tikslus: procesinių veiksmų atstovaujamojo vardu ir interesais atlikimą, kvalifikuotos teisinės pagalbos atstovaujajam teikimą šiam atliekant konkrečius procesinius veiksmus ir pagalbą vykdant teisingumą civilinėse bylose⁷³. Advokatūros įstatymo 2 str. 1 dalyje nurodoma, kad advokatų teikiamos teisinės paslaugos – tai teisės konsultacijos, teisinę reikšmę turinčių dokumentų rengimas, atstovavimas teisės klausimais, gynyba bei atstovavimas bylų procese, išskyrus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą.

2.2. Atstovavimo civiliniame procese požymiai ir apibrėžimas

Bendrinėje kalboje sąvoka „atstovauti“ reiškia „veikti kieno vardu, įgaliojimu“, o sąvoka „atstovas“ apibrėžiama kaip „asmuo, atstovaujantis kieno nors interesams, veikiantis kieno vardu“⁷⁴. Black'o teisės žodyne atstovavimas suprantamas kaip veikimas kito asmens vardu, pavyzdžiui, kai teisininkas veikia kliento vardu⁷⁵. Iš šių apibrėžimų išskirtini keli svarbiausi atstovavimo požymiai. Pirma, atstovas visuomet veikia kito asmens – atstovaujamojo vardu. Vokiečių civilinio proceso doktrinoje pažymima, kad pagrindinis reikalavimas tam, kad per procesinį atstovą atlikti teisiniai veiksmai sukeltų teisinės pasekmės trečiajam asmeniui, yra veikimas pastarojo vardu⁷⁶. Tai reiškia, kad procesinių veiksmų pasekmės turi liesti ne procesinio atstovo, bet procesinės šalies interesus.

Kitas požymis susijęs su tuo, kad veikimas svetimo vardu visuomet turi būti aiškus, o ne abejotinas, t.y. atstovas turi turėti įrodymus, kad neveikia savo interesais, o tik trečiojo asmens labui⁷⁷. Asmuo, kuris ruošiasi veikti už procesinę šalį, privalo legitimuotis teismo ir priešingos šalies akivaizdoje. Tačiau svarbi ne tik legitimacija, bet ir asmens procesiniai veiksmai. Pagal

⁷² NEKROŠIUS, V., *cit op.* 26, p.80.

⁷³ LAUŽIKAS, E., *cit.op.* 70, p.285.

⁷⁴ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 59.

⁷⁵ *Black's Law Dictionary*. Edited by BRYAN A.Garner – St. Paul: Minn., 1999, s.1304.

⁷⁶ ROSENBERG, L. *Stellvertretung im Prozess*. Berlin, 1908, s. 573.

⁷⁷ *Ibidem*, p.573.

LR CPK 111 str. 4 dalį, nurodoma, kad jei procesinį dokumentą teismui pateikia atstovas, procesiniame dokumente privalomi duomenys apie atstovą, taip pat pridedamas dokumentas, įrodantis atstovo teises ir pareigas. Jei atstovas nepateikia teismui savo įgalinimus patvirtinančių dokumentų, teismas nustato terminą procesinio dokumento trūkumams pašalinti arba atsisako priimti ieškinį (LR CPK 115, 137 str.).

Svarbiu atstovavimo civiliniame procese požymiu yra jo rezultatas – teisinių pasekmių svetimoje teisinėje sferoje sukūrimas. Veikimas svetimoje teisinėje sferoje sukelia tokias pačias teises pasekmes, kurias sukeltų pačios šalies procesiniai veiksmai, jei ji pati juos atliktų. Asmens veikimas svetimo vardu civiliniame procese sukuria teisinį santykį tarp procesinės šalies, kurios vardu asmuo veikia, ir teismo bei priešingos šalies. Procesiniai veiksmai, atlikti civilinio proceso metu per asmenį, veikiantį procesinės šalies vardu, sukuria betarpiškas pasekmes tai proceso šaliai, tik jei atstovas yra šalies įgaliotas veikti jos vardu. Vokiečių civilinio proceso doktrinoje pažymima, kad jei trečiasis asmuo atliks be įgaliojimo procesinius veiksmus proceso šalies vardu ir šis trūkumas nebus pastebėtas teismo arba priešingos šalies, tai teismo sprendimas toje civilinėje byloje galios tol, kol kitas teismo sprendimas jį panaikins⁷⁸. Manau, kad pats įgaliojimas dar nesukelia jokių pasekmių procesinės šalies teisinėje sferoje, o tik sukuria atstovui teisinę galimybę atliekant procesinius veiksmus sukelti tam tikras pasekmes. Procesinis atstovavimas yra nukreiptas į pasekmių, kilusių dėl atstovo teisinių veiksmų, sukūrimą, todėl negali realizuotis iki tol, kol procesiniai veiksmai bus atlikti. Įgalinimai veikti šalies vardu suteikiami atstovui ne jo, o atstovaujamojo interesams tenkinti, todėl atstovas veikia ne savo, bet šalies, suteikusios leidimą atstovauti, teisinėje sferoje.

Taigi, išskiriami trys pagrindiniai atstovavimo civiliniame procese požymiai:

- 1) atstovas visuomet veikia kito asmens – atstovaujamojo - vardu;
- 2) atstovas gali veikti atstovaujamojo vardu tik kai yra tinkamai įgaliotas;
- 3) atstovavimo civiliniame procese rezultatas – teisinių pasekmių svetimoje teisinėje sferoje sukūrimas.

Kiekvienoje teisės šakoje atstovavimo institutas turi skirtingą turinį. Doktrinoje nėra suformuluotos universalios atstovavimo sąvokos, pilnai atskleidžiančios atstovavimo esmę. Todėl tikslinga sistemiškai atskleisti aptariamą sąvoką. Skirtingi autoriai į atstovavimą civiliniame procese žiūri iš skirtingo lygmens. Išskiriami trys teisinio reguliavimo mechanizmo lygmenys: 1) teisės normos; 2) teisiniai faktai ir 3) teisiniai santykiai⁷⁹.

⁷⁸ HELLWIG, K. *Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts*. Leipzig, 1907, II t, s.350.

⁷⁹ ЛУКЪЯНИНОВА, Е.Г. *Теория процессуального права*. Москва; Норма, 2003, с.161.

Dauguma autorių, apibrėždami atstovavimą civiliniame procese, remiasi tik šio reiškimo pasireiškimu viename kuriame nors teisinio reguliavimo mechanizmo lygmenyje. Todėl ir atsiranda tų sampratų neapibrėžtumas bei ribotumas.

Šiuolaikinėje civilinio proceso doktrinoje vis labiau plinta požiūris, kad procesinis atstovavimas nėra išimtinai civilinio proceso teisės institutas. S.A.Chalatovo nuomone, civilinio proceso teisėje egzistuoja tarpšakiniai institutai, taigi procesinis atstovavimas nėra tik šios teisės šakos institutas⁸⁰. Procesinio atstovavimo kaip tarpšakinio instituto apibrėžimas, leidžia ne tik nustatyti procesinio atstovo vietą civiliniame procese, bet ir procesinio atstovavimo normų vietą teisės sistemoje.

Antrojo požiūrio šalininkai atstovavimą apibrėžia kaip veiksmus arba kaip veiklą. Veiksmai teisės teorijoje suprantami: 1) kaip juridiniai faktai, sąlygojantys teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą ar pasibaigimą ir 2) kaip teisinių santykių realizavimo forma arba kaip teisių ir pareigų, kylančių iš teisinių santykių, realizavimas⁸¹. Juridiniai faktai užtikrina perėjimą nuo bendro teisių ir pareigų modelio, įtvirtinto teisės normoje, prie konkretaus konkrečių subjektų elgesio modelio (teisinių santykių)⁸² ir yra laikoma antruoju teisinio reguliavimo mechanizmo lygmeniu.

Manychiau, kad procesinio atstovavimo kaip veiklos supratimas sukelia bendrojo, metodologinio pobūdžio prieštaravimų. E.L.Nevzgodina mano, kad procesinį atstovavimą apibrėžiant kaip veiklą, nėra aiškus jo turinys. Jei atstovavimas – veikla įgyvendinant įgalinimus, tai vidiniai santykiai neįeina į šios veiklos sudėtį. Tačiau teisinis santykis ir negali įeiti į teisinės veiklos sudėtį, o priešingai – veikla gali sudaryti teisinį santykį. Taigi, suprantant atstovavimą tik kaip veiklą – paneigiamas teisinio santykio buvimas. Jei atstovavimą apibrėžti kaip teisinių santykių vienovę, vidiniai santykiai įeina į atstovavimo sudėtį, tačiau jų neužtenka, siekiant atstovavimo tikslų, nes įgalinimai realizuojami per išorinį santykį su trečiaisiais asmenimis⁸³. S.A.Chalatovas, neneigdamas procesinio atstovavimo kaip veiklos reikšmės, išreiškia atitinkamą kritiką, teigdamas, kad ši samprata yra mechaniška, aprašanti tik išorinę reiškimo pusę, neatskleidžianti atstovavimo esmės, bei vietos teisės sistemoje. Paliekami nuošaly teisiniai santykiai, susiklostę tarp atstovo ir atstovaujamojo, tarp atstovo ir teismo. Ši samprata neapima ir visuomeninių santykių, kurie negali būti apibūdinti kaip veikla, tačiau

---

⁸⁰ ХАЛАТОВ, С.А. *Представительство в гражданском и арбитражном процессе*. Москва: Норма, 2002, с.65.

⁸¹ *Cit.op.* 79, p.192.

⁸² *Cit.op.* 79, p.188.

⁸³ НЕВЗГОДИНА, Е.Л. *Представительство по советскому гражданскому праву*. Томск, 1980, с.13.

sureguliuoti procesinio atstovavimo instituto teisės normomis, pavyzdžiui, santyčiai susiję su įgalinimu, įgaliojimu ir atstovavimo subjektais, turtiniai santyčiai, atsiradę dėl atstovavimo išlaidų atlyginimo⁸⁴. Atstovavimo teisinės prigimties aiškinimas per atstovo veiklą vertintinas kaip pernelyg didelio dėmesio suteikimas išorinei reiškinių pusei, atsiribojant nuo esmės, vidinės reiškinių pusės, t.y. atstovavimo teisinio santykio. Literatūroje teisingai pažymima, kad veiksmų supriešinimas su teisiniu santykiu yra nepagrįstas. Juk iš atstovo veiksmų kylanti pasekmė ir yra atstovavimo teisinis santykis⁸⁵. Taigi, apibrėžiant atstovavimą tik kaip veiksmų sistemą, neaiški jo vieta teisės sistemoje, neaišku, ar kalba eina apie veiksmus kaip juridinius faktus ar apie veiksmus kaip procesinių teisinių santykių turinį, todėl tikslinga būtų apibrėžti atstovavimą per teisinį santykį, kartu nurodant jo turinį bei susiejant su teisės normų lygmeniu.

Profesorius V. Nekrošius atstovavimą civiliniame procese apibrėžia kaip teisinį santykį, kurio vienas dalyvis (atstovas), teisme kito asmens (atstovaujamojo) vardu ir jo interesais atlieka tam tikrus procesinius veiksmus, teikia atstovaujajam teisinę pagalbą gindamas jo materialiąsias subjektines teises ar įstatymų saugomus interesus ir kartu padeda vykdyti teisingumą civilinėse bylose⁸⁶.

P. Rasimavičius atstovavimą apibrėžia – kaip civilinį procesinį teisinį santykį, kurio vienas dalyvis – atstovas – įgaliojimo ar įstatymo nustatytoje ribose įgyvendina kito dalyvio – atstovaujamojo – vardu ir interesais procesines teises ir pareigas⁸⁷.

Minėtos sampratos vienu metu nurodo atstovavimo rezultata ir bendrais bruožais atstovavimo formą – teisinį santykį. Tačiau šiose sampratos neatsispindi procesinio atstovavimo vieta teisinio reguliavimo mechanizme, t.y. neatskleidžiamas pagrindinis teisės normų lygmuo. Pritarčiau S.A.Chalatovo nuomonei, kad ryšį tarp procesinės teisės instituto, procesinių veiksmų ir teisinių kategorijų siejant jas su procesiniu atstovavimu, galima būtų išreikšti sekančiai: atstovo atliekami procesiniai veiksmai laikomi juridiniais faktais, iš kurių atsiranda, pasikeičia arba pasibaigia procesiniai teisiniai santyčiai, tame tarpe ir teisiniai santyčiai tarp atstovo ir atstovaujamojo, kurie savo ruožtu laikomi teisės normų, sudarančių civilinio procesinio atstovavimo institutą, objektu⁸⁸. Procesinio atstovavimo apibrėžime turėtų atspindėti visos trys sudedamosios dalys: veiksmai, teisiniai santyčiai ir normos, sujungti į institutą. S.A.Chalovas pateikė tokį procesinio atstovavimo apibrėžimą: atstovavimas

---

⁸⁴ ХАЛАТОВ, С.А., *cit. op.* 80, p.59-60.

⁸⁵ НЕВЗГОДИНА, Е.Л., *cit. op.* 83, p.13.

⁸⁶ LAUŽIKAS, E., *cit. op.* 70, p.284.

⁸⁷ ŽERUOLIS, J., *cit. op.* 47, p.75.

⁸⁸ ХАЛАТОВ, С.А., *cit. op.* 80, p.65.

civiliniame procese yra vieno asmens (atstovo) teisinės pagalbos suteikimas kitam asmeniui (atstovaujajam), atliekant procesinius veiksmus suteiktų įgalinimų ribose atstovaujamojo vardu ir interesais, teismui nagrinėjant ir sprendžiant civilines bylas, remiantis teisės normų, sudarančių atstovavimo institutą, visuma⁸⁹. Autorius neneigia procesinio atstovavimo kaip teisinio santykio supratimo. Jo pateiktoje definicijoje akcentuojami atstovo atliekami procesiniai veiksmai arba veikla. Mano nuomone, atstovavimo civiliniame procese definicijoje turėtų atspindėti teisinis santykis, todėl pritariant autoriaus požiūriui, jo apibrėžimą reiktų papildyti tik keliais esminiais požymiais, t.y. tuo, kad atstovas veikti atstovaujamojo vardu gali tada, kai tinkamai įgaliotas, kad atstovo atliktų procesinių veiksmų teisinės pasekmės kyla atstovaujamojo teisinėje sferoje ir, kad atstovavimą civiliniame procese reguliuoja tarpšakinio instituto normos.

Apibendrinant autorių požiūrius, atstovavimą civiliniame procese galima apibrėžti kaip teisinį santykį, kurio vienas subjektas (tinkamai įgaliotas atstovas) kito subjekto (atstovaujamojo) vardu ir interesais atlieka kompleksą veiksmų civilinėje byloje, sukuriančių teises pasekmes tiesiogiai atstovaujamojo asmens teisinėje sferoje ir sureguliuotų tarpšakinio instituto teisės normų.

2.3. Atstovavimo civiliniame procese ir teisėje ryšys ir jo vieta teisės sistemoje

Apžvelgtoje literatūroje vyrauja trys nuomonės dėl santykio tarp atstovavimo civiliniame procese ir teisėje. Pirmoji nuomonė yra ta, kad atstovavimas civiliniame procese yra tik bendrojo civilinio atstovavimo dalis⁹⁰. Kiti autoriai teigia, kad atstovavimo civiliniame procese institutas yra savarankiškas⁹¹. Treti mano, kad procesinis atstovavimas – tai mišrus kompleksinis tarpšakinis institutas⁹².

Ilgai manyta, kad atstovavimas civiliniame procese yra tik viena iš bendrojo civilinio atstovavimo rūšių. Su šia pozicija būtų galima sutikti, jei civilinio proceso teisėje nerastume atstovavimą civiliniame procese reglamentuojančių normų arba būtų tik blanketinė norma, pavyzdžiui, kad „atstovavimą civiliniame procese reglamentuoja civilinio kodekso normos“. Tačiau aptariamą reiškinį reglamentuoja ne tik LR CK, bet ir LR CPK. Atstovavimas tiek

---

⁸⁹ ХАЛАТОВ, С.А., *cit. op.* 80, p.67.

⁹⁰ АБРАМОВАС, S.N. *Tarybinis civilinis procesas*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954, p.106.

⁹¹ LAUŽIKAS, E., *cit.op.* 70, p. 284; ŽERUOLIS, J., *cit. op.* 47, p. 74-80; РОЗЕНБЕРГ, Я. А.

Представительство по гражданским делам в суде и арбитраже. Рига: Знание, 1981, с.36-41;

ШЕРСТЮК, В.М. *Судебное Представительство по гражданским делам*. Москва, 1984, с.60-63;

⁹² ХАЛАТОВ, С.А., *cit.op.* 80, p.129-135.

materialinėje, tiek procesinėje teisėje turi bendrumų ir skirtumų. Tačiau bendri bruožai nėra pakankamas pagrindas kalbėti apie procesinį atstovavimą kaip apie vieną iš materialinio atstovavimo rūšių. Teigdami, kad procesinis atstovavimas yra savarankiškas teisinis reiškinys, mokslininkai išskyrė specifinius bruožus, skiriančius aptariamą reiškinį nuo atstovavimo civilinėje teisėje⁹³. Su dauguma skirtumų galima sutikti, tačiau tai dar neįrodo procesinio atstovavimo savarankiškumo. Esminių skirtumų išskyrimas leidžia tik paneigti procesinio atstovavimo pripažinimą bendruoju civiliniu atstovavimu arba jo rūšimi.

Pirmiausiai skiriasi materialinio ir procesinio atstovavimo tikslai. Materialinio atstovavimo tikslas – sandorių sudarymas ar kitų teisinių veiksmų atstovaujamojo interesais atlikimas. Šiuo atveju atstovaujamas turi galimybę įgyti ir įgyvendinti savo civilines subjektines teises ir pareigas. Kitaip tariant, civilinėje teisėje atstovas pilnai pakeičia atstovaujamąjį. Tuo tarpu atstovavimo civiliniame procese tikslas – teikti asmenims kvalifikuotą teisinę pagalbą ar teises paslaugas, tuo padedant teismui tinkamai įgyvendinti civilinio proceso tikslus. Civiliniame procese atstovas dažniausiai sandorių nesudarinėja (nors gali sudaryti taikos sutartį), o tik atlieka teisinius veiksmus, būtinus civilinei bylai teisme vesti. Materialinio atstovavimo tikslas žymiai konkretesnis, dažniausiai nukreiptas į konkretaus sandorio sudarymą ar veiksmų atlikimą, o procesinio atstovavimo atveju dažniausiai nėra aišku, kokius konkrečius veiksmus atstovas turės atlikti, nes bylos eiga pilnai nepriklauso nuo atstovo ir atstovaujamojo valios.

Skirtingai nei materialinėje teisėje procesinėje jaučiamas viešasis atstovavimo instituto pobūdis. Atstovai padeda teismui, kaip viešosios valdžios institucijai, vykdyti teisingumą civilinėse bylose, todėl valstybė turi teisę nustatyti atitinkamus reikalavimus atstovams ir jų santykiams su atstovaujamaisiais. LR CPK buvo susiaurintas asmenų, galinčių būti atstovais teisme pagal pavedimą ratas, suteikiant atstovavimo teisę praktiškai tik advokatams ir advokatų padėjėjams.

Civiliniame procese šalia to, kad atstovas visiškai pakeičia atstovaujamąjį, plačiai naudojamas ir lygiagretaus dalyvavimo galimybė, kai kartu su atstovu procese dalyvauja ir atstovaujamas. Pavyzdžiui, LR CPK 51 str. nurodoma, kad paties asmens dalyvavimas byloje neatima iš jo teisės turėti šioje byloje atstovą arba LR CPK 55 str. 3 d. nurodoma, kad kartu su šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytais asmenimis (t.y. juridinio asmens organais, dalyviais, darbuotojais, advokatais ar advokatų padėjėjais) juridiniam asmeniui gali atstovauti ir kiti

---

⁹³ LAUŽIKAS, E., *cit.op.* 70, p.284.

asmenys. Šiuo atveju atstovas atstovaujamajam suteikia kvalifikuotas teises paslaugas visais kylančiais klausimais, pataria kaip geriau atlikti procesinius veiksmus, padeda paruošti atitinkamus procesinius dokumentus. Tam tikrais atvejais LR CPK numato būtinumą pačiam atstovaujamajam dalyvauti teismo posėdyje, nesvarbu, kad jis turi procesinį atstovą. LR CPK 388 str. numatyta, kad bylose dėl tėvystės (motinystės) nustatymo paties atsakovo dalyvavimas yra būtinas. Tad, jei atsakovas turi atstovą, jų lygiagretus dalyvavimas tampa neišvengiamu, nes atstovas negali pakeisti savo atstovaujamojo.

Civilinėje teisėje atstovo įgaliojimų apimtį nustato pats atstovaujamas išduodamas įgaliojimą. Tuo tarpu civiliniame procese atstovo įgalinimai nustatyti įstatyme ir ne tokia apimtimi kaip civilinėje teisėje priklauso nuo atstovaujamojo valios. LR CPK 59 str. 1 dalis numato, kad įgaliojimas atstovauti teisme suteikia atstovui teisę atlikti atstovaujamojo vardu visus procesinius veiksmus, išskyrus išimtis, nurodytas įgaliojime. Taigi, gavęs įgalinimus, atstovas civiliniame procese įgyja visas bendrąsias dalyvaujančių byloje asmenų teises ir pareigas. Atstovaujamas gali dar papildomai suteikti savo atstovui taip vadinamus specialiuosius įgalinimus, kurie turi būti atskirai aptarti atstovui išduodamame įgaliojime. LR CPK 59 str. 2 dalyje nurodomi tokie atvejai: pareikšti ieškinį ir priešieškinį, atsisakyti pareikšto ieškinio ir jį pripažinti, sudaryti taikos sutartį, perigalioti, gauti vykdomąjį raštą ir pateikti jį vykdymui, gauti turtą ir paduoti prašymą dėl proceso atnaujinimo. Atstovo teisių nustatymas ne tik atstovaujamojo valia, bet ir įstatymu, grindžiamas tuo, kad atstovaujamas civiliniame procese gali nurodyti tik atstovavimo tikslą, pavyzdžiui, gauti kvalifikuotas teises paslaugas teisme įrodinėjant savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrįstumą. Nustatyti atstovavimo pobūdį ir reikalingų atlikti procesinių veiksmų apimtį atstovaujamas dažniausiai negali dėl reikalingų teisių žinių minimumo neturėjimo, nežinojimo, kaip jis turi elgtis teisme, kaip įgyvendinti įrodinėjimo pareigą ir pan. Iš anksto nustatyti įgalinimų apimties negalėtų net patyręs teisininkas, nes praktiškai neįmanoma iš anksto numatyti, kokiomis procesinėmis teisėmis reikės naudotis byloje asmenims, ekspertams, liudytojams, pareikšti nušalinimus ir pan. Jei įgalinimai būtų nustatomi taip kaip civilinėje teisėje, atstovai susidurtų su pastovia naujų įgalinimų gavimo problema, o tai vilkintų civilinio proceso eigą.

Advokatams įstatymai suteikia savarankiškas procesines teises ir pareigas, kurios daugeliu atveju visiškai nepriklauso nuo atstovaujamojo valios. Pavyzdžiui, advokato pareiga teismo posėdžio metu dėvėti mantiją⁹⁴, pareiga dar iki teismo posėdžio pradžios išaiškinti šaliai jos

---

⁹⁴ Valstybės žinios, 2004, Nr. 50 – 1632.

teisės ir pareigas (LR CPK 243 str.) arba advokato teisė tvirtinti pateikiamų nagrinėti teisme reikalingų rašytinių dokumentų nuorašus (LR CPK 114 str. 1 dalis). Tuo tarpu civilinėje teisėje atstovas sudarydamas sandorius jokiais savarankiškais materialinėmis teisėmis nesinaudoja.

Civilinėje teisėje išimtiniais atvejais yra galimas atstovavimas be įgaliojimo. LR CK 2.133 str. 6 dalis numato, kad, jei sandorį kito asmens vardu sudaro tokios teisės neturintis asmuo, tai sandoris sukelia teises pasekmes atstovaujajam tik tuo atveju, kai pastarasis tokį sandorį patvirtina. Patvirtinus tokį sandorį, yra laikoma, kad jis galioja nuo sudarymo momento. Procesinių veiksmų atlikimas be atitinkamų įgalinimų civilinio proceso teisėje yra negalimas ir laikytinas grubiu procesiniu pažeidimu. Tai gali būti paaiškinama tuo, kad atstovavimo taikymo sritis civiliniame procese yra siauresnė negu civilinėje teisėje. Atstovavimas be pavedimo civilinėje teisėje yra laikomas išimtimi iš bendrosios taisyklės. Atstovavimo be pavedimo santykiai paprastai atsiranda nenumatytų, atsitiktinių aplinkybių, kurios kelia rimtą pavojų atstovaujamojo turtui, atsiradimo pasekoje.

Civiliniame procese tokių aplinkybių atsiradimas mažai tikėtinas, todėl nereikalingas atstovavimo be pavedimo reglamentavimas.

J.A.Rozenbergo nuomone, materialinis ir procesinis atstovavimas taip pat skiriasi pagal tai, kokius subjektus galima atstovauti⁹⁵. Civiliniame procese galima atstovauti tik šalis, pareiškėjus ir trečiuosius asmenis, taip pat asmenis pareiškusius ieškinį viešajam interesui ginti. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir LR CPK, teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismas. Teismo funkcijų perdavimas kokiai nors kitai institucijai yra negalimas. Todėl teisėjai, teismo posėdžio sekretoriai negali veikti per atstovus. Liudytojai, ekspertai bei vertėjai taip pat negali dalyvauti byloje per atstovą. Pavyzdžiui, LR CPK 191 str. 1 d. nurodoma, kad šaukiamas liudytoju asmuo privalo atvykti į teismą ir duoti teisingus parodymus, nes tik jis asmeniškai gali perteikti aplinkybes, turinčias ryšį su byla. LR CPK 214 str. 1 d. teigiama, kad paskirtas ekspertu asmuo teismo šaukiamas privalo atvykti ir duoti objektyvią išvadą jam pateiktais klausimais. Civilinėje teisėje įtvirtinta taisyklė, kad asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tik asmeniškai ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius. Tačiau ir LR CK randame pavyzdžių, kuomet atstovavimas yra negalimas. Šio kodekso 5.15 str. 1 dalyje nurodyta, kad testatorius gali sudaryti testamentą tik pats, 3.303 str. 1 dalyje - santuoka registruojama, kai dalyvauja ketinantys susituokti asmenys.

---

⁹⁵ РОЗЕНБЕРГ, Я. А. *Представительство в советском гражданском процессе*. Рига, 1974, с.44-47.

Taigi, tiek materialinėje, tiek procesinėje teisėje yra žinomi atstovavimo negalimumo atvejai.

Pagal J.A.Rozenbergą, esminis materialinio ir procesinio atstovavimo skirtumas yra tas, kad civilinėje teisėje atstovauti gali ir fiziniai, ir juridiniai asmenys, o civiliniame procese – tik fiziniai asmenys⁹⁶. Tos pačios pozicijos, remdamasis LR CPK 56 str., laikosi ir V. Nekrošius⁹⁷. Tačiau vienareikšmiškai su tokia nuomone sutikti negalima, nes civiliniame procese susiklosto faktinės situacijos, kada atstovu gali būti ir juridinis asmuo. Šios pozicijos pagrindu yra LR CPK 55 str. 1 dalyje esanti nuostata, kad kai juridinių asmenų bylas teisme veda jų organai ar dalyviai, veikiantys pagal įstatymus ar steigimo dokumentus yra laikoma, kad bylą veda pats juridinis asmuo. Taigi, įsigaliojus šiai nuostatai, negalima teigti, kad juridiniai asmenys veikti civiliniame procese be atstovo pagalbos negali. Tą byloja ir LR CPK 56 str. 1 d. 5 punkte nurodytas atvejis, kad profesinės sąjungos darbo teisinių santykių bylose savo nariui atstovauja, kaip juridinio asmens dalyvis arba organas⁹⁸. Juridinio asmens, kaip atstovo teisme pagal pavedimą, veikimas taip pat galimas ir LR CPK 56 str. 1 d. 3 punkte nurodytu atveju, kai atstovauja vienas iš bendrininkų, kurį kiti paskyrė atstovu, yra juridinis asmuo, civiliniame procese, nesinaudojantis atstovo paslaugomis, t.y. kai juridinio asmens vardu veikia jo organas arba dalyvis. Taigi tuo atveju, kai teisme veikia juridinio asmens organas arba dalyvis, laikoma, kad veikia pats juridinis asmuo ir atstovavimo teisiniai santykiai neatsiranda.

Perįgaliojimo institutas numatytas tiek civilinėje, tiek civilinio proceso teisėje. Pagal LR CK 2.145 str. įgaliotinis turi pats atlikti tuos veiksmus, kuriuos atlikti jis įgaliotas. Jis gali perįgalioti juos atlikti kitą asmenį tik tuo atveju, jei jam tokią teisę suteikia gautasis įgaliojimas arba kai jis dėl susidariusių aplinkybių priverstas tai padaryti, kad apsaugotų įgaliotojo interesus. Taigi, civilinėje teisėje išskiriami du perįgaliojimo atvejai. Tuo tarpu civilinio proceso teisėje perįgaliojimas galimas tik tuo atveju, kai tokia teisė atskirai aptarta įgaliojime vesti bylą teisme ir jokio kitokio išimtinio būdo nenumatyta. Perįgaliojimo asmens veiksmai, jei atstovui perįgaliojimo teisė nesuteikia įgaliojime, turėtų būti vertinami kaip neįgaliojimo vesti bylą teisme asmens veiksmai.

Procesiniam atstovavimui reglamentuoti taikomos dviejų teisės šakų, t.y. civilinės ir civilinio proceso teisės normos. LR CPK randama ir tiesioginių nuorodų į LR CK, pavyzdžiui, LR CPK 57 str. 2 d. nurodoma, kad fizinių asmenų duodami įgaliojimai patvirtinami notarine tvarka, išskyrus LR CK nurodytus atvejus, kai įgaliojimo patvirtinimas yra prilyginamas

---

⁹⁶ РОЗЕНБЕРГ, Я. А., *cit.op.* 95, p.37-41.

⁹⁷ LAUŽIKAS, E., *cit.op.* 70, p.284.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymo 8 str. nurodoma, kad profesinės sąjungos, jų susivienijimai įgyja juridinio asmens teises nuo jų įstatų (statuto) įregistravimo dienos.

notariniam jo patvirtinimui. Taigi, vien ši aplinkybė rodo, kad kalbėti apie visišką procesinio atstovavimo instituto savarankiškumą negalima. Bet ir procesinio atstovavimo priskyrimas bendrajam civiliniam atstovavimui dėl tos pačios priežasties taip pat yra negalimas.

Procesinis atstovavimas susijęs su dvejopo pobūdžio teisiniais santykiais: atstovaujamojo ir atstovo (vidinis atstovavimo aspektas, reguliuojamas materialinės teisės normų) bei atstovo, teismo ir priešingos šalies (išorinis atstovavimo aspektas, reguliuojamas procesinės teisės normų).

Nepritariant procesinio atstovavimo, kaip bendrojo civilinio atstovavimo rūšies, traktavimui, nei koncepcijai, kad procesinis atstovavimas yra visiškai savarankiškas civilinio proceso institutas, labiausiai pagrįsta pasirodė S.A.Chalatovo nuomonė. Pagal jį, procesinis ir materialinis atstovavimas yra skirtingų teisės šakų panašūs institutai, turintys bendrą tikslą – išplėsti atstovaujamojo teises galimybes, atstovui teikiant teises paslaugas. Akivaizdu, kad materialinės teisės šakos normos netampa procesinėmis tik dėl to, kad reguliuoja kai kuriuos santykius, susijusius su asmenų teisės į teisminę gynybą įgyvendinimu. Civilinės teisės normos, reglamentuojančios įgaliojimo išdavimo, pasibaigimo tvarką, pasibaigimo padarinius, netampa procesinėmis teisės normomis tik todėl, kad atstovas procese dalyvauja tik pateikęs įgaliojimą, išduotą civiliniame kodekse nustatyta tvarka⁹⁹.

Teisės teorijoje vieningos nuomonės dėl tarpšakinių institutų egzistavimo nėra. Paprastai teisės institutas apibrėžiamas kaip teisės normų grupė, jungianti teisės normas, reguliuojančias tam tikrą visuomeninių santykių rūšį jai būdingu metodu (būdu) ir sudaranti teisės pošakio ar teisės šakos dalį¹⁰⁰. Tarpšakinių institutų egzistavimas yra daugiau išimtis nei taisyklė, tačiau neigti jų egzistavimą vien todėl, kad tai tarsi griauja teisės sistemą negalima. Procesinio atstovavimo pripažinimas tarpšakiniu teisiniu institutu nereiškia procesinio atstovavimo normų eliminavimo iš civilinio proceso teisės normų sistemos. Šios normos, išlikdamos civilinio proceso teisės dalimi, tuo pačiu laikomos tarpšakinio teisinio instituto dalimi¹⁰¹.

Procesinį atstovavimą laikydami tarpšakiniu institutu, aiškiau ir teisingiau galime suvokti jo vietą teisės sistemoje.

---

⁹⁹ ХАЖАТОВ, С.А., *cit. op.* 80, p.132-133.

¹⁰⁰ ВАЙШВИЛА А. *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 262.

¹⁰¹ *Ibidem*, p.132-133.

3 DALIS. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESU TEISINIS SANTYKIS

3.1. Atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio struktūra

Civilinio proceso, kaip vieningo procesinio teisinio santykio, teorijos pradininku laikomas vokiečių profesorius O. Biulovas¹⁰². Jo požiūriui pritarė daugelis procesualistų, tačiau nemažai diskusijų sukėlė klausimas, ar civilinis procesinis teisinis santykis yra vienalytis ir vienas, ar tų santykių daugiau. Vienalyčio teisinio santykio šalininkai akcentuoja esant tik vieną civilinį procesinį teisinį santykį, kylantį tarp teismo ir šalių. Vokiečių procesualistas A. Blomejeris teigė, kad civilinis procesinis teisinis santykis yra teisinių padarinių visuma, su kuriais civilinio proceso teisė sieja civilinio proceso atsiradimo ir vystymosi faktą. Toks supratimas, jo nuomone, pagrindžia civilinio proceso kiekvienoje byloje vieningumą¹⁰³. Vokiečių mokslininkas A. Kohleris civilinį procesinį teisinį santykį apibūdina kaip santykį, kuris atsiranda tik tarp šalių, nes civilinės procesinės teisės ir pareigos yra nukreiptos ne į teismą, o į priešingą šalį¹⁰⁴. Vieningo civilinio procesinio teisinio santykio supratimas susilaukė kritikos. Teismas su proceso dalyviais negali būti susijęs vieninteliu teisiniu santykiu, nes civiliniame procese susiklosto ne vienas, o visa sistema skirtingų teisinių santykių, kuriuose dalyvaujantys subjektai, turi skirtingas teises ir pareigas. Prof. J. Žėruolis teigė, kad ginčijamo arba pažeisto materialinio teisinio santykio, dėl kurio yra įgyvendinama procesinė veikla, pobūdis, apjungia kiekvienoje konkrečioje civilinėje byloje visus procesinius santykius į vieningą sistemą, todėl, kad būtų užtikrintas civilinio proceso vieningumas, visiškai nėra jokio reikalo kurti vieningo procesinio teisinio santykio konstrukcijos¹⁰⁵.

Prof. A. Vaišvila teisinius santykius integruoja į teisės sampratą kaip trečiąją teisinės būties lygmenį, nurodydamas, kad teisiniai santykiai – tai teisės normų formuluojami leidimai ir imperatyvai, virtę praktiniu žmonių elgesiu. Trečiasis teisinės būties lygmuo užtikrina praktinį teisės funkcionalumą (realumą)¹⁰⁶. Civilinio proceso teisės doktrinoje teisinio santykio lygmenyje procesinis atstovavimas apibrėžiamas kaip civilinis teisinis santykis, kurio vienas

¹⁰² XIX a. pab. savo darbuose nurodęs, kad per civilinio procesinio teisinio santykio kategoriją galima paaiškinti pačio civilinio proceso esmę, O. Biulovas teigė, kad civilinis procesas pagal savo teisinę prigimtį yra palaiapsniui besivystantis viešasis teisinis santykis, kurio metu privatinis teisinis ginčas dalyvaujant ieškovui, atsakovui ir teismui privatinės teisės pagalba yra išsprendžiamas. Civilinis procesinis teisinis santykis yra trišalis: tarp ieškovo ir atsakovo, tarp ieškovo ir teismo, ir tarp atsakovo ir teismo. Civilinio procesinio teisinio santykio pagrindu egzistuoja šalių ir teismo teisės ir pareigos. (BULOW, O. *Die Lehre von den Prozessreden und die Prozessvoraussetzungen*. Giessen, 1868, S.2-6).

¹⁰³ BLOMEYER, A. *Zivilprozessrecht*. Berlin, 1963, s.61;

¹⁰⁴ KOHLER, J. *Prozess als Rechtsverhältniss*. Mannheim, 1968, s. 60-62;

¹⁰⁵ ЖЕРУОЛИС, И. *Сущность советского гражданского процесса*. Вильнюс: Минтис, 1969, с.20.

¹⁰⁶ VAIŠVILA, A., *cit.op.* 100, p. 58–59.

subjektas (atstovas) teisme kito subjekto (atstovaujamojo) vardu ir jo interesais atlieka tam tikrus procesinius veiksmus, teikia atstovaujajam teisinę pagalbą gindamas jo materialiąsias subjektines teises ar įstatymų saugomus interesus ir kartu padeda vykdyti teisingumą civilinėse bylose¹⁰⁷. Pagal konkretumo laipsnį ir teisinio santykio subjektų skaičių, teisinius santykius prof. A.Vaišvila skirsto į absoliučius ir santykinus. Procesinio atstovavimo teisiniame santykyje pagrindiniai dalyviai yra atstovas, atstovaujамasis ir teismas. Taigi, procesinio atstovavimo teisinį santykį reikėtų laikyti santykiniu, o jo dalyvio teisės įgyvendinimą sieti su jo konkrečia pareiga kitam santykio dalyviui¹⁰⁸. Manychiau, kad ta aplinkybė, kad į atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio subjektinę sudėtį įeina trys kategorijos asmenų, daro šią santykio struktūrą sudėtingą, t.y. susidedančią iš teisinių ryšių, kurie nėra analogiški pagal savo subjektinę sudėtį. Procesinio atstovavimo teisinio santykio struktūrinis supratimas padeda suvokti santykių, sudarančių atstovavimą civiliniame procese, pobūdį, jų tarpusavio ryšį, turinį. Taigi, civilinio proceso teisės doktrinoje procesinio atstovavimo teisinis santykis laikomas sudėtinu, išskiriant vidinį (atsirandantį tarp atstovo ir atstovaujamojo) ir išorinį (atsirandantį tarp atstovo ir teismo, priešingos šalies ir kt.) teisinius santykius¹⁰⁹.

3.1.1. Vidinis atstovavimo civiliniame procese teisinis santykis

Procesinio atstovavimo teisinio santykio analizei svarbus civilinis „atstovo – atstovaujamojo“ santykis, kaip vidinis procesinio atstovavimo aspektas. Vidinio atstovavimo teisinio santykio atsiradimą sąlygoja juridiniai faktai, su kuriais įstatymas sieja vieno asmens galėjimą veikti kito asmens vardu ir interesais. LR CK 2.132 str. 2 d. numato, kad atstovauti galima sandorio, įstatymų, teismo sprendimo ar administracinio akto pagrindu. Atsižvelgiant į civilinės teisės metodo ypatumus, dažniausiu civilinių teisinių santykių (taigi ir vidinio atstovavimo teisinio santykio) atsiradimo pagrindu yra laikomas sandoris, todėl tikslinga jį aptarti.

Vidiniame atstovavimo teisiniame santykyje išskiriami du dalykai: atstovavimo teisės suteikimas ir atstovavimo pagrindas, kuris dažniausiai išreiškiamas pavedimo, darbo, jungtinės veiklos ir kt. sutartyse.

Civilinės teisės doktrinoje netyla diskusijos, ar atstovavimo teisės suteikimas yra visiškai savarankiškas ar vis dėlto priklauso nuo pagrindinio santykio. Vokiečių procesualistas L.

¹⁰⁷ LAUŽIKAS, E., *cit.op.* 70 p.284.

¹⁰⁸ VAIŠVILA A., *cit.op.* 100, p.337.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p.284.

Rozenbergas teigia, kad dažnai atstovavimo teisės suteikimas atsiranda nepriklausomai nuo egzistuojančio pagrindinio santykio ir praktiškai su juo neturi nieko bendra. Pavyzdžiui, bendrovės savininkas įgalioja savo darbuotoją atostogų metu sutvarkyti jo smulkius privačius reikalus. Tarp darbuotojo ir darbdavio egzistuojantis darbo ar pavedimo santykis neturi jokios įtakos suteiktai atstovavimo teisei. Tuo pačiu autorius nurodo, kad teisinėje apyvartoje dažni atvejai, kai pavedimo sutartyje atsispindi ir atstovavimo teisės suteikimas, kuri įgalina atstovą atlikti konkrečius veiksmus atstovaujamojo vardu ir interesais¹¹⁰.

Pritarti minėtai nepriklausomumo teorijai negalima, nes vien atstovavimo teisės suteikimo atstovavimo teisiniu santykiu atsirasti nepakanka. Vieno asmens valios išreiškimas negali sukelti kitam asmeniui pareigų. Atstovavimo teisinis santykis gali atsirasti tik tuo atveju, jei įgaliojimo išdavimą laikytume dvišaliu sandoriu, sukeliančiu abiemis šalims teises ir pareigas, nes iš vienašalio sandorio neatsiranda atstovo pareiga ir teisinis santykis.

Austrų civilinio kodekso 1002 str. nurodoma, kad atstovavimas – tai įgalinimas (kylantis iš sutarties) atstovauti svetimus interesus atstovaujamojo vardu. Nežiūrint to, doktrinoje nurodoma, kad tiek atstovavimas, tiek pavedimas gali egzistuoti savarankiškai¹¹¹.

Pagal mišrią teoriją atstovavimo teisinis santykis gali atsirasti tiek sutarties būdu, tiek iš vienašalio sandorio. Įstatymai nenurodo kaip turi būti išreiškiama valia, nenurodo, kad tai gali būti padaryta tik sutarties būdu. Tam, kad atsirastų atstovavimo teisinis santykis užtenka tik suteikti įgalinimus, jo galiojimui nereikalaujama, kad atstovas juos priimtų, t.y. išreikštų valią. Minėtą teoriją vokiečių civilistikoje atstovauja W.Muller-Freienfelsas¹¹².

Su šiais teiginiais galima sutikti tik iš dalies, nes pastebėtina, kad autoriai kalbėdami apie atstovo įgalinimų priėmimą, šio veiksmo neįvardija kaip vienašalio atstovo sandorio, todėl lieka neaiškios ir iš aptariamo veiksmo kylančios teisinės pasekmės.

Kontrakto teorijos atstovas vokiečių doktrinoje A.Labandas skelbia, kad atstovavimas atsiranda sutarties sudarytos tarp atstovo ir atstovaujamojo pagrindu¹¹³. Ši teorija neneigia, kad atstovavimo sutartis netelpa nei vienoje tipinėje sutarčių, nurodytų civiliniame kodekse, formoje, bet teigia, kad iš atstovavimo santykio atsirandančios teisinės pasekmės leidžia teigti, kad susiduriame su dviejų šalių valios išreiškimu, t.y. sutartimi.

Atstovavimo santykis jungia dvi šalis: atstovą ir atstovaujamąjį. Kiekvienas teisinis santykis sukuria šalims teises ir pareigas, ir riba tarp jų ne visada aiški. Dažnai būna taip, kad subjektas

¹¹⁰ ROSENBERG, L., *cit.op.* 76, p. 453-774.

¹¹¹ KRASNOPOLSKI, H. *Lehrbuch des osterreichischen Privatrechts*. Wieden, 1910, III t, s. 351.

¹¹² MULLER-FREIENFELS, W. *Die Vertretung beim Rechtsgeschäft*. Tubingen, 1955, s. 248-249.

¹¹³ ROSENBERG, L., *cit.op.* 76, p. 133, 610, 613.

turintis tam tikras teises, tame pačiame santykiyje yra įpareigotas atlikti ir tam tikras pareigas. Pavyzdžiui, atstovaujamasis įpareigotas pateikti atstovui reikiamą dokumentaciją, apmokėti už atstovavimą. Atstovavimo teisinis santykis ir vienai, ir kitai šaliai sukuria atitinkamas teises ir pareigas. Sutinkant su vienašaliu atstovavimo pobūdžiu, susidarytu situacija, kad atstovas prieš savo valią būtų įgalintas atlikti veiksmus, kurių nenori arba negali atlikti. Ši pozicija būtų pagrįsta, jei civiliniai įstatymai neišskirtų įgaliojimo išdavimo kaip vienašalio sandorio. Manychiau, įgaliojimo išdavimas ir įgalinimų priėmimas yra du savarankiški vienašaliai sandoriai.

Aptarus doktrinoje egzistuojančias teorijas, tikslinga išanalizuoti LR CK, doktrinoje ir praktikoje atspindintį atstovavimo teisės suteikimo ir pagrindinio santykio ryšį.

Atstovavimo teisiniams santykiams reglamentuoti skirtos teisės normos išdėstytos LR CK 2 knygos III dalyje, čia pat kalbama ir apie įgaliojimo išdavimą. LR CK 2.137 str. nurodoma, kad įgaliojimu laikomas rašytinis dokumentas, asmens (įgaliotojo) duodamas kitam asmeniui (įgaliotiniui) atstovauti įgaliotojui nustatant ir palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis. Įgaliojimas yra vienašalis atstovaujamojo sandoris ir jam taikomos bendrosios normos, reglamentuojančios vienašalius sandorius¹¹⁴. Jei įgaliojimo išdavimą vertinti kaip vienašalį sandorį, tai iš šio atstovaujamojo vienašalio teisinio veiksmo jokių būdu negali atsirasti atstovavimo teisinis santykis. Vienu iš pagrindinių teisinio santykio požymių laikoma, kad teisiniai santykiai atsiranda sąmoningų, valinių dalyvių veiksmų rezultate ir tai juos skiria nuo kitų, pavyzdžiui, gamybinių teisinių santykių¹¹⁵.

Tam, kad tarp vidinio atstovavimo teisinio santykio subjektų atsirastų teisinis santykis, būtinos tokios prielaidos: teisės norma, teisiniai faktai ir teisinis subjektiškumas (teisnumas ir veiksnumas)¹¹⁶. Įgaliojimui išduoti pakanka vieno asmens valios išreiškimo. Vienašaliu sandoriu gali įsipareigoti tik jį sudarantis asmuo. Vieno asmens valia kitų asmenų įpareigoti negalima. Taigi, įgaliojimo išdavimas neįpareigoja atstovo veikti, o tik suteikia jam galią veikti atstovaujamojo vardu. Įpareigoti atstovą veikti gali pagrindinis santykis (pavedimo, darbo, jungtinės veiklos ar kita sutartis) arba jo paties sudarytas įgaliojimo priėmimo vienašalis sandoris. LR CK komentare nurodoma, kad iš vienašalio sandorio pareigos kitiems asmenims gali atsirasti tik kitam asmeniui laisva valia prisiėmus tokias pareigas. Kitas asmuo prisiimdamas pareigas, išreiškia savo valią atlikdamas tam tikrus veiksmus ir šitaip sudaro kitą

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2001, p.274.

¹¹⁵ МАРЧЕНКО, М.Н. *Теория государства и права*. Москва: Проспект, 2004, с.568.

¹¹⁶ VAIŠVILA A., *cit.op.* 100, p.319.

vienašalį sandorį¹¹⁷. Taigi, atstovavimo santykiui atsirasti reikia dviejų juridinių faktų, vienašalio įgaliojimo išdavimo sandorio ir vienašalio įgaliojimo pripažinimo (priėmimo) sandorio. Nė vienas iš šių vienašalių sandorių vienas kito atžvilgiu nelaikomi pagrindiniu. Tenka pastebėti, kad įgaliojimo išdavimo sandoris skirtas ne atstovavimo teisinio santykio tarp atstovo ir atstovaujamojo sukūrimui, o jau esančio tarp atstovo ir atstovaujamojo teisinio santykio patvirtinimui.

Skirtingai nei sutartis, reguliuojanti vidinį atstovo ir atstovaujamojo teisinį santykį, įgaliojimas yra susijęs ne su vidiniu atstovo ir atstovaujamojo, o su išoriniu atstovaujamojo ir trečiųjų asmenų santykiu. Visiškai pagrįstas įgaliojimo išdavimo kaip vienašalio sandorio supratimas, nes iš jo atsiradę atstovo įgalinimai nesusiję su jo asmeninėmis civilinėmis teisėmis, o tik suteikia jam teisę veikti atstovaujamojo vardu ir interesais. Susipažinę su įgaliojimu, tretieji asmenys sužino kokius įgalinimus turi atstovas. Sutartis ar kitas juridinis faktas, buvę įgaliojimo išdavimo pagrindu, tretiesiems asmenims jokios reikšmės neturi¹¹⁸.

Apibendrinant galima pasakyti, kad vidinis atstovavimo teisinis santykis dažniausiai kyla iš pagrindinio dvišalio atstovo ir atstovaujamojo sandorio (pavyzdžiui, pavedimo, darbo, jungtinės veiklos ar kitos sutarties) ir vėliau jo pagrindu yra išduodamas įgaliojimas, bet praktikoje gali susiklostyti tokios faktinės situacijos, kai atstovavimo teisinis santykis atsiranda ir be jokio išankstinio įpareigojančio pagrindinio teisinio santykio, o iš dviejų vienašalių sandorių (juridinių faktų sudėties) – įgaliojimo išdavimo vienašalio sandorio ir įgaliojimo pripažinimo (priėmimo) vienašalio sandorio.

3.1.2. Išorinis atstovavimo civiliniame procese teisinis santykis

Išorinis atstovavimo teisinis santykis susiklosto tarp teismo, kitų byloje dalyvaujančių asmenų ir atstovo, pastarajam savo veiksmais įgyvendinant iš vidinio santykio atsiradusius įgalinimus. Atstovui, kaip konkretaus civilinio procesinio teisinio santykio subjektui, suteikiamos atitinkamos procesinės teisės ir pareigos susiejančios jį su teismu, kaip teisingumą vykdančia institucija. Atstovas yra ir materialinių teisinių santykių subjektu, turinčiu materialines teises ir pareigas, kurios sieja jį su atstovaujamoju¹¹⁹. Taigi, vidinio ir išorinio procesinio atstovavimo teisinio santykio ryšys akivaizdus. Atstovas vidinio atstovavimo teisinio santykio metu gavęs įgalinimus, juos realizuoja išoriniame atstovavimo teisiniame santykyje su

¹¹⁷ *Cit.op.* 114, p.159.

¹¹⁸ *Гражданское право*. Под ред. А.СЕРГЕЕВА и Ю.ТОЛСТОГО. Москва: Проспект, 2000, 1.Ч. с. 282 – 285.

¹¹⁹ ХАЛЯТОВ, С.А., *cit.op.* 80, p.99-100.

teismu ir priešinga atstovaujajam šalimi. Išoriniam atstovavimo teisiniam santykiui svarbi tik atstovo turimų įgalinimų realizavimo tvarka, pavyzdžiui, kaip teismas yra informuojamas apie atstovo turimus įgalinimus, kokie veiksmai turi būti atliekami atstovui neturint įgalinimų ar esant netinkamam jo informinimui ir pan. Teismas, kaip civilinio procesinio teisinio santykio privalomas subjektas, neišvengiamai tampa ir išorinio atstovavimo procesinio teisinio santykio subjektu.

Civilinės teisės doktrinoje išorinis atstovo ir trečiojo asmens santykis laikomas informaciniu. Jo turinį sudaro trečiojo asmens teisės reikalauti iš atstovo nurodymo apie tai, kad jis veikia atstovaujamojo vardu, o taip pat įrodymų, kad jis gali veikti atstovaujamojo vardu. Šios pareigos nevykdymas atstovui sukelia neigiamas teisines pasekmes¹²⁰.

Civiliniame procese išorinį atstovo ir teismo bei priešingos šalies santykį taip pat galime laikyti informaciniu. Kad atsirastų išorinis atstovavimo teisinis santykis būtina, kad teismas sužinotų, kad civilinėje byloje bus veikiama per atstovą, t.y. atstovas privalo legitimuotis civiliniame procese. LR CPK 111 str. 4 dalyje nurodoma, kad, jei procesinį dokumentą teismui pateikia atstovas, procesiniame dokumente turi būti nurodomi duomenys apie atstovą, taip pat pridedamas dokumentas, įrodantis atstovo teises ir pareigas, jeigu tokio dokumento byloje dar nėra arba jeigu byloje esančio įgaliojimo terminas yra pasibaigęs. Teismas turi būti informuotas, kad civilinėje byloje bus veikiama per atstovą. Nuo informavimo momento procesinis atstovavimas įgauna reikšmę civiliniame procese. Anksčiausiai informuoti galima ieškinio padavimo teismui momentu, prie ieškinio pridedant atstovavimo teisę įrodančius dokumentus. Tačiau LR CPK nuostatose galime išvengti šios taisyklės išimtį, t.y. prašymo taikyti laikinąsias apsaugos priemones ar užtikrinti įrodymus dar iki ieškinio pareiškimo teisme momento, atvejais. Jei tokį prašymą teismui paduoda atstovas, prie prašymo turi pateikti atstovavimo teisę įrodančius dokumentus.

Skirtingai nei vidinis procesinio atstovavimo teisinis santykis, išorinis santykis yra imperatyviai reglamentuotas civilinio proceso teisės normų. Jei įgalinimų apimtis priklausytų tik nuo atstovaujamojo valios, kaip, kad ir materialinėje teisėje, civilinio proceso vilkinimo neišvengtume, nes atstovas, byloje, atsiradus poreikiui atlikti papildomus procesinius veiksmus (kurie nenurodyti įgaliojime ar sutartyje), dažnai susidurtų su naujų įgalinimų gavimo problema.

Nuostata, kad išoriniam procesinio atstovavimo teisiniam santykiui visiškai nesvarbu

---

¹²⁰ НЕВЗГОДИНА, Н. А. *Гражданские процессуальные отношения*. Ленинград: ЛГУ, 1962, с.35.

atstovą teisės ir pareigos, buvo paneigta LR CPK 57 str. 3 dalyje įtvirtinant, kad advokato arba advokato padėjėjo teisės ir pareigos bei jų mastas patvirtinami rašytine su klientu sudaryta sutartimi. Iškilė problema, nes advokatai ir advokatų padėjėjai buvo įpareigoti išorinio teisinio santykio subjektams (teismui, kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims) atskleisti vidinio advokatą ir klientą jungiančio teisinio santykio turinį. Todėl įstatymų leidėjas pakeitė šią nuostatą, nurodydamas, kad advokato arba advokato padėjėjo teisės ir pareigos bei jų mastas patvirtinami rašytine su klientu sudaryta sutartimi ar jos išrašu¹²¹. Kad atstovas galėtų veikti atstovaujamojo vardu ir interesais civiliniame procese, būtina tik įrodyti teismui ir kitiems dalyvaujantiems byloje asmenims, kad atstovą ir atstovaujamąjį sieja vidinis procesinio atstovavimo teisinis santykis, ir visiškai nesvarbu, koks jo turinys.

Vidinis procesinio atstovavimo teisinis santykis visuomet kyla anksčiau nei išorinis. Jei neatsiranda vidinis santykis, išorinis santykis taip pat nesusiklosto, pavyzdžiui, jei tarp advokato ir kliento nesudaroma teisinių paslaugų sutartis, advokatas negali atstovauti jo teisme, nes negali pateikti nesančios sutarties išrašo.

Nutrūkus vidiniam santykiui tarp atstovo ir atstovaujamojo, išorinis teisinis santykis lieka galioti. Neatsitiktinai prie įgaliojimo pasibaigimo pagrindų LR CK 2.147 str. nėra pagrindinio santykio pasibaigimo. Manychiau, kad pagrindinio santykio pasibaigimas neturi tiesioginės įtakos išorinio teisinio santykio eigai. Civilinio proceso įstatymai nenumato, kokias pasekmes sukelia vidinio procesinio atstovavimo teisinio santykio pagrindą sudarančio pagrindinio santykio (pavyzdžiui, darbo, pavedimo sutarties) pasibaigimas išoriniam procesinio atstovavimo teisiniam santykiui, tačiau, tai numato materialinė teisė. Kadangi procesinio atstovavimo pagrindą sudarantys teisiniai santykiai labai skirtingi, todėl jiems materialinė teisė numato ir skirtingus pasibaigimo pagrindus.

3.2. Asmens tapimo atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio subjektu prielaidos

Procesinio atstovavimo teisinio santykio pagrindiniais subjektais yra atstovaujamas, atstovas ir teismas. Kiti proceso subjektai – priešinga šalis, dalyvaujantys byloje asmenys, kiti proceso dalyviai atlieka tik fragmentišką vaidmenį aptariamame santykiyje. Kad asmuo galėtų tapti civilinio procesinio teisinio santykio subjektu yra būtina: 1) teisės norma, nustatanti galimybę atitinkamam asmeniui dalyvauti teisiniame santykiyje; 2) atitinkamų veiksmų, kurie

---

¹²¹ Valstybės žinios, 2005, Nr.18-574.

laikomi teisinio santykio atsiradimo pagrindu (juridinių faktų), atlikimas; 3) procesinio subjektiškumo turėjimas¹²².

Teismas yra privalomas kiekvieno civilinio procesinio teisinio santykio subjektas ir jo dalyvavimas aptariamame teisiniame santykiyje yra akivaizdus. Galimybė atstovaujamajam ir atstovui dalyvauti atstovavimo civiliniame procese teisiniame santykiyje įtvirtina LR CPK 38 str. „Galėjimas pavesti atstovui vesti bylą“ laikytina atstovaujamojo įstatyme numatyta teisė inicijuoti atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio atsiradimą. LR CPK 51 str. numato asmens pasirinkimo galimybę, t.y. vesti bylą pačiam, ar įtraukti į bylą atstovą, kuris atstovautų jo interesus. Atstovo kaip savarankiško civilinio proceso subjekto dalyvavimo civilinėje byloje galimybę numato LR CPK 37 str., priskirdamas jį prie dalyvaujančių byloje asmenų, turinčių teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi. LR CPK 52-60 str., numatydami skirtingų atstovavimo rūšių ypatumus, įgaliojimų įforminimo tvarką, apimtį, asmenų galinčių ar negalinčių būti atstovais grupes, taip pat rodo atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio atsiradimo galimybę.

Juridinius faktus, reikalingus atsirasti civiliniam procesiniam atstovavimo teisiniam santykiui, aptarsiu kitoje darbo dalyje kalbant apie atstovavimo teisinio santykio turinį.

Trečioji prielaida yra civilinio procesinio subjektiškumo turėjimas. Subjektiškumas yra kompleksinė sąvoka, kurią sudaro du struktūriniai elementai: 1) teisnumas ir 2) veiksnumas¹²³. Civilinis subjektiškumas apima ne tik galimybę turėti teises ir pareigas, bet ir galimybę jas savo veiksmais realizuoti. Civilinio proceso teisės subjektų teisnumas ir veiksnumas siejamas su būtinumu apginti jiems kaip materialinių teisinių santykių subjektams priklausančias teises ir įstatymų saugomus interesus.

Teisinių santykių dalyviai gali būti asmenys, kuriems suteiktas teisnumas, t.y. valstybės pripažintas asmeniui (subjektui) galėjimas turėti tam tikras teises ir pareigas, realizuojamas konkrečiuose teisiniuose santykiuose¹²⁴. LR CK 2.1 str. nurodoma, kad galėjimas turėti civilines teises ir pareigas pripažįstamas visiems fiziniams asmenims. Fizinio asmens civilinis teisnumas atsiranda asmens gimimo momentu ir išnyksta jam mirus (LR CK 2.2 str. 1 dalis). Juridinio asmens teisnumas atsiranda kartu su veiksnumu įregistravus juridinį asmenį. Juridinio asmens teisnumas – tai galėjimas turėti subjektines teises ir pareigas, o juridinio asmens veiksnumas –

---

¹²² ЧЕЧИНА, Н.А. *Гражданские процессуальные отношения*. Ленинград: ЛГУ, 1962, с.22.

¹²³ VAIŠVILA A., *cit.op.* 100, p.325.

¹²⁴ VASILIAUSKAS, J. Piliečių neveiksnumo procesinės pasekmės. *Socialistinė teisė*, 1984, nr. 2, p.18.

galėjimas savarankiškai, savo veiksmais įgyti teises, pareigas ir jas įgyvendinti¹²⁵.

Pastebėtina, kad LR CPK nebeliko civilinio procesinio teisnumo sąvokos. LR CPK 38 str. kalba tik apie civilinį procesinį veiksnumą. Galima prielaida, kad įstatymų leidėjas manė, kad materialusis civilinis teisnumas apima ir civilinį procesinį teisnumą: LR CK 1.137 str. 1 dalyje nurodoma, kad asmenys savo nuožiūra laisvai naudojasi civilinėmis teisėmis, tarp jų ir teise į gynybą, o LR CK 1.138 str. 1 dalis numato, kad civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas, neviršydamas savo kompetencijos. Žiūrint iš teisės teorijos pozicijų toks įstatymų leidėjo požiūris negali būti pripažintas teisingu. Prof. A. Vaišvila skiria šias teisnumo rūšis: bendrasis, šakinis, specialusis. Bendrasis teisnumas – principinis leidimas turėti bet kurią subjektinę teisę, kurios nedraudžia įstatymas. Neabejotina, kad į šią sąvoką įeina bet kurios teisės šakos apibrėžiamas leidimas turėti atitinkamas teises ir pareigas, tai lyg ir nėra poreikio atskirose teisės šakose dubliuoti šios sąvokos. Ši taisyklė taikytina ir teisnumo sąvokai. Šakinis teisnumas – tai specializuotas leidimas įgyti tam tikros teisės šakos teises¹²⁶. Tačiau negalima tapatinti civilinį procesinį teisnumą su civiliniu teisnumu. Atsisakius procesinio teisnumo kategorijos, lieka neaišku, pagal kokius kriterijus atitinkamas asmuo gali tapti civilinių procesinių teisių santykių subjektu, kokį juridinį faktą turi nustatyti teismas, kad galėtų leisti atitinkamam asmeniui dalyvauti civiliniame procese¹²⁷. Civilinio procesinio teisnumo dėka fiziniai ir juridiniai asmenys gali realizuoti savo procesinę subjektinę teisę turėti atstovą civiliniame procese. Todėl civilinio proceso teisėje būtina išskirti civilinio procesinio teisnumo sąvoką ir ją įtvirtinti LR CPK. Civilinio procesinio teisnumo turėjimo reikalaujama ne tik iš šalių, trečiųjų asmenų, bet ir iš atstovo. Norėdamas tapti civilinių procesinių teisių santykių subjektu, atstovas turi turėti leidimą įgyti civilines teises ir pareigas.

Teisės teorijoje veiksnumo samprata sukelia žymiai mažiau diskusijų nei teisnumo. LR CK 2.5. str. 1 dalyje nurodoma, kad fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t.y. suėjęs aštuoniolikai metų. Sutinkamai su LR CPK 38 str. civilinis veiksnumas – tai galėjimas įgyvendinti savo teises teisme ir pavesti atstovui vesti bylą. Civilinio procesinio veiksnumo nebuvimas neleidžia subjektams betarpiškai dalyvauti atliekant teisinį veiksmą. LR CPK 38 str. 4 dalyje numatyta, kad nepilnamečių iki 14 metų, taip pat fizinių asmenų, pripažintų neveiksniais, teises ir įstatymų saugomus interesus gina teisme jų atstovai pagal įstatymą –

---

¹²⁵ *Cit. op.* 114, p.169.

¹²⁶ VAIŠVILA A., *cit. op.* 100, p.328

¹²⁷ XAJATOB, C.A., *cit.op.* 80, p.68.

atitinkamai jų tėvai, tėviai, globėjai. Nepilnamečių nuo 14 – 18 metų, turinčių dalinį civilinį procesinį veiksnumą, ne visais atvejais privalo būti atstovaujami įstatyminių atstovų. LR CPK 38 str. 3 dalyje nurodyta, kad jie turi teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių ar įstatymų saugomų interesų gynimo savarankiškai, jeigu ginčas yra dėl santykių, kuriuose jie turi visišką civilinį veiksnumą. Nepilnamečiai nuo 14-18 metų turi teisę savarankiškai disponuoti savo pajamomis bei turtu, įgytu už šias pajamas, įgyvendinti autorių teises į savo kūrinis, išradimus, pramoninį dizainą, sudaryti smulkius buitinius sandorius, sandorius, susijusius su asmeninės naudos gavimu neatlygintinai (LR CK 2.7.-2.8.str.). Dar viena išimtis nurodoma CK 3.164 str., jei vaikas mano, kad tėvai pažeidinėja jo teises, jis turi teisę nuo 14 metų savarankiškai kreiptis į teismą. Taigi, nepilnametis nuo 14-18 metų šioje dalyje turi visišką civilinį procesinį veiksnumą ir gali ne tik savarankiškai paduoti ieškinį teisme, bet ir pavesti bylos vedimą savo pasirinktam atstovui. Nepilnametis atstovu gali pasirinkti įstatyminį atstovą, bet neatmetama ir sutartinio atstovo pasirinkimo galimybė, kaip turimo dalinio civilinio procesinio veiksnumo įgyvendinimas. LR CK 6.276 str. 2 d. teigiama, kad kai nepilnametis nuo 14-18 metų neturi turto ar uždarbio, kurio pakaktų padarytai žalai atlyginti, atitinkamą žalos dalį turi atlyginti jo tėvai ir rūpintojai, jei neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Taigi, tėvai yra ne tik nepilnamečio atstovai pagal įstatymą, bet ir bendraatsakovai. Jei nepilnamečiui pakanka turto ar uždarbio žalai atlyginti, manau, kad jis gali savo bylą vesti savarankiškai, taip pat pavesti atstovui vesti bylą, nes pagal LR CK 6.276 str. 1 dalį jis yra savarankiškas prievolės dėl žalos atlyginimo subjektas. Tai, ar gali įstatyminis atstovas vietoj nepilnamečio vesti byla teisme, sakyčiau taip, nes tokią galimybę numato LR CPK 38 str. 2 dalis. Tačiau ne visais atvejais tai būtina. Įstatyminiai atstovai byloje dalyvauja, jei jie patys ar nepilnametis nuo 14-18 metų to nori.

LR CK 2.11 str. numato, kad apriboti pilnamečio fizinio asmens veiksnumą teismo tvarka galima, jei jis piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis. Tame pačiame straipsnyje išvardintos ir pilnamečio ribotai veiksnus asmens teisės, kurias įgyvendinti gali tik turėdamas įstatyminio atstovo (rūpintojo) sutikimą. Jei ginčas kilo iš santykio, kuris susijęs su ta pilnamečio ribotai veiksnus asmens civilinio veiksnumo dalimi, kur jo veiksnumas neapribotas, manyčiau, kad toks pilnametis riboto veiksnus asmuo gali savarankiškai ginti savo teises teisme arba savo teisėms ginti paskirti atstovą be išankstinio rūpintojo sutikimo.

Civilinis procesinis veiksnumas būtina sąlyga tiek atstovui, tiek atstovaujajam veikti civiliniame procese.

Su procesiniu atstovavimu yra siejama vokiečių ir austrų civilinio proceso teisės doktrinoje sutinkama postulacinio veiksnio sąvoka¹²⁸. Postulacinis veiksnys - šalies reali galimybė asmeniškai, savarankiškai civiliniame procese atlikti atitinkamus civilinius procesinius veiksmus. Proceso šalis neturinti postulacinio veiksnio priversta naudotis atstovavimo instituto teikiamomis galimybėmis. LR CPK nėra nuostatų susijusių su faktiniu postulaciniu veiksniumi, todėl teismas negali įpareigoti šalies, susidūrusios su faktinio postulacinio veiksnio trūkumu (pavyzdžiui, dėl ilgalaikės ligos ar fizinės negalios), susirasti procesinį atstovą. Tačiau LR CPK 161 str. numato, kad tais atvejais, kai posėdžio pirmininkas mano, kad šalis arba tretysis asmuo be atstovo pagalbos nesugeba tinkamai ginti savo teisių, jis gali pasiūlyti šiems asmenims pasirūpinti, kad jiems būtų atstovaujama procese, ir dėl to atidėti bylos nagrinėjimą. Jei šalis atvyksta be atstovo, teismas neturi teisės to reikalauti ir dėl šios aplinkybės antrą kartą atidėti bylos nagrinėjimą. Manoma, kad šalis, susidūrusi su faktinio postulacinio veiksnio trūkumu, pati turi būti suinteresuota atstovo dalyvavimu procese, nes, išnagrinėjus bylą be atstovo, gali būti neužtikrinta pilnutinė jos teisių apsauga ir nukentėtų jos interesai.

Atstovo postulacinis veiksnys suprantamas kaip gebėjimas asmeniškai atlikti procesinius veiksmus procesinės šalies vardu. Sutartinio atstovavimo atveju iš atstovo reikalaujama ne tik faktinio galėjimo atlikti atitinkamus procesinius veiksmus šalies vardu, bet ir atitinkamos teisinės kvalifikacijos turėjimo.

Jei atstovo postulacinio veiksnio trūkumas išaiškėja civilinės bylos iškėlimo momentu, pavyzdžiui, kai atstovaujamasis įgalioja jo vardu pateikti ieškinį teismui asmenį, nepatenkantį į LR CPK 56 str. nurodytą asmenų, galinčių būti atstovais teisme pagal susitarimą, sąrašą, teismas turi pagal LR CPK 137 str. 2 d. 8 p. atsisakyti priimti ieškinį, nes pareiškimą suinteresuoto asmens vardu padavė neįgaliotas vesti bylą asmuo. Šiuo atveju atstovo postulacinio veiksnio trūkumas užkerta kelią civilinio proceso pradžiai. Jei atstovo postulacinio veiksnio trūkumas atsiranda pasirengimo bylos teismui nagrinėjimui ar teismo nagrinėjimo stadijoje, pavyzdžiui, sutartinis atstovas netenka advokato statuso, tokio atstovo iki šio trūkumo atlikti šalies vardu procesiniai veiksmai laikomi atliktais tinkamai, tačiau teismas negali leisti tokiam atstovui atlikti tolesnių procesinių veiksmų. Toks požiūris atspindėtas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotoje teismų praktikoje. Civilinėje byloje *UAB „Rumsavita“ v. R. Spiečio firma „Eiseta“* ieškovo ieškinį pasirašė ir teismui pateikė

---

¹²⁸ BAUMGARTEL, G. *Wesen und Begriff der Prozesshandlung einer Partei im Zivilprozess*. Berlin – Frankfurt, 1957, s. 107; FASCHING, H.W. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. Wieden, 1962, s. 244.

atstovas advokatas S.V. Apylinkės teismas nutartimi ieškinį atsisakė priimti LR CPK 137 str. 2 d. 8 p. pagrindu, ir nurodė, kad advokatui S.V. Advokatų garbės teismas savo sprendimu vieneriems metams uždraudė profesinę veiklą, todėl ieškinį atsisakyta priimti kaip paduotą neįgalio vesti bylą asmens. Apskundus šią nutartį atskiruoju skundu, teismas nurodė, kad šią nutartį turi teisę skusti ieškovas. Apygardos teismas apylinkės teismo nutartį paliko nepakeistą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad apeliacinis skundas nepriimamas ir gražinamas jį padavusiam asmeniui, jeigu skundą paduoda asmuo, neturintis teisės jį paduoti (CPK 338 str., 315 str. 2 d. 2 p.). Ši sąvoka apima tiek nedalyvavusį byloje asmenį (CPK 305 str.), tiek ir neįgaliotą vesti bylą ar atlikti konkretų procesinį veiksma, tiek ir asmenį, kuris negali būti atstovu teisme (CPK 60str.). Advokatas, kuriam laikinai uždrausta profesinė veikla, negali verstis advokato praktika (Advokatūros įstatymo 37 str. 2 d.), taigi, negali asmenų pavedimu atstovauti jiems teismuose (Advokatūros įstatymo 38 str. 2 p.), vadinasi, jis negali būti atstovu teisme (LR CPK 60str. 1 d. 4 p.). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kolegijos nuomone, atsisakydami priimti advokato S. V. paduotą atskirąjį skundą, teismai proceso teisės normų nepažeidė¹²⁹. Taigi, postulacinio veiksnio trūkumai lemia tai, kad advokato ar advokato padėjėjo atlikti procesiniai veiksmai vertinami kaip neįgalio asmens atlikti procesiniai veiksmai, t.y. civilinės bylos iškėlimo stadijoje tokiam asmeniui padavus ieškinį – turi būti atsisakoma jį priimti, o šiai aplinkybei vėliau paaiškėjus – pareiškimas paliekamas nenagrinėtinu.

Kad atstovas galėtų veikti civiliniame procese, iš jo reikalaujama ne tik civilinio procesinio teisnumo ir veiksnio, bet ir postulacinio veiksnio. Postulacinio veiksnio trūkumai nepanaikina atstovo įgaliojimų, tačiau teismas negali tokiam atstovui leisti proceso šalies vardu atlikti jokių procesinių veiksmų.

3.2.1. Atstovaujamas

Įstatymine atstovaujamojo dalyvavimo civiliniame procese prielaida laikoma LR CPK 51 str. įtvirtinta nuostata, kad asmenys, t.y. tiek fiziniai, tiek juridiniai, gali vesti savo bylas teisme patys arba per atstovus. Atstovavimas galimas visose civilinėse bylose, visose civilinio proceso stadijose ir instancijose.

Tam, kad atstovaujamas galėtų savarankiškai veikti civiliniame procese ir pavesti atstovui vesti bylą, jis turi turėti civilinį procesinį teisnumą ir veiksnumą. Asmuo, neturintis šių

---

¹²⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 2 d. nutartis c.b. *Advokatas S.V. v. R. Spiečio firma „Eiseta“*, Nr.3K-3-349/2004, kat.88,115.

savybių negali būti laikomas civilinio procesinio teisinio santykio subjektu. Bet ši taisyklė turi išimčių kalbant apie neveiksnių ar ribotai veiksnių asmenų įstatyminius atstovus. Civilinės teisės doktrinoje teigiama, kad atstovavimo pagal įstatymą teisinis santykis ir atstovo įgaliojimai atsiranda nepriklausomai nuo atstovaujamojo valios¹³⁰. Atstovaujamoju šiuo atveju yra neveiksnius ar ribotai veiksnus asmuo, kurio interesais veikia ne jo valios pastangomis pasirinktas sutartinis atstovas, o įstatymo nustatytas ar įstatymo nustatyta tvarka paskirtas įstatyminis atstovas, kuris civiliniame procese veikia už atstovaujimą ir jam įstatymas suteikia teisę atstovaujamojo vardu ir interesais atlikti visus procesinius veiksmus, tarp jų ir teisę pavesti bylą teisme vesti kitam jo pasirinktam asmeniui, t.y. sutartiniam atstovui (LR CPK 54 str.). Taigi, susiklosto du vidiniai atstovavimo teisiniai santykiai: tarp neveiksnaus ar ribotai veiksnus asmens ir jo įstatyminio atstovo ir tarp įstatyminio atstovo ir jo pasirinkto sutartinio atstovo. Šiuo atveju vidinio atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio subjektai yra atstovaujamas, jo įstatyminis atstovas ir sutartinis atstovas. Procesinio veiksnus neturėjimas neveiksniui ar ribotai veiksniam asmeniui nesuteikia galimybės savarankiškai vesti bylą ar pavesti šią teisę atstovui. Tai jo interesais gali padaryti tik įstatyminis atstovas. Nežiūrint to, galime teigti, kad neveiksnius asmuo turėtų būti laikomas atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio subjektu, atsižvelgiant į jo teisinio statuso specifiškumą.

Galimybė pasinaudoti atstovo paslaugomis gali ne visi civilinio proceso dalyviai. Kai kurios teisės ir pareigos gali būti įgyvendinamos tik asmeniškais veiksmais, t.y. dalyvaujant pačiam teisės turėtojui. Būtent tokią savybę turi valdingi teismo įgalinimai vykdant teisingumą civilinėse bylose¹³¹. LR Konstitucijos 109 str. nurodoma, kad teisingumą vykdo tik teismai. Ta pati nuostata atsispindi ir LR CPK 6 str.¹³². Teismo sudėtis griežtai reglamentuota LR CPK 62 str. ir šių taisyklių nepaisymas laikytinas absoliučiu sprendimo negaliojimo pagrindu (LR CPK 329 str. 2 d. 1 p.). Teismo funkcijų perdavimas kuriai nors kitai institucijai ar asmeniui yra neteisėtas, todėl kalbėti apie teismo galimybę būti atstovaujamoju, akivaizdu, kad negalima. Ta pati taisyklė, manyčiau turėtų būti taikoma teismo posėdžių sekretoriui, prokurorui bei antstoliui.

Nors prokuroras, pareiškęs ieškinį viešajam interesui apginti pagal LR CPK 50 str. įgyja visas ieškovo procesines teises ir pareigas, tačiau teisės pavesti bylos vedimą kitam jo

¹³⁰ PAPIRTIS, L.V; BARANAUSKAS, E; KIRŠIENĖ, J, *et al.* *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: MRU, 2005, II t., p. 86.

¹³¹ ПОЗЕНБЕРГ Я. А., *cit. op.* 95, p.9.

¹³² Lietuvos Respublikos CPK 6 str.: Teisingumą civilinėse bylose vykdo tik teismai, vadovaudamiesi asmenų lygybės įstatymui ir teismui principu, nepaisydami jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, užsiėmimo rūšies ir pobūdžio, kitų aplinkybių.

pasirinktam atstovui, prokuroras neturi. Prokuroras, pareiškęs ieškinį civilinėje byloje išsaugo savo specifinį Prokuratūros įstatyme nustatytą teisinį statusą, taigi, ir šiuo atveju jis padeda užtikrinti teisėtumą ir teismui vykdyti teisingumą. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 19 str.¹³³ prokurorui suteikia teisę kreiptis į teismą su ieškiniu, pareiškimu arba prašymu, dalyvauti teismo procese, kai nagrinėjamos civilinės bylos, prašyti iš asmenų dokumentų ir informacijos ir pan. Šiuos įgalinimus įstatymas suteikia būtent prokurorui, o ne kitam pareigūnui ar asmeniui.

Pagal LR CPK 354 str. atstovaujamaisiais kasacinio teismo posėdžio metu gali būti tik šalys ir tretieji asmenys. Toks ribojimas nesuderintas su LR CPK 342 str., kur nurodoma, kad kasacinį skundą gali paduoti byloje dalyvaujantys asmenys. Esant tokiai reglamentacijai, gali susiklostyti faktinės situacijos, kuomet kai kurie kasacinį skundą turintys teisę paduoti dalyvaujantys byloje asmenys, iš viso neturės teisės dalyvauti kasacinio teismo posėdyje per atstovą. Tokia nuostata prieštarauja teisės į tinkamą teismo procesą principui, nes riboja asmens teisę būti atstovaujamu. Todėl būtina pakeisti LR CPK 354 str., išdėstant jį sekančiai: „Kasacinio teismo posėdžio metu dalyvaujantiems byloje asmenims gali atstovauti atstovai pagal įstatymą, advokatai, juridinio asmens darbuotojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, ir šio Kodekso 56 str.1 d. 4 p. nurodyti asmenys.“

Apibendrinant galima teigti, kad atstovaujamaisiais gali būti tik teisnūs ir veiksnūs fiziniai ir juridiniai asmenys, užimantys šalių, trečiųjų asmenų, pareiškėjų, suinteresuotų asmenų ypatingosios teisenos bylose, kreditorių bei skolininkų bylose dėl teismo įsakymo išdavimo procese procesinę padėtį.

3.2.2. Atstovas

Atstovu laikomas asmuo, veikiantis civiliniame procese jam suteiktų įgalinimų ribose atstovaujamojo vardu ir interesais, kurio atliktų procesinių veiksmų rezultatai atsiranda tiesiogiai atstovaujamojo teisinėje sferoje.

Apibrėžiant atstovo asmenį svarbu tai, kad atstovas atstovaujamojo vardu atlieka atitinkamus procesinius veiksmus byloje, kuri išoriniame procesinio atstovavimo teisiniame santykiyje visiškai neliečia jo teisinės sferos, o tik atstovaujamojo¹³⁴.

Didelę procesinę reikšmę turi atstovo santykis su priešinga nei jo atstovaujamas procesas šalimi. Esant tinkamam atstovo įgalinimui, priešinga šalis įpareigojama įsijungti į ginčą su

¹³³ Valstybės žinios, 1994, Nr.81-1514.

¹³⁴ HELLWIG, K., *cit. op.* 78, p.347.

atstovu ir priimti jo atliktų atstovaujamosios šalies vardu procesinių veiksmų rezultatus. Priešinga šalis negali atsiriboti nuo teisinių pasekmių sukeltų atstovo procesiniais veiksmais tik todėl, kad jie nebuvo atlikti asmeniškai atstovaujamojo¹³⁵. Atstovo veikimas proceso šalies vardu reiškia, kad procesiniai veiksmai atlikti konkrečioje civilinėje byloje priešingai šaliai sukelia tokias pačias teises pasekmes, kaip ir tuo atveju, jei tie veiksmai būtų atlikti pačios proceso šalies.

LR CPK 54 str. nurodoma, kad atstovai pagal įstatymą atstovaujamojo vardu atlieka visus procesinius veiksmus, kuriuos atlikti teisė priklauso atstovaujantiems, išskyrus įstatymų numatytas išimtis. LR CPK 59 str., reglamentuojančiame atstovo pagal susitarimą teises, teigiama, kad įgaliojimas atstovauti teisme suteikia atstovui teisę atlikti atstovaujamojo vardu visus procesinius veiksmus, išskyrus išimtis, nurodytas įgaliojime. Taigi, įstatymų leidėjas atstovui su nedidelėmis išimtimis suteikia šalies teises ir pareigas, tačiau toks teisių ir pareigų perkėlimas atstovui jokių būdu nereiškia jo tapimo proceso šalimi.

Šiuolaikiniuose proceso kodeksuose, atstovai civiliniame procese dažniausiai priskiriami prie dalyvaujančių byloje asmenų, tačiau teisės literatūroje šiuo klausimu nuomonės išsiskiria. S. N. Abramovas teigia, kad atstovai, įgyvendindami atstovaujamojo procesines teises ir pareigas, nelaikomi civilinių procesinių santykių subjektais. Santykis tarp atstovo ir atstovaujamojo nelaikomas procesiniu, o reguliuojamas civilinės arba darbo teisės normų¹³⁶. A.Kunikas teigia, kad atstovai nelaikomi civilinio proceso dalyviais, nes teisme veikia ne savo, o asmenų, kuriuos atstovauja vardu¹³⁷.

Visiškai kitoks požiūris I.M. Iljinskajos, L.F. Lesnickajos, J.A. Rozenbergo, N.A. Čečinės ir kt. darbuose, kurie laiko atstovą civiliniame procese ne tik proceso dalyviu, bet ir dalyvaujančiu byloje asmeniu. J.A.Rozenbergas teigė, kad veikimas svetimo asmens vardu nereiškia pasyvaus atstovaujamojo valios perdavimo. Priešingai, kaip materialiniuose, taip ir procesiniuose teisiniuose santykiuose atstovai visada išreiškia savo asmeninę valią. Suteiktų įgalinimų ribose atstovas savarankiškai atlieka atitinkamus procesinius veiksmus. Kitas J.A.Rozenbergo argumentas, kad atstovas įgyvendindamas atstovaujamojo procesines teises ir pareigas pats naudojami savarankiškais teisėmis ir pareigomis, kurios daugeliu atvejų nepriklauso nuo atstovaujamojo valios. Pavyzdžiui, LR CPK 119 str. numato advokato pareigą su byla susijusį procesinį dokumentą persiųsti tiesiogiai kitos šalies advokatui, arba LR CPK 158 str. numato

¹³⁵ HELLWIG, K., *cit. op.* 78, p.346.

¹³⁶ ABRAMOVAS, S.N. *Tarybinis civilinis procesas: vadovėlis juridinėms mokykloms*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954, p.83.

¹³⁷ КУНИК, Я.А. *Основы советского трудового права и гражданского процесса*. Москва, 1965, с.145.

advokato pareigą dar iki teismo nagrinėjimo išaiškinti šaliai jo teises ir pareigas, LR CPK 347 str. su nedidelėmis išimtimis tik advokatui suteikia teisę surašyti kasacinį skundą ir pan. Be to, atstovai, nors ir gina svetimas teises, visada civiliniame procese veikia nepriklausomai, atlieka procesinius veiksmus laisva valia, o ne prieš savo valią¹³⁸. Advokatūros įstatymo 5 str. įtvirtintas advokatų veiklos laisvės ir nepriklausomumo principas, o to paties įstatymo 46 str. nurodoma, kad atliekantys savo profesines pareigas advokatai negali būti tapatinami su klientais ir jų bylomis.

Nors proceso įstatymai numato, kad atstovai turi būti laikomi pilnateisiais civilinio proceso subjektais dar nereiškia, kad jie civiliniame procese užima visiškai nepriklausomą nuo atstovaujamojo padėtį. Galima kalbėti tik apie santykinę, o ne absoliutų nepriklausomumą, nes dažniausiai, t.y. sutartinio atstovavimo atveju, procesines teises atstovai įgyja atstovaujamųjų suteiktų įgalinimų pagrindu. LR CPK atstovas yra laikomas savarankišku proceso dalyviu, nes atstovavimą reglamentuojančios nuostatos yra išdėstytos LR CPK V skyriuje „Proceso dalyviai“. Visi proceso dalyviai pagal suinteresuotumą bylos baigtimi skirstomi į dalyvaujančius byloje asmenis (LR CPK 37 str.) ir kitus proceso dalyvius (LR CPK 61 str.). Materialusis teisinis suinteresuotumas reiškia, kad priimtas byloje sprendimas tiesiogiai veiks atitinkamo byloje dalyvaujančio asmens materialiąsias subjektines teises ir pareigas. Procesinis teisinis suinteresuotumas reiškia, kad priimtas byloje sprendimas tiesiogiai neveiks konkretaus asmens materialiuoju subjektinių teisių ir pareigų turinio, tačiau jų procesinė padėtis lemia jų suinteresuotumą vienokia ar kitokia bylos baigtimi¹³⁹. Kadangi, atstovas veikia kito asmens vardu ir interesais, ir tiesiogiai nedalyvauja ginče, jo suinteresuotumas yra ne materialus, bet procesinis, t.y. priimtas teismo sprendimas neturės įtakos jo asmeninėms teisėms ir pareigoms. Išimtimi iš šios taisyklės laikytinas atvejis, kai vienas iš bendrininkų veikia byloje kitų bendrininkų pavedimu, kur asmeninis suinteresuotumas ir teismo sprendimo įtaka jo teisėms ir pareigoms yra akivaizdi.

Atstovai pagal įstatymą. Atstovavimo pagal įstatymą atveju atstovavimo teisinių santykių atsiradimo pagrindas yra įstatymas, o atstovavimo pagal sutartį – pavedimo, darbo ar kita sutartis¹⁴⁰. Įstatymiais atstovais gali būti nepilnamečių asmenų tėvai, tėviai, globėjai ir rūpintojai, pilnamečių neveiksnių ar ribotai veiksmingų asmenų – globėjai ar rūpintojai (LR CPK 38 str.). Pripažinto nežinia kur esančiu fiziniu asmeniu atstovu pagal įstatymą laikomas jo turto

¹³⁸ ИЛЬИНСКАЯ, И.М; ЛЕСНИЦКАЯ, Л.Ф. Судебное представительство в гражданском процессе. Москва: Издательство Юридическая литература, 1964, с.22.

¹³⁹ LAUŽIKAS E., *cit. op.* 70, p.226.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 285.

administratorius (laikinas administratorius) (LR CPK 52 str.). Mirusio ar paskelbto mirusiu fizinio asmens įpėdiniui, jei palikimo dar niekas nepriėmė, atstovauja paskirtasis palikimo turtui saugoti ir tvarkyti testamentą vykdytojas ar palikimo administratorius (LR CPK 53 str.). Įstatyminių atstovų įgalinimai yra įtvirtinti įstatyme. Norėdami savo atstovaujamojo vardu veikti teisme, jie privalo pateikti dokumentus įrodančius, kad jie pagal įstatymus turi įstatyminio atstovo statusą (LR CPK 52 str. 1 d.). Tėvų galimybę turėti atitinkamas įstatyme numatytas teises ir pareigas, patvirtina vaiko gimimo liudijimas (LR CK 3.157 str. 2 d.), laikino globėjo, rūpintojo – rajono savivaldybės tarybos sprendimas ar miesto savivaldybės mero potvarkis paskirti atitinkamą asmenį laikinu globėju ar rūpintoju (LR CK 3.264 str. 1 d.), nuolatinio globėjo, rūpintojo – teismo nutartis dėl nuolatinės globos nustatymo (LR CK 3.264 str. 3 d.) ir pan.

LR CPK įvestu kuratoriaus institutu siekta suderinti greito ir tinkamo proceso principus bei pagal galimybes, bent jau įteikiant pačius svarbiausius procesinius dokumentus, mėginama išvengti įteikimo viešai paskelbiant, kuris gali būti vertinamas tik kaip tinkamo įteikimo iliuzija¹⁴¹. Kuratorius – tai teismo paskirtas esant tam tikroms sąlygoms, paprastai, kol bus paskirtas šalies atstovas pagal įstatymą arba atvyks į posėdį pati šalis, asmuo, turintis visas atstovo pagal įstatymą teises ir pareigas¹⁴². Kuratorius dar vadinamas kuratoriumi *ad actum*, t.y. paskirtu konkrečiai bylai, aktui, veiksmui.

LR CPK nenumato, kas gali būti skiriamas kuratoriumi. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacijoje nurodoma, kad teismas, skirdamas kuratorių, turi užtikrinti, kad tai būtų pilnametis veiksnus fizinis asmuo, galintis tinkamai pasirūpinti atitinkamos šalies teisių ir teisėtų interesų apsauga. Kuratoriumi galėtų būti skiriami advokatai ar advokatų padėjėjai, atitinkamos šalies šeimos nariai, giminaičiai arba kiti asmenys, kurie suinteresuoti atitinkamo asmens teisių ir teisėtų interesų apsauga. LR CPK nenumato, jog ieškovas, prašydamas paskirti kuratorių, privalėtų pateikti teismui konkrečią kuratoriaus kandidatūrą, bet ir nedraudžia ieškovui siūlyti konkretų fizinį asmenį paskirti kuratoriumi. Kuratoriaus paskyrimas yra teismo prerogatyva, todėl teismas nėra saistomas ieškovo siūlymu skirti konkretų asmenį kuratoriumi. Kuratoriumi gali būti skiriamas asmuo, atitinkantis anksčiau, išdėstytus reikalavimus ir jo sutikimu¹⁴³. LR CPK 39 str. numatyto vienintelį apribojimą, kad kuratoriumi negali būti skiriamas asmuo, turintis teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi, jeigu šis suinteresuotumas yra

¹⁴¹ NEKROŠIUS V., *cit. op.* 26, p.128.

¹⁴² LAUŽIKAS E., *cit. op.* 70, p.292.

¹⁴³ LAT CBS 2003 m. balandžio 2 d. konsultacija Nr. A3-81. Teismų praktika Nr. 19.

priešingas atstovaujamosios šalies interesams. Kai šalis nepateikia teismui kuratoriaus kandidatūros, bet prašo jį paskirti, manyčiau, kad tarp bylą nagrinėjančio teismo ir Lietuvos advokatūros turi vykti bendradarbiavimas, parenkant konkrečią kuratoriaus kandidatūrą. Ir priešingai nei nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas¹⁴⁴, kuratorius negali būti paskirtas, kai šalis to nenori ar nesutinka iš anksto apmokėti jo išlaidų. Jei šalis tokių prieštaravimų nepareiškė, teismas turi surasti kuratoriaus kandidatūrą, kitaip, apskritai, būtų suabejota šio instituto įtvirtinimo tikslingumu procese.

LR CPK numato šiuos kuratoriaus paskyrimo civiliniame procese atvejus:

1. kai šalis neturi civilinio procesinio veiksnio ir atstovo pagal įstatymą arba juridinis asmuo neturi jam atstovaujančiojo organo (LR CPK 39 str.);
2. kai yra nežinoma šalies gyvenamoji ir darbo vieta (LR CPK 39 str.);
3. kai šaliai, kurios gyvenamoji ir darbo vietos yra nežinomos taip pat šaliai, kuri neturi jai atstovaujančio organo, turi būti įteikti procesiniai dokumentai (LR CPK 129 str.);
4. teismo sprendimų vykdymo stadijoje, kai skolininko buvimo vieta nežinoma, tačiau yra skolininko turto (LR CPK 601 str.).

Pagal LR CPK 39 str. šaliai, kuri neturi civilinio procesinio veiksnio ir atstovo pagal įstatymą, priešingos šalies, kuri siekia atlikti skubius procesinius veiksmus, prašymu teismas gali paskirti kuratorių.

Minėta kuratoriaus paskyrimo galimybė priklauso nuo šių įstatyme numatytų prielaidų: 1) teismo įtikinimas tuo, kad šalis, kurios atžvilgiu yra pareikštas prašymas paskirti kuratorių, tikrai neturi civilinio procesinio veiksnio ir atstovo pagal įstatymą; 2) nustatymas, ar šaliai, prašančiai paskirti kuratorių, tikrai reikia atlikti skubius procesinius veiksmus; 3) suinteresuotos šalies atitinkamo prašymo teismui paskirti kuratorių buvimas; 4) kuratoriaus atstovavimo išlaidų sumokėjimas iš anksto.

Proceso pagreitinimo tikslu, teismas, nustatęs, kad šalis neturi civilinio procesinio veiksnio ir atstovo pagal įstatymą, turėtų kitai šaliai paaiškinti jos turimą galimybę paskirti procese kuratorių tol, kol neveiksniai šaliai bus paskirtas atstovas pagal įstatymą. Jei suinteresuota šalis prašo teismo paskirti kuratorių, teismas nutartimi jį paskiria ir kreipiasi į atitinkamą instituciją, kad neveiksniam fiziniam asmeniui būtų paskirtas atstovas pagal įstatymą. Jei suinteresuota kuratoriaus paskyrimu šalis atsisako šios galimybės, teismas, remdamasis LR CPK 163 str. 1 d.

---

¹⁴⁴ „... teismo pasiūlymas šaliai prašyti kuratoriaus paskyrimo ir šalies, suinteresuotos kuratoriaus paskyrimu, nepasinaudojimas šiuo pasiūlymu, taip pat teismo atsisakymas paskirti suinteresuoto asmens prašymu konkretų asmenį kuratoriumi ir teismui neturint galimybės kuratoriumi paskirti kitą asmenį reiškia kuratoriaus paskyrimo negalimumą.“ (*Ibidem.* 143.)

2 p., turėtų nutartimi sustabdyti civilinę bylą ir kreiptis į atitinkamas institucijas, kad neveiksniam fiziniam asmeniui būtų paskirtas atstovas pagal įstatymą. LR CPK 40 str. numato teismo teisę leisti asmeniui, neturinčiam civilinio procesinio veiksnumo, atlikti tam tikrus procesinius veiksmus tuo atveju, kai per nustatytą terminą trūkumai bus pašalinti, o atlikti procesiniai veiksmai patvirtinti įgaliotojo vesti bylą asmens. Neveiksnumas yra siejamas su asmens amžiumi ir psichine būseną. Visiškai neveiksnūs yra mažamečiai asmenys, t.y. iki 14 metų, ir pilnamečiai asmenys, teismo sprendimu pripažinti neveiksniais dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės. Leidimas tokiam neveiksniam asmeniui atlikti bet kokius procesinius veiksmus būtų nepagrįstas. Materialinėje teisėje mažamečiui neveiksniam asmeniui savarankiškai leidžiama sudaryti tik smulkius buitinius sandorius, susijusius su asmeninės naudos gavimu neatlygintinai, taip pat sandorius, susijusius su savo uždirbtų lėšų, atstovų pagal įstatymą ar kitų asmenų suteiktų lėšų panaudojimu, jeigu šiems sandoriams nėra nustatyta notarinė ar kita speciali forma (LR CK 2.7. str. 3 d.), o už pilnametį neveiksnų asmenį visus sandorius sudaro globėjas (LR CK 2.10 str. 2 d.). Jei nepaisant šių nuostatų yra sudaromas neveiksnaus asmens sandoris, šio asmens atstovai pagal įstatymą arba prokuroras turi teisę nugynyti sandorį, paduodant ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu. LR CK 1.84 str. taip pat numato atstovui pagal įstatymą galimybę, jei sandoris yra naudingas neveiksniam asmeniui, įstatymų nustatyta tvarka jį patvirtinti. Bet kuriuo atveju neveiksnaus asmens sandorių sudarymo patvirtinimas laikytinas priimtina abiemis šalims išeitimi iš prieštaraujančios teisės normos situacijos, t.y. daugiau išimtis nei taisyklė. Tuo tarpu civiliniame procese įstatymų leidėjas teismui leido, paaiškėjęs, kad asmuo neveiksnus ir negali asmeniškai atlikti jokių procesinių veiksmų, padaryti išimtį iš šios imperatyvios taisyklės ir leisti neveiksniam asmeniui atlikti tam tikrus procesinius veiksmus, preziumuojant, kad atsiradęs tokio neveiksnaus asmens įstatyminis atstovas tokius savo atstovaujamojo atliktus procesinius veiksmus patvirtins. Tačiau, jei atsiradęs įstatyminis atstovas nepatvirtins neveiksnaus fizinio asmens atliktų procesinių veiksmų, teismas pripažins tuos veiksmus neatliktais ir procesas bus pradėtas iš pradžių, t.y. bus sugaištas teismo bei kitų byloje dalyvaujančių asmenų laikas. Todėl, paaiškėjęs šalies neveiksnumui ir nesant atstovo pagal įstatymą, iki jis bus paskirtas, tikslinga neleisti neveiksniai šaliai atlikti jokių procesinių veiksmų ir paskirti tuomet kuratorių, arba – sustabdyti bylą.

LR CPK kalbant apie kuratoriaus paskyrimą neveiksniam asmeniui, nieko neužsimenama apie ribotai veiksnius asmenis (nepilnamečius asmenis nuo 14-18 metų, asmenis, piktnaudžiaujančius alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ir toksinėmis

medžiagomis teismo pripažintus ribotai veiksniais). Civiliniame procese toje dalyje, kurioje jų veiksnumas apribotas, ribotai veiksnūs asmenys veikia tik atstovų pagal įstatymą – tėvų, globėjų, rūpintojų sutikimu. Praktikoje gali atsitikti taip, kad ribotai veiksnūs asmenys neturi atstovo pagal įstatymą. Tokiu atveju, suinteresuotos atlikti skubius procesinius veiksmus šalies prašymu tikslinga būtų taikyti kuratoriaus institutą. Kuratorius turėtų dalyvauti civiliniame procese kartu su ribotai veiksnia šalimi ir duoti sutikimus atitinkamiems procesiniams veiksams atlikti. Taigi, LR CPK 39 str. nurodant galimus kuratoriaus dalyvavimo civiliniame procese atvejus, šio straipsnio 1 dalį pakeisti taip: „Šaliai, kuri neturi civilinio procesinio veiksnumo (arba turi ribotą civilinį procesinį veiksnumą) ir atstovo pagal įstatymą arba kuri neturi ją atstovaujančio organo arba kurios gyvenamoji ir darbo vieta nežinoma, priešingos šalies, kuri siekia atlikti skubius procesinius veiksmus, prašymu teismas gali paskirti kuratorių, kuris konkrečioje byloje veikia kaip atstovas pagal įstatymą.“

Kad paskirti kuratorių pagal LR CPK 39 str., būtina, kad priešinga šalis siektų atlikti skubius procesinius veiksmus, kurių atlikimo būtinybė atsiranda tuomet, kai neveiksnios šalies atitinkamų procesinių veiksmų neatlikimas priešingai šaliai ar jos turtui gali sukelti žalą, arba kai būtina išklausti sunkiai sergantį ligonį ir pan.

Taigi, kuratoriaus paskyrimas yra griežtai išimtinis, t. y. galimas tik, kai susidaro situacijos, apsunkinančios tolesnę civilinio proceso eigą, todėl priešinga šalis tą aplinkybę, kad būtina atlikti skubius procesinius veiksmus, turi pagrįsti. Tinkamo pagrindimo nebuvimas užkirs kelią teismui skirti kuratorių.

Įstatymas nenumato, tačiau pagal bendrą taisyklę prašymas teismui paskirti kuratorių, kaip ir bet kuris kitas procesinis dokumentas, turi būti teismui pateiktas raštu. Prie šio procesinio dokumento turi būti įrodymai, pagrindžiantys kuratoriaus paskyrimo būtinumą.

Kuratoriaus paskyrimas juridiniam asmeniui, neturinčiam jį atstovaujančio organo, sutinkamai su LR CPK 39 str. turi atitikti tokias pačias prielaidas, kaip ir neveiksniaus fizinio asmens atveju, išskyrus, vietoj civilinio procesinio veiksnumo nebuvimo, turi būti nustatytas atitinkamo juridinio asmens organo, kuris galėtų veikti civiliniame procese jo vardu, nebuvimas.

Juridinį asmenį atstovaujančio organo nebuvimas gali atsirasti ir tuomet, kai paskirtas juridinio asmens organas dėl įvairių priežasčių negali veikti juridinio asmens vardu, pavyzdžiui, susiklostę situacija, kai nežinoma paskirto organo buvimo vieta ir nėra paskirtas naujas organas, arba jis neteko civilinio procesinio veiksnumo ir pan.

Apie kuratoriaus paskyrimą juridiniam asmeniui, neturinčiam jam atstovaujančio organo, turi būti viešai paskelbta teisme bei suinteresuotos šalies lėšomis viename iš pagrindinių LR dienraščių ne vėliau kaip prieš 14 d. iki teismo posėdžio dienos (LR CPK 39 str.). Tikslinga tokią nutartį išsiųsti juridinių asmenų registro tvarkytojui, kas padidintų tikimybę, kad juridinį asmenį atstovaujantis organas apie tai sužinos.

Kai nežinoma šalies gyvenamoji, darbo vieta, LR CPK numato du kuratoriaus paskyrimo atvejus. Pirmuoju atveju kuratorius gali būti paskiriamas atlikti skubius procesinius veiksmus (LR CPK 39 str.), o antruoju atveju kuratorius skiriamas, kai šaliai, kurios gyvenamoji ir darbo vieta yra nežinoma arba ji neturi jai atstovaujančio organo, reikia įteikti ieškinio nuorašą arba kitus procesinius dokumentus, sąlygojančius būtinumą ginti šios šalies teises (LR CPK 129 str.). Tai dvi skirtingos kuratoriaus paskyrimo civiliniame procese formos, nes civilinio proceso teisės doktrinoje yra skirtingai aiškinama būtinybė atlikti skubius procesinius veiksmus ir būtinybė ginti šalies teises.

Nežinoma gyvenamoji ir darbo vieta yra fakto klausimas, todėl šią aplinkybę turi pagrįsti prašanti paskirti kuratorių šalis. LR CK 2.17 str. nurodomas asmens gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus: nustatant fizinio asmens gyvenamąją vietą, atsižvelgiama į asmens gyvenamąją vietą. Paprasčiausias būdas nustatyti fizinio asmens gyvenamąją vietą – gauti apie ją informacijos iš Gyventojų registro tarnybos prie LR Vidaus reikalų ministerijos. Tokiu atveju galima preziumuoti, kad asmens gyvenamoji vieta yra Gyventojų registre nurodytas jo adresas¹⁴⁵. Tačiau Lietuvos Aukščiausias Teismas yra pabrėžęs, kad nurodyti atsakovo gyvenamąją vietą yra ieškovo pareiga. Pagal LR CK 2.16 str. 1 dalies nuostatas, registro duomenys apie asmens gyvenamąją vietą yra tik vienas iš kriterijų gyvenamajai vietai nustatyti. Šioje byloje teismas iš civilinės bylos matydamas, kad atsakovas registruotoje gyvenamojoje vietoje negyvena, nes išvyko į užsienį, privalėjo įpareigoti ieškovą pateikti patikslintus duomenis apie atsakovo gyvenamąją vietą ir tik nepavykus tokių duomenų gauti, t.y. nustačius, kad atsakovo gyvenamoji vieta yra nežinoma, galėjo būti priimta teismo nutartis apie teismo posėdžio vietą ir laiką paskelbti spaudoje¹⁴⁶. Darbo vietos nustatymui svarbią reikšmę turi Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Valstybinės mokesčių inspekcijos prie LR finansų ministerijos turimi duomenys apie fizinių asmenų darbo vietas. Praktikoje minėtos institucijos fiziniams asmenims tokių duomenų

---

¹⁴⁵ *Cit. op.* 114, p.48.

¹⁴⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 3 d. nutartis c.b. *S.Giniotienė v. V. Giniotis*, Nr. 3K-3-1042/2003, kat.98.

neteikia, todėl šalis turėtų prašyti teismo, kad tuos duomenis išreikalautų. Teismas gavęs pažymą apie tai, kad yra nežinoma atitinkamo asmens darbo vieta, turi laikyti atitinkamą faktą pagrįstu.

Kuratoriaus paskyrimo vykdymo procese galimybė atsiranda tais atvejais, kai skolininko buvimo vieta nežinoma, tačiau yra skolininko turto (LR CPK 601 str.). Jei kuratorius skolininkui, kurio buvimo vieta nežinoma, jau buvo paskirtas ankstesnėse stadijose, taikant LR CPK 39 str. ar 129 str., jo įgaliojimai turėtų prasitęsti ir vykdymo stadijoje. LR CPK 601 str. kuratoriaus paskyrimui vykdymo procese numato tam tikrus ypatumus. Šio straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad prašymas paskirti kuratorių vykdymo procese yra paduodamas ne tiesiogiai teismui, o per antstolį. Antstolis kartu su prašymu teismui perduoda vykdomąją bylą, iš kurios matyti, kad yra rasta skolininko turto, tačiau nėra pačio skolininko. Vykdomo proceso stadijoje kuratoriui suteikiamos skolininko teisės ir pareigos, išskyrus teisę turėti atstovą. Tokios išimties nei LR CPK 39 str., nei 129 str. nenumato, todėl lieka neaišku, kodėl įstatymų leidėjas būtent vykdymo stadijoje įtvirtino tokią išimtį.

Atstovai pagal susitarimą. Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko apibrėžtojo subjekto, galinčių būti atstovais teisme, rato koncepciją. 1964 m. CPK buvo numatyta, kad atstovu teisme gali būti kiekvienas asmuo, pateikęs įgaliotojo valią patvirtinančius dokumentus (advokatas, advokato padėjėjas, teisinių paslaugų įmonių darbuotojai, kiti teisininkai, o taip pat ir asmenys visiškai nesusiję su teisininko profesija). LR CPK 56 str. sakoma, kad atstovauti teisme pagal pavedimą gali tik advokatai ir advokatų padėjėjai. Išimtis daroma asmenims, turintiems aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kai jie atstovauja savo artimus giminaičius ar sutuoktinį (sugyventinį), kai atstovauja vienas iš bendrininkų pavedimu, o taip pat kai profesinės sąjungos atstovauja savo narius darbo teisinių santykių bylose. Kiti asmenys gali būti atstovais pagal pavedimą tik kartu su advokatais ar advokatų padėjėjais. Lietuvos įstatymų leidėjas asmenų interesų gynimui teisminėse institucijose pirmiausiai išskyrė advokatus. Norint tapti advokatu, nepakanka vien baigti atitinkamą aukštąją mokyklą ir turėti teisės magistro, bakalauro ar teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį. Asmuo, siekiantis advokato statuso, turi įrodyti savo profesinės kvalifikacijos pakankamumą, laikydamas specialų kvalifikacinį egzaminą, kurį sudaro klausimai iš visų pagrindinių teisės šakų. Asmens žinias patikrina įstatymų nustatyta tvarka patvirtinta advokato kvalifikacinių egzaminų komisija. Antra, Advokatūros įstatymo 20 str. nurodyta, kad verstis advokato praktika gali tik savo civilinę atsakomybę apdraudęs advokatas. Minimali draudimo suma yra 100 000 Lt. vienam draudimui įvykiui. Trečia, nepriekaištingos reputacijos reikalavimas užkerta kelią patekti į advokatūrą abejotinos

reputacijos, anksčiau įstatymui nusižengusiems asmenims, t.y. teistiems už sunkų nusikaltimą, atleistiems iš teisėjų, notarų, advokatų, prokurorų ar teisėsaugos institucijų už profesinės veikos pažeidimus, atleistiems iš valstybės tarnybos už tarnybinių nusižengimą ir pan. Ketvirta, advokatams už jų veiklą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus gali būti taikoma drausminė atsakomybė. Atsižvelgiant į išvardintus kriterijus, įstatymų leidėjo pozicija dėl išimtinės teisės suteikimo advokatams atstovauti klientų interesus teismuose, atrodo pagrįsta.

Analizuojant atstovavimą juridiniams asmenims svarbu atskleisti ir įprasminti du šio santykio aspektus: juridinio asmens ir jo organų santykį bei juridinio asmens organo ir atstovo santykį. Dėl juridinio asmens ir jo organų santykio doktrinoje tebevyksta diskusijos. Vieni autoriai teigia, kad juridinį asmenį ir jo organus sieja atstovavimo teisinis santykis, nurodydami, kad juridinio asmens organai veikia juridinio asmens vardu, o atstovavimo atsiradimo pagrindu šiuo atveju laiko asmens paskyrimo eiti direktoriaus pareigas faktą, arba išrinkimo direktoriumi faktą¹⁴⁷. 1964 m. CPK numatė, kad tais atvejais, kai juridinio asmens vardu teisme veikia atitinkamas jo organas, egzistuoja atstovavimo teisinis santykis. Šio kodekso 47 str. buvo numatyta, kad juridinių asmenų bylas teisme veda jų organai, veikiantys suteiktą jiems pagal įstatymą, įstatus ar nuostatus įgalinimų ribose, arba jų atstovai. To meto civilinio proceso teisės vadovėlyje nurodoma, kad įstatymas įtvirtina du juridinių asmenų atstovavimo būdus: a) juridiniam asmeniui betarpiškai atstovauja jo organas; b) juridiniam asmeniui atstovauja įgaliotinis pagal sutartį¹⁴⁸. Abejais atvejais kalbama apie atstovavimo teisinį santykį.

Rusijos civilinio proceso teisės doktrinoje taip pat vyravo aptariama juridinio asmens ir jo organų santykio koncepcija, tačiau egzistavo, nors ir nebuvo plačiai paplitusi kita nuomonė. K.S. Judelsonas rašė „Klaidingai kartais teigiama, kad juridinių asmenų vadovai teisme veikia kaip jų atstovai. Pamirštama ta aplinkybė, kad vadovai yra juridinio asmens organai. Todėl juridinio asmens veikimas teisme vertintinas kaip pačios organizacijos veikimas per savo organus, išreiškiančius ir įgyvendinančius jos valią“¹⁴⁹. Antrosios juridinio asmens ir jo organų santykio koncepcijos šalininkai neigia atstovavimo teisinio santykio buvimą tarp juridinio asmens ir jo organų. Šiuolaikinėje civilinio proceso teisės doktrinoje pastaroji koncepcija yra

¹⁴⁷ ŽERUOLIS, J., *cit. op.* 47, p.77-78; MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Vlnius: Justitia, 1997. I t, p.67; *Курс советского гражданского процессуального права*. Теоритические основы правосудия по гражданским делам. Под ред. МЕЛЬНИКОВА, А.А; АБОВА, Т.Е; ГУРЕЕВА П.П. и др. Москва: Наука, 1981, I t, с. 306; КЛЕЙМАН, А.Ф. *Советский гражданский процесс*. Москва: издательство Московского университета, 1954, с.123;

¹⁴⁸ ŽERUOLIS, J., *cit. op.* 47, p.77-78.

¹⁴⁹ ЮДЕЛЬСОН, К.С. *Советский гражданский процесс*. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1956, с.96.

labiau paplitusi¹⁵⁰. LR CK 2.81. str. 1 d. nurodoma, kad juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. Jei išskirtume juridinį asmenį (atstovaujамąjį) ir juridinio asmens organą (atstovą) kaip du atskirus subjektus, išeitų, kad juridinis asmuo neturi civilinio (tuo pačiu ir civilinio procesinio) veiksnumo, todėl jam būtinas įstatyminis atstovavimas. Toks požiūris paneigtų LR CK 2.74 str. nuostatą, kad privatieji juridiniai asmenys gali turėti ir įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams. Kadangi įstatymas juridiniam asmeniui leidžia ne tik turėti, bet ir įgyti civilines teises ir pareigas, privalomas įstatyminis atstovavimas šiuo atveju negali būti taikomas. Juridinio asmens organo pripažinimas juridinio asmens įstatyminiu atstovu teoriniu požiūriu yra klaidingas, nes iš šios nuostatos seka išvada, kad juridinis asmuo neturi pilno civilinio ir civilinio procesinio veiksnumo¹⁵¹. J.A.Rozenbergas teigia, kad juridinio asmens organas ir juridinis asmuo yra vieningas teisės subjektas. Todėl kompetetingo juridinio asmens organo ištraukimas į procesą yra paties juridinio asmens dalyvavimas civiliniame procese¹⁵². Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko antrąją koncepciją. LR CPK 55 str. 1 dalyje teigiama, kad juridinių asmenų bylas teisme veda jų organai ar dalyviai, veikiantys pagal įstatymus ar steigimo dokumentus, jiems suteiktas teises ir pareigas. Šiais atvejais laikoma, kad bylą veda pats juridinis asmuo. Įstatymų leidėjas šia nuostata aiškiai parodė, kad juridinio asmens ir jo organų santykis nėra priskiriamas atstovavimo teisiniam santykiui, o juridinio asmens organų veiksmai vertintini kaip juridinio asmens teisnumo ir veiksnumo įgyvendinimas. LR CPK komentare nurodoma, kad iš esmės keičiasi atstovavimo juridiniams asmenims sąvoka. Kadangi juridinio asmens organai nėra laikomi atstovais, jiems negali būti taikomi LR CPK 55 str. 2 dalyje atstovui keliami kvalifikaciniai reikalavimai ir jiems nereikia įgaliojimo atstovauti¹⁵³.

Manau, ta pati juridinio asmens ir jo organo santykio koncepcija turi būti taikoma tiek materialinėje, tiek procesinėje teisėje. Tai, kad Lietuvos civilinio proceso teisė ir doktrina priėmė antrąją koncepciją iš prieš tai aptartų nuostatų yra aišku¹⁵⁴, tačiau, ar Lietuvos civilinės teisės specialistai jos laikosi, verčia abejoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. 2005 m.

¹⁵⁰ LAUŽIKAS E., *cit. op.* 70, p. 285; ХАЛЯТОВ С.А., *cit. op.* 80, p.79-80; РОЗЕНБЕРГ Я. А., *cit. op.* 95, p.32-33.

¹⁵¹ ХАЛЯТОВ С.А., *cit. op.* 80, p.79.

¹⁵² РОЗЕНБЕРГ Я. А., *cit. op.* 95, p.32-33.

¹⁵³ VALANČIUS, V; NEKROŠIUS, V; MIKELĖNAS, V., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2004, I d.: Bendrosios nuostatos, p.180.

¹⁵⁴ LAUŽIKAS E., *cit. op.* 70, p.285.; *Cit.op.* 153, p.180.

balandžio 4 d. nutartyje teigiama, kad administracijos vadovas yra bendrovės atstovas, jo kompetenciją sudaryti atstovaujamojo vardu tam tikrus sandorius riboja CK 2.134 str. („Atstovo teisių sudaryti sandorius apribojimas“) ir Akcinių bendrovių įstatymas. Toje pačioje nutartyje nurodoma, kad atsakovas, veikdamas kaip bendrovės vadovas, turėjo pareigą vengti interesų konflikto (LR CK 2.135 str. Interesų konfliktas)¹⁵⁵. Arba, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 16 d. nutartyje nurodoma, kad administracijos vadovo ir bendrovės santykiai yra atstovavimo santykiai, kuomet administracijos vadovui, kaip bendrovės įgaliotiniui, pavedama veikti bendrovės vardu ir savo veiksmais sukurti bendrovei teises ir pareigas.(...) Tuo pačiu pažymėtina, kad administracijos vadovo buvimas bendrovės organu, sąlygoja tai, jog daugelis administracijos vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, taigi administracijos vadovo ir bendrovės santykiams daugiau būdingi įstatyminio atstovavimo bruožai¹⁵⁶. Ta pati pozicija atsispindi ir kitose neapertose nutartyse¹⁵⁷. Manychiau, tiek materialinėje, tiek procesinėje teisėje reiktų laikytis vieningos koncepcijos, kad kai civilines ar civilines procesines teises ir pareigas įgyvendina juridinio asmens organas, atstovavimo teisiniai santykiai neatsiranda.

Atstovavimo teisinių santykių tarp juridinio asmens ir jo organų neigimas nereiškia, kad negalima kalbėti apie atstovavimą juridiniam asmeniui. Juridinio asmens organai įgyvendindami juridinio asmens veiksnumą gali patys veikti civilinėje apyvartoje ir civiliniame procese arba pavesti atstovams už juos atlikti atitinkamus veiksmus. Civiliniame procese juridinių asmenų atstovavimas pagal susitarimą nuo fizinių asmenų atstovavimo skiriasi pagal įgalinimų įforminimo tvarką ir asmenų, galinčių būti juridinių asmenų atstovais pagal susitarimą sąrašą. LR CPK 55 str. 2 dalyje nurodoma, kad juridinių asmenų atstovais teisme gali būti atitinkamų juridinių asmenų darbuotojai (apeliacinės instancijos teismuose – turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą) arba advokatai ar advokatų padėjėjai, turintys jų praktikai vadovaujančio advokato rašytinį leidimą atstovauti konkrečioje byloje. Kartu su nurodytais asmenimis juridiniam asmeniui gali atstovauti ir kiti asmenys – neteisinių sričių specialistai (auditoriai, buhalteriai, mokesčių konsultantai, patentiniai patikėtiniai ir kt.). Juridinio asmens kasacinį skundą gali surašyti ne tik advokatas, bet ir juridinio asmens

---

¹⁵⁵ LAT CB teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis c.b. *UAB „Coris Vilnius“ v. M. Masedunskas*, Nr. 3K-3-230/2005, kat. 21.4.2.8;44.2.4.1;24.1.

¹⁵⁶ LAT CB išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 16 d. nutartis c.b. *V.Paliūnas v. Radviliškio raj. savivaldybė ir UAB „Radviliškio autobusų parkas“*, Nr. 3K-7-760/2001, kat.2.11;13;50.

¹⁵⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis c.b. *UAB „Namisa“ v. AB „Šeškinės Širvinta“*, Nr. 3K-3-766/2001, kat. 21.2.2.1;22.1.; LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 25 d. nutartis c.b. *UAB „Lazdijų autobusų parkas“ v. R. Purvinskas*, Nr. 3K-3-1457/2002, kat. 15.2.1.1;22.1.

darbuotojas, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (LR CPK 347 str. 3 d). Jei juridinis asmuo per savo organus paveda atitinkamam darbuotojui atstovauti jo interesus civiliniame procese, vadinasi jis juo pasitiki, žino jo išsilavinimo lygį, dalykines savybes, galimybę ginti juridinio asmens interesus. Įstatymų leidėjui, suteikiant juridiniams asmenims platesnę galimybę pasirinkti atstovą, nėra pagrindo abejoti būsimų atstovų kvalifikacija, nes pats juridinis asmuo, įvertinęs savo ir savo darbuotojų galimybes, jei yra pagrindo jomis abejoti, gali bet kada sudaryti teisinių paslaugų sutartį su advokatu ar advokato padėjėju. Taigi, atstovavimas juridiniams asmenims negali būti priskiriamas įstatyminiam atstovavimui, o laikytinas sutartinio atstovavimo porūšiu, turinčiu specifinę įgalinimų įforminimo tvarką ir savitą asmenų, galinčių būti atstovais, ratą.

Išanalizavus LR CPK įtvirtintas normas (55, 56, 354 str.) matyti, kad advokato padėjėjas gali atstovauti kliento interesus pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose. Pagal LR CPK 354 str. įtvirtintą specialią normą, reglamentuojančią atstovavimą kasacinio posėdžio metu, advokato padėjėjas kasacinės instancijos teisme negali būti atstovu. Kitokią nei CPK reglamentaciją pateikia Advokatūros įstatymo 36 str. 2 dalis, teigianti, kad advokato padėjėjas gali atstovauti tik pirmosios instancijos teismuose ir ne anksčiau kaip po vienerių metų nuo advokato padėjėjo praktikos pradžios. Praktikoje aptariama norma yra taikoma kaip specialioji minėtų LR CPK normų atžvilgiu. Logiška, jei ši nuostata atsispindėtų LR CPK. Šios normos reikalingumas grindžiamas tuo, kad atstovavimui apeliacinės instancijos teismuose negali būti taikomos bendrosios nuostatos, nes atstovavimas apeliacinės instancijos teismuose, subjektų rato požiūriu, turi ypatumų.

LR CPK 347 str. 3 d. nurodyta, kad kasacinį skundą surašo advokatas. Išimties taikomos tik dviem atvejais: kai skundą surašo juridinio asmens darbuotojas, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą arba pats kasatorius, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą. Tačiau asmeniui, turinčiam aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, atstovaujančiam savo artimiems giminaičiams ar sutuoktiniui, LR CPK kasacinio skundo surašymo teisės nesuteikia. Įstatymų leidėjas siekdamas kasacinio skundo surašymo teisę suteikti tik aukštos kvalifikacijos teisininkams, pateikė ne visai logišką atstovavimo kasaciniame teisme reglamentaciją. Kyla klausimas, ar to paties teisininko kvalifikacija gali būti skirtinga, kai jis gina savo teises (kai pats yra kasatoriumi) ir kai gina artimo giminaičio, sutuoktinio ar sugyventinio interesus? Jei įstatymų leidėjas suteikė LR CPK 56 str. 1 d. 4 p. minėtiems asmenims teisę atstovauti savo artimus giminaičius, sutuoktinį ar sugyventinį kasacinio teismo posėdžio metu, draudimas šiems asmenims surašyti kasacinį skundą yra nepagrįstas. Todėl, manyčiau, kad į kasacinio

skundo surašymo teisę turinčių asmenų sąrašą turėtų būti įtrauktas asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kai atstovauja savo artimus giminaičius.

LR CPK 599 str. yra įtvirtinta specialioji (LR CPK 55 str. ir 56 str. atžvilgiu) norma, todėl kalbant apie atstovavimą vykdymo procese, šiai normai turi būti skiriamas prioritetas. Specialioji norma neriboja asmenų, galinčių atstovauti išieškotoją ir skolininką vykdymo procese, rato. Vykdymo procese iš atstovo nereikalaujama turėti atitinkamą profesinį vardą ar teisinę kvalifikaciją, pavyzdžiui, būti advokatu, advokato padėjėju ar turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą. Tačiau visiškai kitokį požiūrį išreiškia V. Mikelėnas civilinio proceso vadovėlyje teigdamas, kad pagal LR CPK 599 str. vykdymo proceso šalims – išieškotojui ir skolininkui – gali atstovauti advokatai, jų padėjėjai ir kiti asmenys, nurodyti CPK 55 str. ir 57 str.¹⁵⁸. Kadangi šie straipsniai reglamentuoja atstovavimą juridiniams asmenims ir atstovų pagal pavedimą (riboto asmenų, galinčių būti atstovais, rato) įgalinimų įforminimą, seka išvada, kad atstovavimas vykdymo procese, subjektų, galinčių būti atstovais, atžvilgiu yra analogiškas atstovavimui pirmosios instancijos teisme. Lieka neaišku, ko įstatymų leidėjas siekė įvesdamas į vykdymo procesą specialiąją, LR CPK 599 str. įtvirtintą, normą. Analizuojant išieškotojo ir skolininko teises ir pareigas vykdymo procese, pastebima, kad daugumos procesinių veiksmų atlikimas nereikalauja specialios teisinės kvalifikacijos, pavyzdžiui, vykdomojo dokumento gavimas ir pateikimas antstoliui, nušalinimo pareiškimas, susipažinimas su vykdomosios bylos medžiaga ir pan. Tam tikrais atvejais, kai kalba eina apie antstolio veiksmų apskundimą, turto priklausomybės ir jo įkainojimo ginčijimą, profesionalaus teisininko pagalba išieškotojui ar skolininkui gali būti reikalinga. Tačiau šie pakankamai reti atvejai, negali pagrįsti riboto asmenų, galinčių būti atstovais vykdymo procese, rato ir esamos LR CPK 599 str. normos aiškinimo tikslingumo. Specialioji norma ir išreiškia įstatymų leidėjo ketinimus atstovavimą vykdymo procese reglamentuoti kitaip, nei tai numatyta bendrose LR CPK nuostatose.

Nors atstovais civiliniame procese gali būti pakankamai platus asmenų ratas, tačiau LR CPK 60 str. išvardija asmenis, kurie negali jais būti. Tai: 1) teisėjai, išskyrus atvejus, kai jie atstovai pagal įstatymą; 2) prokurorai, išskyrus atvejus, kai jie yra atstovai pagal įstatymą arba byloje dalyvauja kaip prokuratūros įgaliotiniai; 3) asmenys, kuriems nustatyta globa ar rūpyba; 4) asmenys, kuriems tokią teisę riboja įstatymas. Sąrašas nėra baigtinis. Įstatymų leidėjas palieka galimybę riboti atstovų ratą, tai reglamentuojant tiek LR CPK, tiek ir kituose

---

¹⁵⁸ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. Vilnius: Justitia, 2005, II t, p. 504.

įstatymuose. Tad, kokie asmenys pagal dabartinę reglamentaciją pakliūna į „asmenų, kuriems tokią teisę riboja įstatymas“ (LR CPK 60str. 1 d. 4 p.) kategoriją? Visu pirma, kalbant apie civilinį procesinį veiksnumą, paminėti nepilnamečiai asmenys. Advokatūros įstatyme numatyti specialūs apribojimai būti atstovais advokatams. Šio įstatymo 23 str. 2 d. numatyta, kad advokatas Lietuvos advokatūros sprendimu gali būti laikinai išbrauktas iš Lietuvos praktikuojančių advokatų sąrašo, jei jis įtariamas ar kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu. Taigi, advokatas negali būti atstovu pagal susitarimą civiliniame procese laikino išbraukimo laikotarpiu, tačiau išlieka galimybė būti įstatyminiu atstovu. Advokatūros įstatymo 25 str. 2 d. įtvirtinta, kad advokatas, kuris yra ar buvo byloje vienos šalies atstovu arba gynėju, negali būti šioje byloje kitos šalies atstovu ar gynėju. Lietuvos advokatų etikos kodekso 3.1 punkte nustatyta, kad advokatas negali konsultuoti, atstovauti, ginti ar veikti dviejų ar daugiau klientų vardu tuo pačiu klausimu ar toje pačioje byloje, jeigu tarp šių klientų interesų yra prieštaravimų. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. balandžio 19 d. nutartyje *SIA „Parex Express Kredit“, v. UAB „Parex Lizingas“* vienareikšmiškai konstatavo, kad advokatas J.K. pažeidė Advokatūros įstatymo, advokatų profesinės etikos reikalavimus bei imperatyvias įstatymo normas, nustatančias, kad advokatas, kuris yra ar buvo byloje vienos šalies atstovu arba gynėju, negali būti šioje byloje kitos šalies atstovu ar gynėju¹⁵⁹. Advokatas taip pat netenka sutartinio atstovo teisių bei galimybės būti sutartiniu atstovu Advokatų garbės teismui pritaikius drausminę nuobaudą – pripažinti negaliojančiu Lietuvos advokatūros sprendimą pripažinti asmenį advokatu (Advokatūros įstatymo 53 str. 1 d. 4 p.). Advokatūros įstatymo 25 str. taip pat numatyti ir kiti advokato galimybės būti sutartiniu atstovu apribojimai, kurie taikomi atsiradus kai kurioms įstatyme numatytioms aplinkybėms.

3.2.3. Teismas

Daugelis mokslininkų pagrindiniu civilinio procesinio teisinio santykio bruožu nurodo jo valdingą (imperatyvų) pobūdį, t.y. tai, kad teismas yra privalomas kiekvieno civilinio procesinio teisinio santykio (taigi ir procesinio atstovavimo teisinio santykio) subjektu¹⁶⁰. Teismas yra ne tik privalomas, bet ir pagrindinis civilinių procesinių teisinių santykių subjektas, su kurio veikla įstatymas sieja civilinio proceso tikslų įgyvendinimą. Nei vienas civilinis procesinis teisinis santykis negali atsirasti be tiesioginio teismo dalyvavimo.

¹⁵⁹ LAT CB teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 19 d. nutartis c.b. *SIA „Parex Express Kredit“ v. UAB „Parex Lizingas“* Nr. 3K-3-218/2006, kat. 96.1 (S).

¹⁶⁰ LAUŽIKAS, E., *cit. op.* 70, p.222.

Teismo galimo veikimo civiliniame procese prielaida laikytina jo kompetencija, t.y. įstatyme numatytų teisių ir pareigų visuma. Teismo, kaip viešojo organo, valdingų įgalinimų realizavimas yra galimas tik jam suteiktos kompetencijos ribose. Su teismo kompetencija tampriai susijęs civilinės bylos priskirtinumas, nes tik jam priskirtinoje civilinėje byloje, teismas gali realizuoti savo kompetenciją. Esant vieniems civiliniams procesiniams teisiniams santykiams teismas yra aktyvus, o kitiems – pasyvus, kartais net netiesioginis dalyvis¹⁶¹, tačiau visais atvejais jis yra kiekvieno civilinio procesinio santykio subjektu.

Teismo ypatinga procesinė padėtis civiliniame procese yra dvejopa: iš vienos pusės teismas yra vienas iš civilinių procesinių teisinių santykių subjektų, o iš kitos – teismas veikia kaip institucija, kuriai suteikti išskirtiniai valdingi įgalinimai spręsti klausimus, susijusius su civilinės bylos nagrinėjimu. Tokiu teisinės padėties dvilypumu teismas išsiskiria iš kitų civilinių procesinių teisinių santykių subjektų.

Teismo vaidmuo civilinio procesinio atstovavimo santykyje svarbus, nes jo dėka įvyksta vidinio atstovavimo teisinio santykio transformacija į išorinį atstovavimo teisinį santykį. Teismas yra subjektas, kuris įstatymo įpareigotas patikrinti, ar atstovavimo teisinis santykis egzistuoja, ar tikrai atstovas gali veikti atstovaujamojo vardu ir interesais civiliniame procese. LR CPK 239 str. 2 dalyje nurodoma, kad teismas nustato atvykusiųjų asmenų tapatybę, patikrina pareigūnų ir atstovų įgaliojimus, LR CPK 137 str. 2 d. 8 p. suteikia teismui teisę atsisakyti priimti ieškinį, kai pareiškimą suinteresuoto asmens vardu padavė neįgaliotas vesti bylą asmuo, o jei ši aplinkybė paaiškėjo vėliau pagal LR CPK 296 str. 1 d. 3 p. – palikti pareiškimą nenagrinėtiną.

Pagal LR CPK teismo procesinių veiksmų pobūdis dažnai sąlygojamas to fakto, kad šalis teisme yra atstovaujama. LR CPK 118 str. nurodoma, kad tais atvejais, kai šalis ar tretysis asmuo veda bylą per atstovą, su byla susiję procesiniai dokumentai įteikiami tik atstovui. Atstovas yra įpareigojamas informuoti ir supažindinti savo atstovaujimą su gautais procesiniais dokumentais. Ši procedūra gali būti taikoma kai abiemis šalims atstovauja advokatai. Pagal LR CPK 119 str. vienos šalies advokatas su byla susijusį procesinį dokumentą, t.y. vieną atitinkamo dokumento egzempliorių, persiunčia tiesiogiai kitos šalies advokatui, o kitą – teismui, kartu pažymėdamas, kad atitinkamas procesinis dokumentas yra išsiųstas kitos šalies advokatui. Tai pagreitina procesą byloje, nes tas pats dokumentas apytikriai tuo pačiu metu bus įteikiamas teismui ir kitai šaliai, o tuo pačiu įgyvendinamas ir kooperacijos principas.

---

¹⁶¹ LAUŽIKAS, E., *cit. op.* 70, p.223.

Pasirengimo nagrinėti bylą teisme stadiją pagal LR CPK galima įgyvendinti dviem būdais: paruošiamųjų dokumentų būdu (rašytinis) ir parengiamajame teismo posėdyje (žodinis). LR CPK 227 str. teismas privalo paskirti pasirengimo nagrinėti bylą teisme paruošiamaisiais dokumentais būdą tinkamai atstovaujамųjų juridinių asmenų bylose ir fizinių asmenų bylose, kuriose abi šalys atstovaujamos advokatų arba advokatų padėjėjų. Kitais atvejais teismas turi teisę pasirinkti pasirengimo bylos teismajam nagrinėjimui būdą.

Jau minėta, kad santykį tarp atstovo ir atstovaujamojo (vidinį procesinio atstovavimo santykį) reguliuoja materialinė teisė, todėl teismas negali būti šio privatinio teisinio santykio subjektu, tačiau neabejotinai laikytinas privalomu išorinio procesinio atstovavimo (atstovo ir teismo bei priešingos šalies) teisinio santykio subjektu.

3.3. Atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio objektas

Nemažiau svarbią reikšmę atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio struktūroje turi objektas. Teisės teorijoje teisinio santykio objektu laikomos tos vertybės, kurias įsigyti, kuriomis pasinaudoti siekia teisinio santykio dalyviai įgyvendindami savo teises. Jos gali būti tiek materialiosios, tiek dvasinės¹⁶². Teisinio santykio objekto išskyrimas leidžia suprasti realią teisinio santykio prasmę ir reikšmę, susieti teisinius santykius su materialinių ir dvasinių vertybių visuomenėje sistema. Teisinio santykio objekto nustatymas sąlygoja teisinio santykio kryptingumą, apibrėžtumą, žinojimą į ką nukreipta konkretaus santykio subjekto veikla.

Civilinio proceso teisės doktrinoje išskiriamas bendrasis ir specialusis objektas. Bendruoju objektu laikomas tarp šalių kilęs materialinis – teisinis ginčas, kurį teismas turi išspręsti¹⁶³. Šis procesinių teisinių santykių objektas išeina už civilinių procesinių teisinių santykių ribų, t.y. atsiranda iš materialinių teisinių santykių. Tačiau toks supratimas yra per siauras, nes konkrečioje civilinėje byloje gali būti neapimamos tokios civilinio proceso stadijos kaip vykdymo procesas ar proceso atnaujinimas. Tikslesnė yra A.F.Kozlovo pozicija, kuris bendruoju objektu nurodo pačią civilinę bylą. Civilinė byla, kaip ginčijamas materialinis teisinis santykis laikytina bendruoju civilinių procesinių teisinių santykių objektu visose civilinio proceso stadijose, t.y. nuo civilinės bylos iškėlimo iki teismo sprendimo visiško įvykdymo¹⁶⁴. Specialiuoju konkretaus teisinio santykio objektu laikytinas to santykio

¹⁶² VAIŠVILA A., *cit. op.* 100, p.324.

¹⁶³ *Гражданский процесс*. Под. ред. ТРЕУШНИКОВА, М.К. Москва:1998, с.90. pastarosios nuomonės laikosi ir A. Driukas bei V.Valančius civilinio proceso vadovėlyje: DRIUKAS, A; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, I t, p.451.

¹⁶⁴ КОЗЛОВ, А.Ф. *Гражданский процесс*. Москва: БЕК, 1995, с.61.

įgyvendinimo metu siekiamas konkretus rezultatas¹⁶⁵.

Taigi, išorinio procesinio atstovavimo teisinio santykio, kylančio tarp teismo ir atstovo, bendroju objektu laikytina tai, dėl ko kyla atitinkamas teisinis santykis, t.y. arba dėl atstovaujamojo teisių ar įstatymų saugomų interesų konkrečioje civilinėje byloje, arba dėl atstovaujamojo teisių atliekant atskirą procesinį veiksma. Priklausomai nuo atstovaujamojo suteiktų atstovui įgalinimų apimties (įstatyminio atstovavimo atveju – nustatytų įstatyme), bendroju atstovo – teismo procesinio teisinio santykio objektu laikytinos arba atstovaujamojo teisės ar įstatymų saugomi interesai konkrečioje civilinėje byloje, arba atstovaujamojo teisės atliekant atskirus procesinius veiksmus ar veiksmą, kuriuos atstovas yra įgaliotas atlikti.

Išskirti apibendrintą specialų objektą yra neįmanoma, nes atstovo ir teismo teisiniai santykiai pakankamai sudėtingi ir dažnai skirtingi. Kiekvienas konkretus atstovo ir teismo civilinis procesinis teisinis santykis skirtingose civilinio proceso stadijose turi savo konkretų turinį ir objektą. Pavyzdžiui, civilinės bylos iškėlimo stadijoje, specialiuoju atstovo - teismo teisinio santykio objektu laikoma ieškovo teisė paduoti ieškinį teismui, apeliacinio ar kasacinio proceso stadijoje – atstovaujamojo teisė paduoti apeliacinį ar kasacinį skundą ir pan.

Tiek bendrojo, tiek specialiųjų atstovo - teismo procesinio teisinio santykio objektų išskyrimas sąlygoja geresnį atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio suvokimą bei leidžia atlikti išsamesnę atstovavimo civiliniame procese analizę.

3.4. Atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio turinys

3.4.1. Įgalinimų teisinė prigimtis

Atstovavimo teisinio santykio turinio pagrindu laikomi atstovo įgalinimai. Doktrinoje išskiriamos trys pagrindinės įgalinimų prigimties aiškinimo koncepcijos: teisnumo, absoliučios teisės ir santykinės subjektinės teisės koncepcija.

V.A.Resencovo nuomone, atstovo įgalinimai yra tik teisnumo pasireiškimas, kaip galimybė atlikti tam tikrus veiksmus. Teisnumo pasireiškimas nuo teisnumo skiriasi tuo, kad atsiranda esant atitinkamiems juridiniams faktams, ir yra žymiai konkretnis turinio požiūriu. Autoriaus nuomone, atstovo įgalinimai nėra subjektinė teisė, nes jie neatitinka kieno nors subjekto pareigai¹⁶⁶. Pagal civilinę teisę civilinis teisnumas yra subjektų galimybė įgyti ir turėti civilinės

¹⁶⁵ ВИКУТ, М.А.; ЗАЙЦЕВ, И.М. *Гражданский процесс России*. Москва: Юрист, 2001, с.57.

¹⁶⁶ РЯСЕНЦЕВ, В.А. *Понятие и юридическая природа полномочия представителя в гражданском праве*. Методические материалы ВЮЗИ. Москва, 1948, с.5-7.

teisės normomis nustatytas subjektines teises ir pareigas¹⁶⁷, o teismo pasireiškimas yra subjektinių teisių ir pareigų pasireiškimas. Todėl įgalinimų kaip teismo pasireiškimo suvokimas, prieštarauja vyraujančiai teismo sampratai ir negali būti taikomas aiškinant įgalinimų prigimtį.

Absoliučios subjektinės teisės koncepcija atsirado kartu su atstovavimo kaip atitinkamos procesinės veiklos samprata. Šios koncepcijos teiginys, kad atstovo įgalinimai yra absoliuto atstovo teisė, egzistuojanti už teisinio santykio ribų arba absoliutaus teisinio santykio ribose¹⁶⁸. Atstovas jam suteiktų įgalinimų pagrindu atlieka atitinkamus veiksmus riboto asmenų rato atžvilgiu ir niekas neturi šiai jo teisei atitinkančios pareigos. Atstovo įgalinimai turi visai kitą nei absoliuti teisė turinį. Absoliuti teisė galioja kiekvieno asmens atžvilgiu ir bet kuris iš jų gali pažeisti šią teisę, o atstovo įgalinimai vertintini priešingai – kaip santykinė teisė, kuri galioja vieno ar daugiau tiksliai apibrėžtų asmenų atžvilgiu. Atstovo įgalinimai visada realizuojami santykyje su konkrečiai apibrėžtais subjektais, pavyzdžiui, civilinėje byloje yra žinomi ar bent jau numanomi dalyvausiantys byloje asmenys ir teismas, santykyje su kuriais bus realizuojami atstovo įgalinimai. Svarbi absoliučios teisės savybė ta, kad gali būti pareiškiami negatorinis ir vindikacinis ieškiniai ginant absoliučią daiktinę nuosavybės teisę. Tuo tarpu, atstovui įstatymai nenumato galimybės pareikšti ieškinį teismui dėl įgalinimų gynimo. Absoliučios subjektinės teisės turėtojas dažniausiai šią savo teisę realizuoja asmeniškai, o atstovas savo įgalinimus realizuoja atlikdamas atitinkamus procesinius veiksmus visuomet santykyje su kitais asmenimis ir teismu, tarkim, rašo atsiliepimą į ieškinį, kuris nukreiptas ieškovui ir teismui, teikia teismui paaiškinimus ir pan. Taigi, įgalinimai neturi absoliučioms teisėms būdingų savybių, todėl negali būti suvokiami kaip absoliuti subjektinė teisė.

Trečioji teorija atsirado kartu su atstovavimo kaip teisinio santykio samprata. Esminis šios teorijos teiginys, kad atstovo įgalinimai yra jo santykinė subjektinė teisė, kuri apibūdinama kaip galimybė įgyti ir įgyvendinti kito asmens subjektinę teisę ar pareigą santykyje su trečiuoju asmeniu (teismu)¹⁶⁹. Atstovo įgalinimus atitinka atstovaujamojo pareiga prisiimti visas suteiktų įgalinimų ribose atstovo atliktų teisinių veiksmų pasekmes. Atstovas, būdamas civilinių procesinių teisinių santykių subjektu turi turėti atitinkamas civilines procesines teises ir pareigas. Šios teisės priklauso atstovaujamojam, atstovas jam suteiktais įgalinimais jas tik

¹⁶⁷ KIRŠIENĖ, J; PAKALNIŠKIS V, *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Lietuvos Teisės Universitetas, 2004, I t, p.110.

¹⁶⁸ БРАТУСЬ, С.Н. *Субъекты гражданского права*. Москва: Госюрисдат, 1950, с.18; АНДРЕЕВ, В.К. *Представительство в гражданском праве*. Калинин: Издательство Калининского университета, 1978, с.43.

¹⁶⁹ НЕВЗГОДИНА, Е.Л., *cit.op.* 83, p.34.

įgyvendina¹⁷⁰. Taigi, trečioji koncepcija procesinio atstovavimo kaip sudėtingo procesinio teisinio santykio analizei yra labiausiai tinkama ir pagrįsta.

3.4.2. Įgalinimų apimtis

Procesinio atstovo įgalinimų apimtis priklauso nuo atstovaujamojo turimų procesinių teisių atstovo įgalinimų apimtis priklauso nuo atstovaujamojo turimų procesinių teisių ir pareigų apimties ir nuo to, kokius konkrečius įgalinimus atstovaujamas suteikė atstovui.

Civilinio proceso teisės doktrinoje visi atstovo įgalinimai pagal savo turinį skirstomi į bendruosius ir specialiuosius. Bendrieji įgalinimai atsiranda tiesiogiai iš pavedimo vesti bylą fakto¹⁷¹, jie yra nustatyti įstatyme ir jų apimties nustatymas, skirtingai nei specialiųjų įgalinimų, nuo atstovaujamojo valios nepriklauso. Praktikoje bendrieji įgaliojimai nevardijami, o nurodoma tik, kad atstovui yra „pavedama vesti civilinę bylą teisme“. LR CPK 59 str. 1 dalis suteikia atstovui teisę atlikti atstovaujamojo vardu visus procesinius veiksmus, išskyrus išimtis nurodytas įgaliojime. Bendrųjų atstovo įgalinimų turinį sudaro atstovo teisė dalyvauti teismo posėdyje, susipažinti su civilinės bylos medžiaga, reikšti nušalinimus, prašyti taikyti laikinąsias apsaugos priemones, teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, apskusti teismo sprendimą ar nutartį ir atlikti kitus procesinius veiksmus, užtikrinančius efektyvų dalyvavimą civiliniame procese. LR CPK nėra atskiro straipsnio apie bendruosius atstovo įgalinimus, reikia ieškoti atskiruose LR CPK straipsniuose, reglamentuojančiuose atitinkamo proceso dalyvio, kurį atstovas atstovauja teises ir pareigas.

Pagrindinis specialiųjų įgalinimų skirtumas nuo bendrųjų tas, kad specialiųjų įgalinimų suteikimas priklauso tiesiogiai nuo atstovaujamojo valios, jo pasitikėjimo atstovu. Specialieji įgalinimai santykyje su atstovaujamoju svarbesni nei bendrieji, nes susiję su nagrinėjamo ginčo objekto disponavimu, sukeliančiu rimtas procesines pasekmes atstovaujajam, pavyzdžiui, sudarius taikos sutartį, teismas nutraukia civilinę bylą ir vėliau ieškinio paduoti tuo pačiu pagrindu ir dėl to paties dalyko jau negalima. LR CPK 59 str. 2 d. išvardinami specialieji atstovo įgalinimai, nurodant, kad įgaliojimas atstovui pareikšti ieškinį ir priešieškinį, atsisakyti pareikšto ieškinio ir jį pripažinti, sudaryti taikos sutartį, perigalioti, gauti vykdomąjį raštą ir pateikti jį vykdymui, gauti turta, paduoti prašymą dėl proceso atnaujinimo turi būti atskirai įgaliojime. Taigi, pats atstovaujamas turi nuspręsti, kuriuos iš specialiųjų įgalinimų jis

¹⁷⁰ Išimtimi iš šios taisyklės yra tai, kad profesionalus atstovas, pavyzdžiui, advokatas, turi ir savarankiškų tik jam būdingų teisių ir pareigų: tvirtinti procesinių dokumentų nuorašus, posėdžio metu devėti mantiją, dar iki teismo posėdžio pradžios išaiškinti atstovaujajam jo teises ir pan.

¹⁷¹ ŽERUOLIS, J., *cit. op.* 47, p.79.

suteikia atstovui ir tai atspindėti atstovavimo teisę įrodančiame dokumente. Žodinis įgalinimų suteikimas galimas tik lygiagretaus atstovaujamojo ir atstovo dalyvavimo civilinėje byloje atveju ir tik žodinio teismo posėdžio metu, kai rašomas teismo posėdžio protokolas. Toks įgalinimų suteikimo būdas paprastesnis.

Įgalinimų skirstymas į bendruosius ir specialiuosius būdingas tik atstovavimui pagal susitarimą. Įstatyminio atstovavimo atveju, įstatyminiai atstovai turi visas savo atstovaujamųjų civilines procesines teises ir pareigas, išskyrus įstatymo numatytas išimtis. Materialinė teisė numato atitinkamus apribojimus susijusius su įstatyminių atstovų disponavimu savo atstovaujamųjų turtu. Pavyzdžiui, LR CK 3.188 str. numato, kad be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės: 1) perleisti, įkeisti savo nepilnamečių vaikų turtą ar kitaip suvaržyti teises į jį; (...) 4) nepilnamečių vaikų vardu sudaryti arbitražinį susitarimą; (...). Taigi, šiais atvejais būtinas išankstinis teismo leidimas. Tos pačios taisyklės turi būti taikomos globėjams bei rūpintojams, kai jie veikia civiliniame procese kaip įstatyminiai atstovai ir įgyvendina atitinkamas procesines teises, susijusias su savo atstovaujamųjų asmenų turto disponavimu¹⁷².

Tai, kad kuratoriaus įgalinimai, skirtingai nei įstatyminio atstovo, apsiriboja tik konkrečia civiline byla, pažymi, kad jis veikia tik civiliniame procese ir jo įgaliojimai negali būti išplėsti į materialinės teisės reguliuojamų atstovaujamųjų teisinių santykių sferą. Bet civilinėje byloje yra atliekama daug procesinių veikslių, tad klausimas kokius procesinius veiksmus konkrečioje byloje gali atlikti kuratorius? LR CPK 39 str. numato, kad kuratorius turi visas jo atstovaujamos šalies teises ir pareigas, taigi gali atlikti bet kokius civilinius procesinius veiksmus. Lietuvos civiliniame procese vertėtų įtvirtinti nuostatą, kad kuratorius gali būti paskirtas tiek konkrečiai civilinei bylai, tiek konkrečioms procesiniams veiksliams atlikti. Jei teismas mano, kad būtina atlikti tik konkretų procesinį veikslią, jis savo nutartyje paskirti kuratorių, gali apriboti jo įgalinimus, nurodant, kokį procesinį veikslią jis turi atlikti. Jei tokio nurodymo nėra, turėtų būti laikoma, kad kuratorius gali atlikti bet kokius reikalingus konkrečioje byloje procesinius veiksmus.

---

¹⁷² LR CK 3.244 str. 3 d. numato, kad visais atvejais yra reikalingas išankstinis teismo leidimas, jei globėjas nori perduoti, dovanoti ar kitokiu būdu perleisti globotinio nekilnojamąjį daiktą ar daiktines teises, jį išnuomoti, perduoti neatlygintinai naudotis, įkeisti ar kitokiu būdu suvaržyti teises į nekilnojamąjį daiktą ar daiktines teises, taip pat sudaryti bet kokį kitą sandorį, jeigu dėl šio sandorio globotinio turtas sumažėtų ar būtų perleistas ar suvaržytos globotinio daiktinės teisės. Šios taisyklės taip pat taikomos ir tais atvejais, kai rūpintojas ketina duoti sutikimą ribotai veiksliam asmeniui sudaryti analogišką sandorį.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Jau nuo pirmųjų LDK Statutų, Lietuvos atstovavimo civiliniame procese institutas vystėsi laipsniškai, kurdamas savitus principus, bei perimdamas juos iš vakarų ir rytų valstybių teisės tradicijų. Nuolat besikeičiančių istorinių ir politinių įvykių įtakoje, atstovavimą apibrėžiančios ir reguliuojančios normos dažnai keitėsi, suteikdamos teigiamų ir neigiamų pasekmių atstovavimo instituto stabilumui ir tęstinumui.
2. Civilinio proceso doktrinoje nėra suformuluoto vieningo procesinio atstovavimo apibrėžimo, pilnai atspindinčio atstovavimo esmę. Būtų tikslinga, jei atstovavimo civiliniame procese sampratoje atsispindėtų trys teisinio reguliavimo mechanizmo lygmenys: teisės normos, teisiniai faktai ir teisiniai santykiai. Laikantis šio požiūrio, atstovavimas civiliniame procese – tai teisinis santykis, kurio vienas subjektas (tinkamai įgaliotas atstovas) kito subjekto (atstovaujamojo) vardu ir interesais atlieka kompleksą veiksmų civilinėje byloje, sukuriančių teises pasekmes tiesiogiai atstovaujamojo asmens teisinėje sferoje ir sureguliuotų tarpšakinio instituto teisės normų.
3. Atstovavimas civiliniame procese laikytinas tarpšakiniu (civilinės ir civilinio proceso teisės) institutu. Toks priskyrimas leidžia aiškiau ir teisingiau suvokti šio instituto vietą teisės sistemoje, atsiribojant nuo procesinio atstovavimo suvokimo, kaip bendrojo civilinio atstovavimo dalies arba kaip visiškai savarankiško civilinio proceso instituto, nes nei vienas iš šių požiūrių visapusiškai neatsispindi realioje tikrovėje susiklostančių santykių.
4. Civilinio proceso doktrinoje aiškinant atstovavimo instituto esmę turėtų būti naudojama „postulacinio veiksnio“ sąvoka. Kad atstovas galėtų veikti civiliniame procese, iš jo turi būti reikalaujama ne tik civilinio teisnumo ir veiksnio, bet ir postulacinio veiksnio. Atstovo postulacinio veiksnio trūkumai nepanaikina jo įgalinimų, tačiau teismas negali tokiam atstovui leisti proceso šalies vardu atlikti jokių procesinių veiksmų.
5. LR CPK kalbant apie kuratoriaus paskyrimą neveiksniam asmeniui nieko neužsimenama apie ribotai veiksnius asmenis. Tais atvejais, kai ribotai veiksnūs asmenys neturi atstovo pagal įstatymą, suinteresuotos atlikti skubius procesinius veiksmus šalies prašymu tikslinga būtų taikyti kuratoriaus institutą.

Paaikšėjus šalies neveiksniumi ir nesant atstovo pagal įstatymą, iki jis bus paskirtas priešingai nei numato LR CPK 40 str., būtų tikslinga neleisti neveiksniai šaliai atlikti jokių procesinių veiksmų ir, jei yra galimybė, paskirti kuratorių arba – sustabdyti bylą.

6. Tiek materialinėje, tiek procesinėje teisėje turi būti laikomasi vieningos nuomonės, kad kai byloje dalyvauja juridinio asmens organas ar dalyvis, atstovavimo teisiniai santykiai neatsiranda. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuodamas vienodą teismų praktiką turėtų vadovautis pastarąja koncepcija.
7. Atstovavimas juridiniams asmenims negali būti priskiriamas įstatyminiam atstovavimui, o laikytinas sutartinio atstovavimo porūšiu, turinčiu specifinę įgalinimų įforminimo tvarką ir asmenų, galinčių būti atstovais ratą.
8. Įstatymų leidėjas atstovavimą teisme juridiniams asmenims kaip specifinę atstovavimo rūšį išskyrė į atskirą LR CPK 55 straipsnį, nuroydamas subjektų, galinčių atstovauti juridinį asmenį grupes: darbuotojus, advokatus ir advokatų padėjėjus bei neteisinių sričių specialistus. Šių subjektų įgalinimų įforminimo tvarką tikslinga aptarti LR CPK 55 straipsnyje, reglamentuojančiame atstovavimą teisme juridiniams asmenims, įvedant atskirą dalį.
9. Į kasacinio skundo surašymo teisę turinčių asmenų sąrašą turėtų būti įtrauktas asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kada jis atstovauja savo artimus giminaičius ar sutuoktinį (sugyventinį).
10. Išieškotojui ir skolininkui vykdymo procese gali atstovauti bet kuris veiksnus asmuo su sąlyga, kad jo įgalinimai bus įforminti LR CPK 57 str. nustatyta tvarka.

THE NATURE OF LEGAL REPRESENTATION IN CIVIL PROCEDURE

Summary

The nature of legal representation in Lithuanian civil procedure is the main focus of my thesis. In modern Lithuania, local laws and international treaties guarantee that every person has the right to be represented before courts. Certain aspects of the doctrine of legal representation, however, did develop earlier in Lithuania and were influenced by various western and eastern legal traditions. In Europe, the basic principles of representation in civil procedure were inherited from the Roman law. These principles were also applied to Statutes of the Grand Duchy of Lithuania, Soviet Codes of Civil Law and Procedure, and later in the modern Code of Civil Procedure of Lithuania.

The representation in civil procedure is defined as a legal relationship, where one party (i.e. properly authorized representative) on behalf of another party (i.e. represented person) carries out a complex of activities, creating legal consequences directly to the represented person. Only legally authorized attorneys, assistants of attorneys, as well as persons with high legal education (if the latter represent their close relatives or spouse (partner)) may act as representatives in civil cases. The concept of representation in civil procedure reflects three levels of legal regulation: legal norms, legal facts, and legal relationships. Different theoretical perspectives regarding the subject of legal relationships of representation were previously discussed in Chapter 3 of my thesis. The purpose of legal representation in civil procedure is to provide highly professional legal expertise to clients and an assistance to courts in seeking for justice. What must be applied during the legal representation of civil procedure are the principles of the process's concentration, economy, and cooperation.

In regard to the scientific literature of legal representation, the following Lithuanian and foreign authors were researched and cited: I. Nekrošius, V. Nekrošius, V. Mikelėnas, S. Vėlyvis, Vl. Mačys, Z. Toluišis, V. Augulis, L. F. Lesnickaja, L. Rosenberg and others. The issue of legal relationships of representation was analyzed by M.Romeris, S.Dvareckas, A. Dziegoraitis, and K. Lipeika. Legal research on a subject was performed by using the following sources: The Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania, The Constitution of Lithuania, Court Rulings and number of laws related to the legal representation.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Norminiai teisės aktai:

1.1. Lietuvos teisės aktai:

- 1.1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992, Nr. 33 - 104);
- 1.1.2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19 –139);
- 1.1.3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36 –1340);
- 1.1.4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 57, 83, 99 ir 225 straipsnių pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 2005, Nr. 18 - 574);
- 1.1.5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 – 2262);
- 1.1.6. Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas (Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 2/3 - 26);
- 1.1.7. Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas (Vyriausybės žinios, 1924, Nr. 160);
- 1.1.8. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (Valstybės žinios, 1992, Nr. 30 - 911);
- 1.1.9. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (Valstybės žinios, 1998, Nr. 64 – 1840);
- 1.1.10. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (Valstybės žinios, 2004, Nr. 50 – 1632);
- 1.1.11. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo išgaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Valstybės žinios, 2004, Nr. 50 -1631);
- 1.1.12. Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas (Valstybės žinios, 1990, Nr. 14 - 395.
- 1.1.13. Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 4,6,11,12,13,14,15,19,20,21,22 straipsnių pakeitimo ir papildymo 11 (1) straipsniu įstatymas (Valstybės žinios, 1997, Nr. 96 - 2419);
- 1.1.14. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pakeitimo ir papildymo (Valstybės žinios, 1994, Nr. 89 - 1705);
- 1.1.15. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo pakeitimo ir papildymo (Valstybės žinios, 1990, Nr.9 – 224);
- 1.1.16. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr.81 – 1514);
- 1.1.17. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr.46 - 851);
- 1.1.18. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr.30 - 327);
- 1.1.19. Lietuvos TSR įstatymas Dėl Lietuvos TSR advokatūros nuostatų patvirtinimo (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1980, Nr. 33);
- 1.1.20. Teismų santvarkos įstatymas (Vyriausybės žinios, 1993, Nr. 419 - 2900);
- 1.1.21. 1940 m. lapkričio 6 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas Dėl laikino RTFSR baudžiamųjų, civilinių ir darbo įstatymų Lietuvos, Latvijos ir Estijos Tarybų Socialistinių Respublikų teritorijose. RTFSR civilinis procesinis kodeksas. - Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo liaudies komisariato leidinys, 1940;

- 1.1.22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės potvarkis Nr. 220P Dėl leidimų (licencijų) verstis ūkine veikla išdavimo tvarkos (Valstybės žinios, 1990, Nr.26-635);
- 1.1.23. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo“. 1998 m. birželio 25 d. Nr.VIII - 810 (Valstybės žinios, 1998, Nr. 61- 1736).

1.2. Tarptautiniai dokumentai:

- 1.2.1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 (Valstybės žinios, 2000, Nr.96 - 3016);
- 1.2.2. Visuotinės žmogaus teisių deklaracija, priimta Jungtinių Tautų generalinės asamblėjos 1948 m. gruodžio 10 d.(Valstybės žinios, 2006, Nr.68-2497);
- 1.2.3. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 77 – 3288);

2. Specialioji literatūra:

1.2.Monografijos, vadovėliai ir pan. leidiniai:

- 1.2.1. ABRAMOVAS, S.N. *Tarybinis civilinis procesas*: vadovėlis. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954;
- 1.2.2. ANDRIULIS, V.; MAKSIMAITIS, M.; PAKALNIŠKIS, V.; *et al. Lietuvos teisės istorija*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2002;
- 1.2.3. APANAVIČIUS, M.; DVARECKAS, S. *Teismas ir teisingumas Lietuvos TSR*: vadovėlis. Vilnius, 1984;
- 1.2.4. AUGULIS, V. *Visiems žinotini teisės dalykai*. Kaunas,1933;
- 1.2.5. BAUMGARTEL, G. *Wesen und Begriff der Prozesshandlung einer Partei im Zivilprozess*. Berlin – Frankfurt,1957;
- 1.2.6. *Black's Law Dictionary*. Edited by BRYAN A.Garner – St. Paul: Minn., 1999;
- 1.2.7. BLOMEYER, A. *Zivilprozessrecht*. Berlin, 1963;
- 1.2.8. BULOW O. *Die Lehre von den Prozessreden und die Prozessvoraussetzungen*. Giessen,1868.
- 2.1.9. BUTKYS, Č. *Civilinės teisenos įstatymas*. Kaunas, 1938;
- 2.1.10. KIRŠIENĖ, J; PAKALNIŠKIS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vlnius: Lietuvos Teisės Universitetas, 2004.I t;
- 2.1.11. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000;
- 2.1.12. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. I t.;
- 2.1.13. DVARECKAS, S. *Lietuvos teismai 1918–1940 m.*: mokomoji priemonė Vilnius, 1997;
- 2.1.14. DZIEGORAITIS, A.; DZIEGORAITIS, V. Advokatas civilinėje byloje: praeities ir dabarties fragmentai. *Justitia*, 1999. nr.5-6;
- 2.1.15. FASCHING, H.W. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. Wieden,1962;
- 2.1.16. GERRARD, P. F. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidykla, 1933. III t.;
- 2.1.17. HELLWIG, K. *Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts*. T.II. – Leipzig,1907;
- 2.1.18. JHERING, R. *Der Geist des romischen Rechts*. Leipzig, 1866. IV t.;
- 2.1.19. KAIREVIČIUS, J. Per 85 metus advokatūra išliko Lietuvos demokratijos vertybė. *Lietuvos advokatūra*.2003. nr. 4;
- 2.1.20. KOHLER, J. *Prozess als Rechtsverhältniss*. Mannheim, 1968;

- 2.1.21. KRASNOPOLSKI, H. *Lehrbuch des osterreichischen Privatrechts*. Wieden, 1910. III t;
- 2.1.22. KRIKŠČIUKAITIS, A. *Lietuvos teismas 1918 -1928*. Kaunas, 1930;
- 2.1.23. KUKAITIS, M. Lietuvos advokatūros jubiliejus. *Justitia*, 2000. nr. 1;
- 2.1.24. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis* Vilnius: Justitia, 2003. I t;
- 2.1.25. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis* Vilnius: Justitia, 2005. II t;
- 2.1.26. *Lietuvių enciklopedija*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953. I t.;
- 2.1.27. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius, Justitia, 2002;
- 2.1.28. VALANČIUS, V.; NEKROŠIUS, V.; MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2004;
- 2.1.29. *Lietuvos statutas 1529*. Vilnius: Artlora, 2002;
- 2.1.30. LIPEIKA, K. Advokatūros padėtis po nepriklausomybės atstatymo Lietuvoje. *Teisės problemos*, 1997. nr.1;
- 2.1.31. MACHOVENKO, J. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniai*. Vilnius: Justitia, 2000;
- 2.1.32. MAČYS, VI. Teismų darbo palengvinimo ir sutvarkymo reikalu. *Teisė*. 1922. nr.4.;
- 2.1.33. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Vilnius: Justitia, 2002. I t;
- 2.1.34. MULLER-FREINFELS, W. *Die Vertretung beim Rechtsgeschäft*. Tübingen, 1955;
- 2.1.35. NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1996;
- 2.1.36. NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002;
- 2.1.37. PAPIRTIS, L.V.; BARANAUSKAS, E.; KIRŠIENĖ, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: MRU, 2005. II t.;
- 2.1.38. ROMERIS, M. *Reprezentacija ir mandatas: vadovėlis*. Kaunas, 1927;
- 2.1.39. ROSENBERG, L. *Stellvertretung im Prozess*. Berlin, 1908;
- 2.1.40. ŠALKAUSKIS, K. *Civiliniai įstatymai (X tomas, I dalis)*. Kaunas, 1933;
- 2.1.41. *Tarybinė civilinio proceso teisė*. Ats. Red. ŽERUOLIS, J. Vilnius: Mintis, 1983;
- 2.1.42. Teisės etiudai; 2. *Teisė ir persitvarkymas*. VANSEVIČIUS, S. Atstovavimas ir gynyba Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės teisėje. Vilnius: Mintis, 1987;
- 2.1.43. TOLUIŠIS, Z. *Lietuvos teismų sutvarkymas*. Kaunas, 1926;
- 2.1.44. VAIŠVILA, A. Atvira visuomenė ir teisinė valstybė. *Teisės problemos*. 1998, nr.1.;
- 2.1.45. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2000;
- 2.1.46. VALIKONYTĖ, I.; LAZUTKA, S.; GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas 1529m*. Vilnius: Vaga, 2001;
- 2.1.47. VALIKONYTĖ, I. *Prokuratorius XVI a. pirmoje pusėje: bylos šalies pavaduotojas, kalbovas ar „teisingumo riteris“*. Pranešimo medžiaga konferencijoje „Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha“;
- 2.1.48. VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai teisiniai institutai*. Vilnius, 1998;
- 2.1.49. VASILIAUSKAS, J. *Piliečių neveiknumo procesinės pasekmės*. Socialistinė teisė, 1984;

- 2.1.50. АНДРЕЕВ, В. К. *Представительство в гражданском праве*. Калинин: Издательство Калининского университета, 1978;
- 2.1.51. БРАТУСЬ, С.Н. *Субъекты гражданского права*. Москва: Госюриздат, 1950;
- 2.1.52. ВИКУТ, М.А.; ЗАЙЦЕВ И.М. *Гражданский процесс России*. Москва: Юрист, 2001;
- 2.1.53. *Гражданский процесс*. Под. Ред. М. К. ТРЕУШНИКОВА. Москва, 1998;
- 2.1.54. *Гражданское право*. Под ред. А.СЕРГЕЕВА и Ю.ТОЛСТОГО – Москва: Проспект, 2000. Ч.1;
- 2.1.55. ЖЕРУОЛИС, И. *Сушность советского гражданского процесса*. Вильнюс: Минтис, 1969;
- 2.1.56. ИЛЬИНСКАЯ, И. М.; ЛЕСНИЦКАЯ, Л. Ф. *Судебное представительство в гражданском процессе*. Москва: Издательство Юридическая литература, 1964;
- 2.1.57. КЛЕЙМАН, А.Ф. *Советский гражданский процесс*. Москва: издательство Московского университета, 1954;
- 2.1.58. КОЗЛОВ, А.Ф. *Гражданский процесс*. Москва: БЕК, 1995;
- 2.1.59. КУНИК, Я.А. *Основы советского трудового права и гражданского процесса*. – Москва, 1965;
- 2.1.60. *Курс советского гражданского процессуального права*. Теоритические основы правосудия по гражданским делам. Под ред. А.А.МЕЛЬНИКОВА, Т.Е.АБОВА, П.П.ГУРЕЕВА и др. – Москва: Наука, 1981. I. t;
- 2.1.61. ЛУКЬЯНИНОВА Е.Г. *Теория процессуального права*. Москва; Норма, 2003, 161.
- 2.1.62. МАРЧЕНКО, М.Н. *Теория государства и права*. Москва: Проспект, 2004;
- 2.1.63. НЕВЗГОДИНА, Н. А. *Гражданские процессуальные отношения*. Ленинград: ЛГУ, 1962;
- 2.1.64. НЕВЗГОДИНА, Е.Л. *Представительство по советскому гражданскому праву*. Томск, 1980;
- 2.1.65. НОВИЦКИЙ, И. Б., *Перетерский И.С Римское частное право*. Москва, 1998;
- 2.1.66. РОЗЕНБЕРГ, Я. А. *Представительство в советском гражданском процессе*. Рига, 1974;
- 2.1.67. РОЗЕНБЕРГ, Я. А. *Представительство по гражданским делам в суде и арбитраже*. Рига: Знание, 1981;
- 2.1.68. РЯСЕНЦЕВ, В.А. *Понятие и юридическая природа полномочия представителя в гражданском праве: Методические материалы ВЮЗИ*. – Москва, 1948;
- 2.1.69. СОЛОГУБЕВА, Е.В. *Римский гражданский процесс*. Москва: МГУ, 2002;
- 2.1.70. *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 Тэксты. Даведнік. Каментарыі*. Минск; Беларуская саветская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1989;
- 2.1.71. ХАЛАТОВ, С.А. *Представительство в гражданском и арбитражном процессе*. Москва: Норма, 2002;
- 2.1.72. ЧЕЧИНА, Н. А. *Гражданские процессуальные отношения*. Ленинград: ЛГУ, 1962;
- 2.1.73. ШЕРСТЮК, В. М. *Судебное Представительство по гражданским делам*. Москва, 1984;
- 2.1.74. ЮДЕЛЬСОН, К. С. *Советский гражданский процесс*. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1956.

3. Praktinė medžiaga:

3.1. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas:

- 3.1.1. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 19 d. nutartis c.b. *SIA „Parexs Express Kredit“ v. UAB „Parex Lizingas“* Nr. 3K-3-218/2006, kat. 96.1 (S).
- 3.1.2. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis c.b. *UAB „Coris Vilnius“ v. M. Masedunskas*, Nr. 3K-3-230/2005, kat. 21.4.2.8;44.2.4.1;24.1;
- 3.1.3. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 2 d. nutartis c.b. *Advokatas S.V. v. R. Spiečio firma „Eiseta“*, Nr.3K-3-349/2004, kat.88,115;
- 3.1.4. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 3 d. nutartis c.b. *S.Giniotienė v. V. Giniotis*, Nr. 3K-3-1042/2003, kat.98;
- 3.1.5. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 25 d. nutartis c.b. *UAB „Lazdijų autobusų parkas“ v. R. Purvinskas*, Nr. 3K-3-1457/2002, kat. 15.2.1.1;22.1;
- 3.1.6. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 16 d. nutartis c.b. *V.Paliūnas v. Radviliškio raj. savivaldybė ir UAB „Radviliškio autobusų parkas“*, Nr. 3K-7-760/2001, kat.2.11;13;50;
- 3.1.7. LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis c.b. *UAB „Namisa“ v. AB „Šeškinės Širvinta“*, Nr. 3K-3-766/2001, kat. 21.2.2.1;22.1;
- 3.1.8. LAT CBS 2003 m. balandžio 2 d. konsultacija Nr. A3 – 81. Teismų praktika. Nr.19. <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?=29256>.

4. Travaux préparatoires:

- 4.1.1990 m. liepos 19 d. LR Seimo šimtas dešimtojo posėdžio stenograma Nr.12 <http://www3.lrs.lt/cgibim/preps2?Condition1;>
- 4.2.1994 m. liepos 18 d. LR Seimo septyniasdešimtojo posėdžio stenograma Nr.154 <http://www3.lrs.lt/cgibim/preps2?Condition1=238860&Condition2.>

Dovilė Jakštaitė.

Elektroninis adresas: dovilejakstaite@yahoo.com

Parašas:

